

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

***ISSN 2521-1293 (друкована версія)
ICV 2017: 53.20***

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 8416 від 06.02.2004*

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського.**

Серія: Філологія

Випуск 27

Вінниця – 2018

УДК 80/82 (062.522)
В 48

ISSN 2521-1293 (друкована версія)
ICV 2017: 53.20

В 48 Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія: збірник наукових праць / гол. ред. І. Я. Завальнюк. Вінниця: ТОВ «фірма Планер», 2018. Вип. 27. 151 с.

Затверджено як друковане періодичне видання, що входить до Переліку наукових фахових видань України (додаток 12 до наказу Міністерства освіти і науки України 16.05.2016 № 515)

Рекомендувала до друку Вчена рада Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 21.12.2018).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Завальнюк І. Я., доктор філологічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця) (головний редактор);

Гороф'янюк І. В., кандидат філологічних наук, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця) (заступник головного редактора);

Прокопчук Л. В., кандидат філологічних наук, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця) (відповідальний секретар);

Барань Є. Б., кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці ІІ, м. Берегове);

Городенська К. Г., доктор філологічних наук, професор (Інститут української мови НАН України, м. Київ);

Забужанська І. Д., кандидат філологічних наук (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Іваницька Н. Б., доктор філологічних наук, професор (Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця);

Іваницька Н. Л., доктор філологічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Кононенко І. В., доктор філологічних наук, професор (Варшавський університет, м. Варшава, Польща);

Рамбішевська Д., доктор габлітат, професор (Інститут славістики Польської академії наук, м. Варшава, Польща);

Струганець Ю. Б., кандидат філологічних наук (Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль);

Харченко С. В., доктор філологічних наук, доцент (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ);

Шабат-Савка С. Т., доктор філологічних наук, доцент (Чернівецький національний університет імені Івана Федьковича, м. Чернівці);

Шинкарук В. Д., доктор філологічних наук, професор (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ);

Ямчинська Т. І., кандидат філологічних наук, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця).

РЕЦЕНЗЕНТИ

Валух З. О., доктор філологічних наук, професор (Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ);

Денисюк В. В., кандидат філологічних наук, доцент (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань);

Зелінська О. Ю., доктор філологічних наук, доцент (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань);

Кульбабська О. В., доктор філологічних наук, професор (Чернівецький національний університет імені Івана Федьковича, м. Чернівці).

Адреса редакційної колегії:

21101, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; тел. (0432) 275-589.
e-mail: naukovizap@gmail.com; <https://sites.google.com/site/naukzapmvoznavstvo>.

Статті подано в авторській редакції.

Під час використання матеріалів збірника покликання на «Наукові записки» є обов'язковим.

УДК 80/82 (062.522)

© Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2018

© Автори статей, 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University**

***ISSN 2521-1293 (print)
ICV 2017: 53.20***

*Certificate of state registration
printed media KB № 8416 від 06.02.2004*

**SCIENTIFIC NOTES
of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University.**

Series: Philology

Nr 27

Vinnytsia – 2018

УДК 80/82 (062.522)

В 48

ISSN 2521-1293 (print)

ICV 2017: 53.20

B 48 Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology: collection of scientific works / Editor-in-Chief Inna Zavalniuk. Vinnytsia: Company «firm Planer», 2018. Nr. 27. 151 p.

Approved as a printed periodical to the list of scientific professional editions of Ukraine (addition 12 to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 16.05.2016 № 515).

Recommended by the Academic Council
of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (protocol № 6 from 21.12.2018).

EDITORIAL BOARD

Zavalniuk I., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine) (Editor-in-Chief);

Horofyanyuk I., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine) (Coordinating Editor);

Prokopchuk L., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine) (Responsible Secretary);

Baran I., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Beregszász Transcarpathia, Ukraine);

Horodenska K., doctor of philological sciences, professor (Institute of the Ukrainian language of Ukrainian National Academy of Science, Kyiv, Ukraine);

Ivanytska N., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnytsia, Ukraine);

Ivanytska N., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Kharchenko S., doctor of philological sciences, associate professor (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

Kononenko I., doctor of philological sciences, professor (University of Warsaw, Warsaw, Poland);

Rambishevskaya D., doctor habilitat, professor (Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland);

Shabat-Savka S., doctor of philological sciences, associate professor (Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine);

Shynkaruk V., doctor of philological sciences, professor (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

Struhanets Yu., candidate of philological sciences (Ph.D.) (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine);

Yamchynska T., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Zabuzhanska I., candidate of philological sciences (Ph.D.) (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine).

REVIEWERS

Valiukh Z., doctor of philological sciences, professor (Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine);

Denysiuk V., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine);

Zelinska O., doctor of philological sciences, associate professor (Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine);

Kulbabska O., doctor of philological sciences, professor (Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine).

Address of editorial board:

Ukraine, 21101, Vinnytsia, Ostrozhskogo street 32, Faculty of Philology and Journalism
named after Mykhailo Stelmakh of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University;
tel. +380(0432)275589; e-mail: naukovizap@gmail.com; <https://sites.google.com/site/naukazapmovoznavstvo>.

УДК 80/82 (062.522)

© Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical
University, 2018

© Authors of articles, 2018

**Министерство образования и науки Украины
Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского**

***ISSN 2521-1293 (печатная версия)
CV 2017: 53.20***

*Свидетельство про государственную
регистрацию печатного средства
массовой информации
Серия КВ № 8416 від 06.02.2004*

**НАУЧНЫЕ ЗАПИСКИ
Винницкого государственного
педагогического университета имени
Михаила Коцюбинского.**

Серия: Филология

Выпуск 27

Винница – 2018

УДК 80/82 (062.522)
В 48

ISSN 2521-1293 (печатная версия)
ICV 2017: 53.20

В 48 Научные записки Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского. Серия: Филология: сборник научных трудов / гл. ред. И. Я. Завальнюк. Винница: ТОВ «фирма Планер», 2018. Вип. 27. 151 с.

Утверждено как печатное периодическое издание, которое входит в Перечень научных профессиональных изданий Украины (приложение 12 к приказу Министерства образования и науки Украины 16.05.2016 № 515).

Рекомендовал к печати Ученый совет Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (протокол № 6 от 21.12.2018).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Завальнюк И. Я., доктор филологических наук, профессор (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница) (главный редактор);

Горофянюк И. В., кандидат филологических наук, доцент (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница) (заместитель главного редактора);

Прокочук Л. В., кандидат филологических наук, доцент (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница) (ответственный секретарь);

Барань Е. Б., кандидат филологических наук, доцент (Закарпатский венгерский институт имени Ф. Ракоци II, г. Берегово);

Городенская Е. Г., доктор филологических наук, профессор (Институт украинского языка НАН Украины, г. Киев);

Забужанская И. Д., кандидат филологических наук (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница);

Иваницкая Н. Б., доктор филологических наук, профессор (Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, г. Винница);

Иваницкая Н. Л., доктор филологических наук, профессор (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница);

Кононенко И. В., доктор филологических наук, профессор (Варшавский университет, г. Варшава, Польша);

Рамбишевская Д., доктор хабилитат, профессор (Институт славистики Польской академии наук, г. Варшава, Польша);

Струганец Ю. Б., кандидат филологических наук (Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка, г. Тернополь);

Харченко С. В., доктор филологических наук, доцент (Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев);

Шабат-Савка С. Т., доктор филологических наук, доцент (Черновицкий национальный университет имени Ивана Федьковича, г. Черновцы);

Шинкарук В. Д., доктор филологических наук, профессор (Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев);

Ямчинская Т. И., кандидат филологических наук, доцент (Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница).

РЕЦЕНЗЕНТЫ

Валюх З. О., доктор филологических наук, профессор (Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев);

Денисюк В. В., кандидат филологических наук, доцент (Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, г. Умань);

Зелинская О. Ю., доктор филологических наук, доцент (Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, г. Умань);

Кульбабская Е. В., доктор филологических наук, профессор (Черновицкий национальный университет имени Ивана Федьковича, г. Черновцы).

Адрес редакционной коллегии:

Украина, 21101, г. Винница, ул. Острожского, 32, факультет филологии и журналистики имени
Михаила Стельмаха Винницкого государственного педагогического университета
имени Михаила Коцюбинского;

тел. (0432) 275-589; e-mail: naukovizap@gmail.com; <https://sites.google.com/site/naukazapmovoznavstvo>.

Статьи поданы в авторской редакции.

При использовании материалов сборника ссылки на «Научные записки» являются обязательными.

УДК 80/82 (062.522)

© Винницкий государственный педагогический
университет имени Михаила Коцюбинского, 2018
© Авторы статей, 2018

ЗМІСТ

I. Функційна семантика лексичних одиниць. Теорія номінації	13
Байтерякова Наталія, Байтеряков Олег	
Характеристика основних розрядів англійської спелеологічної лексики.....	13
Горобець Алла	
Лексико-семантичне поле «час» у складі метафори (на матеріалі мови художніх творів Михайла Стельмаха).....	22
Кірілкова Наталія	
Внутрішня форма фразеологізму <i>покотити колодкою</i>	29
Прокопович Лідія	
Лексико-семантичне мікрополе «очі» як фрагмент мовного портрета людини в романі Мирослава Дочинця «Мафтей».....	35
Романчук Алексей	
<i>Колэба и карнэк</i> : к истории хозяйственного уклада булаештских украинцев.....	45
II. Лінгвістика тексту. Стилiстичні та контекстуальні вияви лексичних і граматичних одиниць	62
Горобець Руслана	
Функціонально-семантичний потенціал вставних конструкцій (на матеріалі повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9»).....	62
Домрачева Ірина	
Реалізація питальних речень у мовленнєвому просторі Василя Стуса.....	69
Кухар Ніна	
Особливості функціонування приприкметникових поширювачів у формально-граматичній структурі речення.....	76
Чередниченко Вікторія	
Стильова риса як важливий складник лінгвостилістичного аналізу тексту.....	83
III. Мова сучасних ЗМІ	90
Ільчук Вікторія	
Мова сучасних ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	90
Кравчук Людмила, Волошина Оксана	
Мас-медійний дискурс як джерело поповнення загальномовного словника новотворами.....	95
Прокопчук Людмила, Чередніченко Ірина	
Грамматичні аномалії на сторінках друкованих ЗМІ.....	102
IV. Перекладознавство та міжкультурна комунікація	110
Бабчук Юлія	
Тембральні характеристики междометия <i>yeah</i> в спонтанній речі.....	110
Волченко Ольга	
Індивідуально-авторські неологізми як перекладознавча проблема.....	116

Головацька Юлія, Цепенюк Тетяна	
Стилістичні та лексичні засоби як спосіб передачі авторської оцінки героя художнього твору: перекладацький аспект.....	125
Заскалста Світлана	
Застосування принципів міждисциплінарних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови на факультеті іноземної філології.....	135
РЕЦЕНЗІЇ.....	141
Кульбабська Олена	
Об'єктивація культурно забарвлених феноменів української мови. Лінгвокультурологічні засади мовознавчих досліджень : монографія / Л. М. Марчук, Т. М. Сукаленко, Н. В. Вдовиченко, А. М. Сірант. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – 196 с. – (Серія «Студії з лінгвокультурології та когнітивістики», вип. 1).....	141
ВІТАЄМО.....	144
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ	146

CONTENTS

I. Functional semantics of lexical units. The theory of nomination	13
Baiteriakova N., Baiteriakov O.	
Characteristics of the basic categories of English speleological vocabulary	13
Horobets' A.	
Lexico-semantic field «time» in the composition of methaphors (on the material of Mykhailo Stelmakh artistic prose).....	22
Kirilkova N.	
The inner meaning of the phrase <i>pokotyty kolodkoju</i>	29
Prokopovych L.	
Lexico-semantic micro field «eyes» as the element of language portrait of a person in the novel «Matfei» by Myroslav Dochynets	35
Romanchuk A.	
«Koleba» and «karnek»: to the history of the Bulaestian Ukrainians' livelihood	45
II. Text linguistics. Stylistic and contextual manifestations of lexical and grammatical units	62
Horobets R.	
Functional-semantic potential of interlocking units (based on the Story of Lesia Voronina «The Secret Coworking Society, or the Fear of the Famine No. 9»).....	62
Domracheva I.	
The implementation of interrogative sentences in the speech space of Vasyl Stus	69
Kuhar N.	
Features of the functioning of adjectives in the formal grammatical structure of the sentence.....	76
Cherednychenko V.	
Style feature as an important component of linguistic and stylistic analysis of the text	83
III. The language of modern media.....	90
Ilchuk V.	
The language of the modern mass media as the object of the linguistic research	90
Kravchuk L., Voloshyna O.	
Mass media discourse as the addition resource of a general dictionary with neologisms	95
Prokopchuk L., Cherednichenko I.	
Grammatical mistakes on printed media pages	102
IV. Translation studies and intercultural communication	110
Babchuk Yu.	
Timbre characteristics of interjection «Yeah» in spontaneous speech	110
Volchenko O.	
The author's neologisms as the translation problem	116

Holovatska Yu., Tsepeniuk T.

Stylistic and lexical means of rendering the author's evaluation of the hero of fiction: translation aspect 125

Zaskaleta S.

Application of the principles of inter-dissiplanal relations in the process of foreign language study at the faculty of foreign language 135

REVIEW S..... 141

Kulbabska O.

Objection of culturally colored phenomena of the Ukrainian language. Linguistic and cultural foundations of linguistic research: monograph / L. M. Marchuk, T. M. Sukalenko, N. V. Vdovichenko, A. M. Sirant. – K.: Publishing House of Dmitry Burago, 2018. – 196 p. – (Series of Linguocultural Studies and Cognitive Studies Studies, vol. 1)..... 141

CONGRATULATIONS..... 144

INFORMATION FOR AUTHORS..... 146

СОДЕРЖАНИЕ

I. Функциональная семантика лексических единиц. Теория номинации	13
Байтерякова Наталия, Байтеряков Олег	
Характеристика основных разрядов английской спелеологической лексики.....	13
Горобец Алла	
Лексико-семантическое поле «время» в составе метафоры (на материале языка художественных произведений Михаила Стельмаха).....	22
Кирилкова Наталия	
Внутренняя форма фразеологизма <i>покотити колодкою</i>	29
Прокопович Лидия	
Лексико-семантическое микрополе «глаза» как фрагмент речевого портрета человека в романе Мирослава Дочинца «Мафтей».....	35
Романчук Алексей	
<i>Колэба и карнэк</i> : к истории хозяйственного уклада булаештских украинцев.....	45
II. Лингвистика текста. Стилистические и контекстуальные проявления лексических и грамматических единиц	62
Горобец Руслана	
Функционально-семантический потенциал вставных конструкций (на материале повести Леси Ворониной «Тайное общество трусов, или Средство от испуга № 9»).....	62
Домрачева Ирина	
Реализация вопросительных предложений в речевом пространстве Василия Стуса.....	69
Кухар Нина	
Особенности функционирования приприлагательных распространителей в формально-грамматической структуре предложения.....	76
Чередниченко Виктория	
Стилевая черта как важная составляющая лингвостилистического анализа текста.....	83
III. Язык современных СМИ	90
Ильчук Виктория	
Язык современных СМИ как объект лингвистических исследований.....	90
Кравчук Людмила, Волошина Оксана	
Масс-медийный дискурс как источник пополнения общезыкового словаря новообразованиями	95
Прокопчук Людмила, Чередниченко Ирина	
Грамматические аномативы на страницах печатных СМИ.....	102
IV. Теория перевода и межкультурная коммуникация	110
Бабчук Юлия	
Тембральные характеристики междометия <i>yeah</i> в спонтанной речи.....	110

Волченко Ольга	
Индивидуально-авторские неологизмы как проблема перевода.....	116
Головацкая Юлия, Цепенюк Татьяна	
Стилистические и лексические средства как способ передачи авторской оценки героя художественного произведения: аспект перевода.....	125
Заскалета Светлана	
Применение принципов междисциплинарных связей в процессе изучения иностранного языка на факультете иностранной филологии.....	133
РЕЦЕНЗИИ	139
Кульбабская Елена	
Об’єктивація культурно забарвлених феноменів української мови. Лінгвокультурологічні засади мовознавчих досліджень : монографія / Л. М. Марчук, Т. М. Сукаленко, Н. В. Вдовиченко, А. М. Сірант. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – 196 с. – (Серія «Студії з лінгвокультурології та когнітивістики», вип. 1).....	139
ПОЗДРАВЛЯЕМ	142
ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ	144

I. ФУНКЦІЙНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ. ТЕОРІЯ НОМІНАЦІЇ

УДК 811.111'276.5:551.44

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РОЗРЯДІВ АНГЛІЙСЬКОЇ СПЕЛЕОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Н. Байтеріякова, О. Байтеріяков

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Україна, м. Мелітополь, Запорізька обл., вул. Гетьманська, 20
e-mail: baiteriakova@gmail.com

У статті подано характеристику й розглянуто основні ознаки стратифікаційних розрядів англійської нормативної та ненормативної спелеологічної лексики. Проаналізовано предметні та понятійні терміни, а також терміни-фрази в спелеологічній термінології. Виявлено наявність спелеологічних однозначних, багатозначних термінів та термінів вільного користування. Зазначено склад англійської спелеологічної номенклатури. Розглянуто особливості спелеологічних професіоналізмів і сленгізмів в англійській мові, а також перехід лексичних одиниць з одних стратифікаційних розрядів до інших.

Ключові слова: спелеологія, термінологія, номенклатура, професіоналізми, сленгізми.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ РАЗРЯДОВ АНГЛИЙСКОЙ СПЕЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

Н. Байтеріякова, О. Байтеріяков

Мелитопольский государственный педагогический университет
имени Богдана Хмельницкого
Украина, г. Мелитополь, Запорожская обл., ул. Гетьманская, 20
e-mail: baiteriakova@gmail.com

В статье рассматриваются основные признаки и характеристика стратификационных разрядов нормативной и ненормативной английской спелеологической лексики. Проанализированы выделения в спелеологической терминологии предметных, понятийных терминов и терминов-фраз. Выявлено наличие спелеологических однозначных, многозначных терминов и терминов свободного пользования. Указан состав английской спелеологической номенклатуры. Рассмотрены особенности спелеологических профессионализмов и сленгизмов в английском языке, а также переход лексических единиц из одних стратификационных разрядов в другие.

Ключевые слова: спелеология, терминология, номенклатура, профессионализмы, сленгизмы.

CHARACTERISTICS OF THE BASIC CATEGORIES OF ENGLISH SPELEOLOGICAL VOCABULARY

N. Baiteriakova, O. Baiteriakov

Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University
20 Hetmanska St., Melitopol, Ukraine
e-mail: baiteriakova@gmail.com

Introduction. *Recently, in the science of terminology, there is a steady interest in the study of the specialized terminologies of different languages. The English speleological terminology system can be considered as one of them. The given terminology system almost has not been researched in the Ukrainian terminology. Thus, its comprehensive study will contribute to a better understanding of the special literature and the exchange of information. One of the stages of this study is the stratification and characterization of the main categories of the following special vocabulary, which in turn is the basis for revealing its semantic structure.*

Purpose. *Revelation of the signs of the basic stratification categories of English speleological vocabulary and their characterization.*

Methods. *Semasiological approach to stratification of terminology, lexico-semantic analysis.*

Results. *According to the semasiological approach the stratification of English speleological vocabulary divides it into terminology and nomenclature, and to normative and non-normative special vocabulary. Speleological terminology is divided into 1) subject terms (denote special subjects, the main component in their semantics is denotation), for example: stalactite, siphon, bowline; 2) conceptual terms (express scientific concepts, the main component in their semantics is signification), for example, karst, corrosion, erosion, abseil, chimneying; 3) terms-phrases (semi-predictive and predicative linguistic units) that represent concise and established phrases, fixed in a specialized literature with monosemantic terminological meaning, for example, Belay on!, Rope!, Tension!*

By definition, speleological terms can be divided into monosemantic (stalactite, siphon, helmet) and polysemantic; they are also divided into terms whose definitions fix several meanings (Speleology; Traverse) and the terms of the free use with definitions without precise specification (grotto, hall).

The speleological nomenclature includes names of speleological equipment (words, words with digital signs), speleological organizations (words and abbreviations), speleological periodicals, speleological sites on the Internet, caves.

Uncontrolled vocabulary includes the professional vocabulary consisting of professionalisms and slang. Professionalisms are characterized by the unofficial use, higher differentiation and high duplicity. Slang includes excessively familiar special words; they have a limited range of use, increased expressiveness and emotionality, for example, a brain bucket (a helmet), ear dipper (a low watered passage), Chicken Loops (short ladders for climbing a wall), Pig (a transport bag, tied to the speleologist), Stink (carbide - due to a sharp smell), Pit (a cave).

Originality. *The main characteristics of the stratification categories of normative and non-standard English speleological vocabulary have been given; the characterization of its stratification has been analyzed.*

Conclusion. *Speleological vocabulary is a dynamic system, which has a stratification structural organization; it determines the semantic features of the units included in this system.*

Key words. *Speleology, terminology, nomenclature, professionalisms, slang.*

Постановка проблеми. Останнім часом у термінознавстві спостерігаємо сталий інтерес до вивчення галузевих терміносистем різних мов. Однією з них можна вважати англійську спелеологічну терміносистему. Цю терміносистему у вітчизняному термінознавстві майже не розглядали, тому її всебічне дослідження сприятиме кращому розумінню спеціальної літератури й обміну інформацією. Одним з етапів такого вивчення виступає стратифікація й характеристика основних розрядів цієї спеціальної лексики, що, зі свого боку, є основою для виявлення її семантичної структури.

Мета статті полягає у виявленні ознак основних стратифікаційних розрядів англійської спелеологічної лексики та подання їхньої характеристики.

Аналіз останніх досліджень. Серед українських науковців питання стратифікації галузевих терміносистем висвітлювали Л. Філюк [14], В. Сліпецька [12], О. Жирик [8] та ін. Щоправда, аналіз вітчизняних наукових праць свідчить про те, що лінгвістичне дослідження англійської спелеологічної лексики відображено лише в публікаціях авторів поданої розвідки [1; 2; 3; 4]. Станом на сьогодні вітчизняних досліджень стратифікації англійської спелеологічної лексики бракує для адекватної репрезентації теми – саме тому це питання розглянуто в нашій статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для стратифікації англійської спелеологічної лексики використовували семасіологічний підхід. Його основу становлять дві стратифікаційні ознаки, які доповнюють одна одну і є важливими для спеціальної лексики. Перша ознака висвітлює роль лексичних засобів з погляду понятійного змісту, що виражається в спеціальній комунікації. З урахуванням цієї ознаки виділяють два стратифікаційних розряди – термінологію й номенклатуру. Друга стратифікаційна ознака – нормативність / ненормативність спеціального слова; вона дозволяє виділити в термінології нормативну й ненормативну спеціальну лексику [10].

Стисло викладемо характеристику кожного з виокремлених розрядів в англійській спелеологічній лексичній.

Терміни є основним стратифікаційним розрядом спеціальної лексики. Своєю чергою, терміни піддаються подальшій стратифікації. З. Комарова [10] виділяє дві основні типологічні одиниці термінів із семасіологічних позицій: 1) предметні терміни (позначають спеціальні предмети, тобто на перший план в їхній семантиці виступають денотати), наприклад: *stalactite, siphon, bowline, karabiner, anchor, sit-harness, safety loop, caver, lifeline, descender, jammer, foot loop*; 2) власне терміни (виражають наукові поняття, тобто на перший план в їхній семантиці виступає сигніфікат). Однак, на нашу думку, ця назва є не зовсім коректною, оскільки відбувається протиставлення понять за ступенем термінологічності іншим термінам. Для домінування цього типу термінів використовують й інші назви: наприклад, В. Кантор [9] називає їх науковими термінами. Уважати таку назву вдалою також не можна, тому що під науковим терміном розуміють насамперед такий, що використовується в різних галузях науки. Доцільніше називати цей тип понятійними термінами. Наприклад, до понятійних можна віднести такі спелеологічні терміни, як *karst, corrosion, erosion, abseil, chimneying* та ін.

Подана класифікація задовольняє потреби систематизації термінології в разі визнання термінами тільки непредикативних мовних одиниць. Це може бути справедливим для суто наукових термінологій. Для термінологій, що відображають різні види людської діяльності, одних непредикативних термінологічних одиниць виявляється недостатньо, тому справедливим є положення одного з основоположників Віденської термінологічної школи

Х. Фелбера [13], який термінами вважав також і фрази, тобто напівпредикатні й предикативні мовні одиниці.

Тому доцільним буде виділити ще один тип термінів – терміни-фрази (термін А. Суперанської), що становлять лаконічні, усталені, зафіксовані в спеціальній літературі фрази, що мають однозначне термінологічне значення. До них можуть належати як складні, так і однослівні терміни, що набувають у предикативному значенні певний сенс, який не може бути повною мірою відображений предметними або понятійними термінами. За допомогою термінів-фраз у спелеологічній лексиці відображають різні типові ситуації і дії спелеологів. Ці терміни-фрази в спелеологічній термінології мають усталену синтаксичну структуру, вони зафіксовані в спеціальній літературі і виконують функцію команд і сигналів спелеологів під час проходження печер. Вони володіють практично всіма основними ознаками термінів і відображають у понятійному плані власну смислову нішу, із семасіологічних позицій їх можна назвати ситуаційними термінами. Наприклад: *Belay on!* (команда про готовність страховки), *Climb!* (команда про початок підйому), *Rope!* (є скороченою формою вираження від *Take in rope!*, що означає вимогу видати мотузку при підйомі або спуску) (1), *Tension!* (команда, що виражає необхідність натягу мотузки) (2).

Зміст терміна визначається його дефініцією. Розглядаючи дефініції спелеологічних термінів, можна дійти висновку про їхню неоднорідність, що дає підставу систематизувати терміни за дефінітивним значенням. Значна частина спелеологічних термінів має дефініції, що закріплюють одне їхнє значення в межах цієї терміносистеми. Наприклад, однозначними термінами будуть такі: *stalactite* (сталактит), *siphon* (сифон), *helmet* (каска), *sit-harness* (бесідка), *carabine* (карабін) та ін.

Дефініції іншої частини термінів дозволяють трактувати їх у різних значеннях. При цьому ці терміни за змістом дефініції можуть бути розподілені на два типи. Перший тип термінів має дефініції, що спочатку закріплюють у своєму змісті два або більше значення терміна, їх можна віднести до багатозначних термінів. Прикладами таких термінів будуть: *speleology* (спелеологія) – дефініція розглядає його як 1) назву науки про печери і 2) як вид спорту; *Traverse* (траверс) – 1) вид огляду печери; 2) шлях по виступах вище підлоги печери; 3) рух по такому шляху; *Dolomite* – 1) мінерал; 2) скеля з такого мінералу та ін.

У термінах другого типу дефініції мають досить розпливчастий характер, у них немає або нечітко виділена генетична, морфологічна або морфометрична конкретизація термінованих понять. Значення цих термінів може варіюватися залежно від контексту. Зазвичай це терміни, уведені в термінологію спелеології на етапі її становлення як науки та запозичені із загальноживаної мови. Такі терміни можна назвати термінами вільного користування [7]. До них можна віднести терміни *grotto* (грот), *hall* (зал), *gate* (прохід) та ін.

Зазначені типи термінів мають власні відмінні особливості, проте всі вони відповідають основним загальним ознаками термінів і разом формують єдиний стратифікаційний розряд – термінологію.

Розмежування понять «термінологія» і «номенклатура» в мовознавстві одним з перших зробив Р. Винокур. Воно вкоренилося в лексикології, проте в працях різних авторів спостерігаємо певні суперечності, що стосуються ознак виділення номенклатури й найменування одиниць номенклатури. Для практичного виділення номенклатури різні автори пропонують ознаки, за якими розмежовують терміни й номени. Більшість цих ознак побудовано на протиставленні термінів і номенів. Також звертає на себе увагу деяка суперечливість у трактуванні окремих ознак номенів різними авторами. Розглянемо основні

із цих ознак. Насамперед виділяється співвіднесеність номена з поняттям через термін і, отже, функціонування номенів у спеціальній комунікації через існування відповідних термінів [11].

Номені мають посилену денотативність. Для термінів найважливішою характеристикою є понятійність. Понятійність номенів не настільки очевидна й виразна, основним для них є предметність, тому значення номенів конкретніше й точніше значення термінів. Відповідно, номені поза системою предметів, які вони позначають, легко переходять у побутові слова, зберігаючи свою предметність, тоді як понятійність термінів поза системою свого поля значно змінюється [6; 10]. Номені відрізняються більшою конвенційністю, оскільки вони є результатом штучної номінації, призначеної для найменування спеціальної діяльності людини [10].

Номені можуть позначати одиничні предмети, а тому можуть бути і власними іменами [6]. Однак поняття одиничності автори розуміють по-різному, особливо яскраво ця відмінність проявляється під час найменування науково-технічних предметів, створюваних людиною. Номені входять у систему, що належить до складу найпростіших і позначає однорідні поняття, що лежать на одному рівні абстракції і відображають класи однорідних предметів [11].

1. Номенклатура спелеологічного спорядження (слова, слова із цифровими позначеннями): 1) спелеологічні мотузки (*speleo ropes*): *Blue Water II, Beal Dynastat, Edelrid speleocord*; 2) страхувальні системи (*harness*), обв'язки (*climbing harness*), бесідки (*sit harness*): *Classic harness, Rapide harness, Avanti harness, Superavanti, Canyon, Mercury, Alfa, Crux, Ouistiti, Choucas, Club, Force Classic, 8003*; 3) карабіни (*Karabiners*): *Maillon Rapide, Delta n10, Demi Rond n10, Go n7, Attache, Ok, Locking Spirit, AM'd*; 4) затискачі (*Jammers*): *Clog, CMI, Petzl, Jumar, Croll, Gibbs, Shunt, Ascension, Basic*; 5) спускові пристрої (*Descenders*): *Petzl "Stop", Petzl single, Rack, Petzl bobbin, Huit, Simple*; 6) блоки (*Pulleys*): *Rescue, Fixe, Oscillante, Ultra Legere*; 7) гаки (*Anchors*): *Coeur Goujon, Long Life, Collinox, Bat'inox, Express*; 8) сержки для шлямбурних гаків: *Vrille, Cordee, Clown*; 9) налобні ліхтарі (*lamps*): *Speleotechnics, Arctic, Chrono, Micro, Mega, Zoom, carbide lamps Ariane, Premier carbide cap-lamp*; 10) пристосування для забивання гаків: *Marteau, Tamponnoir speleo, Tamponnoir montagne*; 11) транспортні мішки: *Transport, Personnel, Classique*; 12) каски: *Ecrin Roc, Ecrin St, Ecrin Clip, Explorer*; 13) додаткове спорядження для роботи на мотузці: *Pompe, Energyca, Pedale, Etrier*.

2. Номенклатура спелеологічних організацій (слова й аббревіатури): 1) міжнародні організації: *International Union of Speleology* (як аббревіатуру в англійській мові використовують варіант – *UIS* від французького *Union International de Speleologie*), *International Congress of Speleology, International Subterranean Heritage Association*; 2) національні організації: *British Cave Research Association, National Speleological Society (NSS); Australian Speleological Federation (ASF)*; 3) регіональні організації: *Yorkshire Subterranean Society, and Newcastle Hunter Valley Speleological Society, Victorian Speleological Association*; 4) місцеві організації: *Manchester University Speleology Club (MUSC)*; 5) національні парки: *Mammoth Cave National Park, Artlish Caves Provincial Park*.

3. Номенклатура спелеологічних періодичних видань: *International Caver Magazine, Speleo Digest, British Caving, Newcaves Chronicles, Australian Caver*.

4. Номенклатура спелеологічних сайтів в Інтернеті: *Karst Sports, Speleomania, Speleology Items At Online Sports, Speleology Servers on the Web, UIS International Speleo Calendar*.

5. Номенклатура печер. Це, мабуть, найчисленніша спелеологічна номенклатура, що містить десятки тисяч назв печер. Точну цифру назвати неможливо, оскільки інформація різниться залежно від джерел.

Згідно з другою стратифікаційною ознакою, виділяють нормативну й ненормативну спеціальну лексику. До нормативної належать термінологія й номенклатура, ненормативна лексика містить професійну лексику, що широко й неоднорідно представлена в спелеології та вживається переважно у сфері функціонування.

Одиницею професійної лексики є професіоналізми. Професіоналізмами (розмовними термінами) називають неофіційні, але загальноприйняті фахівцями певної галузі загальноживані розмовні спеціальні слова [10], що позначають спеціальні поняття, природні об'єкти і явища, види спорядження та їхні частини, властивості предметів і под. Більшість професіоналізмів вживається тільки в певному професійному колі, тому вони не належать до загальноживаних.

Головною ознакою професіоналізмів є неофіційність їхнього вжитку, тоді як термінам, навпаки, притаманна офіційність як у сфері функціонування, так і у сфері фіксації. Другою ознакою, що відрізняє професіоналізми від термінів, є стилістична маркованість професіоналізмів. Третя істотна ознака професіоналізмів полягає в наявності в них емоційно-експресивного забарвлення.

Наступною характерною рисою професіоналізмів виступає їхня більш висока диференціація [5]. Це виражається в детальному поділі частин об'єктивної реальності, які виражає ця професійна лексика. Одному терміну в нормативній термінології може відповідати цілий набір професіоналізмів, які виділяють (за будь-якими ознаками) численні різновиди позначуваного об'єкта. Зокрема, поряд з офіційним терміном *Caver* у професійній спелеологічній лексиці функціонує кілька назв для позначення спелеологів залежно від частоти відвідування ними печер: *Armchair caver* (крісельний спелеолог) – спелеолог більше говорить, ніж робить; *Babysitters* (няньки) – спелеологи, які відвідують печери тільки по вихідних; *Yo-Yo* – спелеолог, який відвідує багато печер, але без дослідження.

Професіоналізмам часто властива більш висока дублетність [5]. Це явище залежить від різних причин. Той самий об'єкт може отримати різні професійні варіанти найменування в різних країнах чи частинах однієї країни. Наприклад, елемент спелеологічного спорядження – *Safety loop* (петля безпеки) у Великобританії позначався професіоналізмом *Claudeloop* (петля Клода) по імені Жана-Клода Дербилла, який першим використовував їх в Європі, а в США – *Cow's Tail* (коров'ячі хвости) через візуальну схожість. Дублетність виникає також під час формування професіоналізмів на підставі різних асоціацій. Зокрема, професіоналізму *armchair caver* (крісельний спелеолог) відповідають у спелеологічній лексиці дублети *virtual caver* (віртуальний спелеолог), *keyboard caver* (клатурний спелеолог), *paper caver* (паперовий спелеолог).

Крім професіоналізмів, до складу професійної лексики входять професійні жаргонізми або сленгізми, до яких належать фамільярно-розмовні спеціальні слова. Сленгізмам, зазвичай, притаманні всі перераховані вище характерні ознаки професіоналізмів, а також низка відмінних рис. З-поміж них насамперед виділяємо обмежене коло вживання. Обмеженість вживання сленгізмів пояснюється функціональними й територіальними

ознаками. Функціональні ознаки пов'язані з формуванням професійного сленгу в спелеологів різних напрямів – біоспелеологів, підводних спелеологів, «вертикальщиків» і под. Територіальні ознаки зумовлюють розвиток своєрідного професійного сленгу в різних країнах і регіонах. Така своєрідність може проявлятися і в найменуванні предметів спорядження, наприклад, сленгізм *Wellies* характерний для Великобританії, він позначає популярні в спелеологів високі черевики *Wellington*; у назвах технічних прийомів проходження печер – *Frog System* (система жаби) – назва популярного у Великобританії способу підйому по мотузці, що поширився на всю Європу; у назвах окремих печер і цілих спелеологічних районів – «TAG» (Tennessee, Alabama, Georgia) – територія на перетині відповідних штатів у США, де розташована велика кількість печер.

Диференційною ознакою професійних сленгізмів є підвищена експресивність й емоційність, що за її допомогою носії певного розряду лексики прагнуть надати лаконічної образності назвам спеціальних предметів і явищ. Це надає емоційного забарвлення не тільки окремим словам, але й спеціальній лексиці загалом і робить її психологічно прийнятнішою в повсякденному спілкуванні фахівців, особливо в таких екстремальних умовах, як печери. При цьому нерідко спостерігається більша стилістична заниженість сленгізмів, що варіюються від іронічного до грубого, аж до лайливого емоційного забарвлення, що різко звужує діапазон уживання цих слів. Наприклад, *brain bucket* (відро для мозку) – каска, шолом, *ear dipper* (фарбувальник вуха) – низький обводнений прохід, *Chicken Loops* (петлі курчати) – короткі драбинки для підйому по стіні, *Chemical Persuasion* (хімічне переконання, аргумент) – вибухові речовини для розширення проходу в печері, *Pig* (свиня) – транспортний мішок, прив'язаний до спелеологу, *Stink* (смердючка) – карбід (через різкий запах), *Pit* (яма) – печера.

Варто зауважити, що перераховані ознаки, попри їхню наявність, не мають вельми великого діагностувального значення, тому не завжди можна чітко розмежувати професіоналізми й професійні сленгізми. У спелеологічній лексиці спостерігаємо переходи слів з одних стратифікаційних розрядів в інші. Наприклад, сучасна назва петлі самостраховки – *Cow's tail* (коров'ячі хвости) – спочатку виникла як американський сленгізм, потім перейшла в загальноприйнятий професіоналізм, а в наш час стала терміном, практично витіснивши термін *Safety loop* (петля безпеки), що застосовувався раніше, також поширені скорочення (*bide – carbide; biner – carabiner*).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Спелеологічна лексика є динамічною системою, яка має стратифікаційну структурну організацію, вона зумовлює семантичні особливості одиниць, що входять до цієї системи. Надалі доцільним вважаємо дослідження семантичної структури виділених стратифікаційних розрядів англійської спелеологічної лексики, що дозволить провести її комплексний лексико-семантичний аналіз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. Гипонимические связи термина *speleologi* в английской спелеологической терминологии. *Materials of the XII International scientific and practical conference, "Areas of scientific thought"*. 2015/2016. Volume 10. Philological sciences. Sheffield. Science and education LTD, 2016. P. 55–59.
2. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. Особенности употребления многозначных терминов в английской спелеотуристической терминологии. *Актуальные проблемы и современные технологии*

оценки качества среды обитания: Сборник материалов Всерос. науч. конф. (г. Шуя, 27 сентября 2013 г.). Шуя: Изд-во Шуйского филиала ФГБОУ ВПО «ИвГУ», 2013. С. 151–156.

3. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. Проблема однозначности термина на прикладі англійської спелеологічної термінології. *Мова: Науковий часопис з мовознавства*. Вип. 18. Одеса: Астропринт, 2012. С. 167–170.

4. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. Структура функціонально-семантичного поля англійської спелеологічної термінології. *Українознавчий альманах*. Вип. 9. Київ, Мелітополь, 2012. С. 120–123.

5. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика. Москва: Просвещение, 1987. 160 с.

6. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Просвещение, 1987. 103 с.

7. Дублянский В. Н., Ломаев А. А. Карстовые пещеры Украины. Киев: Наукова думка, 1980. 180 с.

8. Жирик О. А. Стилiстична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2007. 20 с.

9. Кантор И. М. Педагогическая лексикография и лексикология. Москва: Просвещение, 1968. 200 с.

10. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике. Москва: Флинта; Наука, 2013. 832 с.

11. Лейчик В. М. Терминоведение : Предмет, методы, структура. Москва: Либроком, 2009. 256 с.

12. Сліпецька В. Д. Стратифікація термінологічної лексики (на матеріалі англомовних наукових текстів зі штучного інтелекту). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 3: збірник наукових праць / За ред. А. В. Корольової. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. С. 259–264.

13. Фелбер Х. Венская терминологическая школа: Основы теории. *Научно-техническая терминология: Научно-техн. информ. сборник*. Москва: ВНИИКИ, 1980. Вып. 3/4. С. 16–20.

14. Філюк Л. М. Моделювання тезаурусу української медичної термінології *Мова. Науково-теоретичний часопис*. 2016. № 25. Одеса, 2016. С. 94–98.

ДЖЕРЕЛА

1. Lyon, Ben. Venturing underground the new speleo`s guide. London, 1983. 284 p.

2. Robbins R. Basic Rockcraft. California, 1971. 72 p.

REFERENCES

1. Bayteryakova N. Yu., Bayteryakov O. Z. Giponimicheskie svyazi termina speleologi v angliyskoy speleologicheskoy terminologii. Materials of the XII International scientific and practical conference, “Areas of scientific thought”. 2015/2016. Volume 10. Philological sciences. Sheffield. Science and education LTD, 2016. P. 55–59.

2. Bayteryakova N. Yu., Bayteryakov O. Z. Osobennosti upotrebleniya mnogoznachnykh terminov v angliyskoy speleoturisticheskoy terminologii. Aktualnye problemy i sovremennye tekhnologii otsenki kachestva sredy obitaniya: Sbornik materialov Vseros. nach. konf. (g. Shuya, 27 sentyabrya 2013 g.). Shuya: Izd-vo Shuyskogo filiala FGBOU VPO «IvGU», 2013. S. 151-156.

3. Baiteriakova N. Yu., Baiteriakov O. Z. Problema odnoznachnosti termina na prykladi anhliiskoi speleolohichnoi terminolohii. *Mova: Naukovyi chasopys z movoznavstva*. Vyp. 18. Odessa: Astroprynt, 2012. S. 167-170.

4. Baiteriakova N. Yu., Baiteriakov O. Z. Struktura funkcionalno-semantynchnoho polia anhliiskoi speleolohichnoi terminolohii. Ukrainoznavchyi almanakh. Vypusk 9. Kyiv, Melitopol, 2012. S. 120-123.
5. Bondaletov V. D. Sotsialnaya lingvistika. Moskva: Prosveshchenie, 1987. 160 s.
6. Golovin B. N., Kobrin R. Yu. Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh. Moskva: Prosveshchenie, 1987. 103 s.
7. Dublyanskiy V. N., Lomaev A. A. Karstovye peshchery Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 1980. 180 s.
8. Zhyryk O. A. Stylistychna transpozysiiia terminolohichnoi leksyky v suchasni ukrainskii movi (kodyfikatsiyni aspekt) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 2007. 20 s.
9. Kantor I. M. Pedagogicheskaya leksikografiya i leksikologiya. Moskva: Prosveshchenie, 1968. 200 s.
10. Komarova Z. I. Metodologiya, metod, metodika i tekhnologiya nauchnykh issledovaniy v lingvistike. Moskva Flinta; Nauka, 2013. 832 s.
11. Leychik V. M. Terminovedenie : Predmet, metody, struktura. Moskva: Librokom, 2009. 256 s.
12. Slipetska V.D. Stratyfikatsiia terminolohichnoi leksyky (na materialii anhlo-movnykh naukovykh tekstiv zi shtuchnoho intelektu). Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii № 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov. Vyp. 3: zbirnyk naukovykh prats / Za red. A.V. Korolovoi. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2009. S. 259-264.
13. Felber Kh. Venskaia termynolohyeheskaia shkola: Osnovy teoryu. Nauchno-tekhnicheskaiia termynolohyia: Nauchno-tekhn. ynform. sbornyk. Moskva: VNIYYKY, 1980. Vyp. 3-4. S. 16-20.
14. Filiuk L. M. Modeliuvannia tezaurusu ukrainskoi medychnoi terminolohii Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys. 2016. № 25. Odesa, 2016. S. 94-98.

Байтеріякова Наталія Юрїївна, старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання англійської мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Україна).

Байтеріякова Наталья Юрьевна, старший преподаватель кафедры английской филологии и методики преподавания английского языка Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого (Украина).

Baiteriakova Natalia, Senior Lecturer of the Department of English Philology and Methodology of Teaching English, Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol (Ukraine).

Байтеріяков Олег Зуфарович, кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Україна).

Байтеріяков Олег Зуфарович, кандидат географических наук, доцент кафедры туризма, социально-экономической географии и краеведения Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого (Украина).

Baiteriakov Oleh, Candidate of Science, Associate Professor of the Department of Tourism, Socio-economic Geography and Regional Studies, Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol (Ukraine).

Стаття надійшла: 29.10.2018

Статтю прийнято до друку: 05.11.2018

УДК 811.161.2373

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧАС» У СКЛАДІ МЕТАФОРИ
(НА МАТЕРІАЛІ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА)**

А. Горобець

Вінницький національний аграрний університет
Україна, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3
e-mail: allagor1992@gmail.com

У статті проаналізовано елементи лексико-семантичного поля «час», ужиті в метафоричному значенні в мові прозових художніх творів Михайла Стельмаха. Визначено особливості авторського часосприйняття на основі описаних реченнєвих конструкцій. Простежено зв'язок лексичних та лексико-синтаксичних одиниць із художнім світобаченням автора.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексема, метафора, семантика, темпоральна номінація.

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ «ВРЕМЯ» В СОСТАВЕ МЕТАФОРИ
(НА МАТЕРИАЛЕ ЯЗЫКА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
МИХАИЛА СТЕЛЬМАХА)**

А. Горобець

Винницкий национальный аграрный университет
Украина, г. Винница, ул. Солнечная, 3
e-mail: allagor1992@gmail.com

В статье проанализированы элементы лексико-семантического поля «время», принятых в метафорическом смысле в языке прозаических произведений Михаила Стельмаха. Определены особенности авторского восприятия времени на основе описанных конструкций предложений. Прослежена связь лексических и лексико-синтаксических единиц с художественным мировоззрением автора.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лексема, метафора, семантика, темпоральная номінація.

**LEXICO-SEMANTIC FIELD "TIME" IN THE COMPOSITION OF METHAPORTS
(ON THE MATERIAL OF MYKHAILO STELMAKH ARTISTIC PROSE)**

A. Horobets'

Vinnitsia National Agrarian University
3 Soniachna St., Vinnitsia, Ukraine
e-mail: allagor1992@gmail.com

Introduction. *The article analyzes the elements of the lexical-semantic field "time", used in the metaphorical sense in the language of artistic prose by Mykhailo Stelmakh. The features of*

author's perceptions on the basis of the described religious designs are determined. The connection of lexical and lexical-syntactical units with the author's artistic vision is outlined.

Purpose. *The research aims to analyse the author's perception through the prism of metaphor, to study the interaction of components of the lexical-semantic field "time" with the internal content, which is based on the transfer of certain characteristics. Achievement of the purpose demands the decision of following problems: to analyze the lexical-syntactic constructs on the symbol of temporality; trace and describe the temporal nominations that are part of the metaphor.*

Methods. *Observation of linguistic material, descriptive, techniques of functional-semantic and contextual analysis*

Results. *Time in Mykhailo Stelmakh artistic prose can acquire anthropomorphic raise, perform certain actions, in particular to think, feel, sow, fly, etc. Due to the proper author's use of metaphorical designs, the recipient can imagine the time in the image of a man, plant or heavenly bodies. Metaphor – the means of artistic speech, which consists in the transfer of signs from one subject or phenomenon to another based on the similarity between them. Metaphor is a special kind of comprehension of the world that transmits a coherent picture of perception, imagination, the intrinsic system, and creates a certain stratification of additional meanings in the well-known concepts, thus establishing a completely new type of linguistic consciousness, and subsequently national-language color. Thus, one of the main functions of metaphorical thinking is the cognitive function that treats metaphor as the main mental operation, the way of knowing and categorizing the world. The emotional language of Mykhailo Stelmakh allows the reader to expand his own horizons, completing previously known time concepts with new associative ties.*

Originality. *The relevance of the chosen topic is a challenge of time and it is associated with the efforts of researchers to disclose the nature of the literary work of writers. Temporality as a time immemorial category was interesting to scientists from different fields. The author's work of Mykhailo Stelmakh serves as an extremely vivid example of the metaphorical expression of temporality.*

Conclusion. *The author's language of Mykhailo Stelmakh presents a rather diverse and colorful way to the semantics of temporal nominations. Metaphor – the most common means of his artistic speech. Due to metaphorical time concepts, the reader can imagine time in the image of people, animals and heavenly bodies. In the center of the analyzed metaphors there are elements of thematic groups: seasonal nominations, names of months, parts of the day, and the nuclear token 'time' in various cases and numeric forms. The author widely uses the personification of time concepts, which makes it possible to parallel with human life, to trace the patterns of changes in time intervals and social and intra-psychedelic human condition.*

Key words: *lexical-semantic field, lexeme, metaphor, semantics, temporal nomination.*

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми є викликом часу і пов'язана з намаганнями дослідників розкрити природу мовотворчості письменників. Темпоральність як категорія здавна цікавила науковців різних галузей. Варто зазначити, що в кожній людині своє бачення часових понять. Авторська мова Михайла Стельмаха слугує надзвичайно яскравим зразком метафоричного вираження темпоральності.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні питання класифікації, структуризації та типології лексико-семантичних полів розглядали Ю. Антомонов, Ю. Апресян, С. Денисова, Ю. Караулов, Н. Ключка, І. Шевченко [1; 2; 4; 6; 7; 13]. Ґрунтовні дослідження

лексико-семантичного поля в складі художніх засобів, зокрема метафори, викладено в дисертаціях О. Петрушенко, І. Ходаревої [9; 12]. Також висвітленню цього питання були присвячені наукові розвідки М. Гурецької та Л. Прокопович [3; 10].

Метою наукової розвідки є аналіз авторського часосприйняття крізь призму метафорики, дослідження взаємодії компонентів лексико-семантичного поля «час» із внутрішнім змістом, що ґрунтується на перенесенні певних ознак. У процесі дослідження потрібно розв'язати такі **завдання**: проаналізувати наведені лексико-синтаксичні конструкції на позначення темпоральності; простежити й описати темпоральні номінації, які входять до складу метафори.

Виклад основного матеріалу дослідження. Час у М. Стельмаха може набувати антропоморфних рис, виконувати певні дії, зокрема думати, відчувати, сіяти, летіти тощо. Завдяки доречному вживанню автором метафоричних конструкцій, реципієнт може уявити час в образі людини, рослини чи небесних світил: *А ніч і далі брела заколисаним степом, згори обсівала його росю, а знизу дзвеніла стотисячним стрекотом коників* (2, с. 156); *Жінка гарно примружилась, глянула в далину, туди, куди пішли молоді літа...* (2, с. 116); *Ось пригніться, послушайте, як зима гучить в очеретяну дудку* (2, с. 172); *Дивувався, чудувався і радів, що таки зустрівся з тим дивом, з тим святом, якого роками очікував... з тих передчуттів, які тільки молодість наколисує в душу* (2, с. 172); *І знову йому зоріли вечорові очі, тільки не було спокою ні в них, ні в ньому* (2, с. 174); *Ранок веселими руками промінців викочує з-під землі пшеничний колобок сонця і ставить його на зелену, з туманцем скатертину озимини* (1, с. 401); *Літа, Марку, ...так летять, що ніяким способом не зупиниш і ніякими кінцями не здоженеш* (1, с. 369). Час і його елементи в художній мові письменника наче перебувають у тісній взаємодії з реципієнтом дещо більшою мірою, ніж власне, персонажі творів. Важливо, що читач не потребує окремої підготовки до розуміння метафоричності часових вимірів.

Метафора – це засіб художнього мовлення, який полягає в перенесенні ознаки з одного предмета чи явища на інший на основі подібності між ними. У літературознавчому словнику-довіднику зазначається, що «сконцентруючи та узгоджуючи у своєму потужному семантичному полі найвіддаленіші чи найнесумісніші асоціації, метафора постає суцільним непочленованим тропом, який може розгортатися у внутрішній сюжет, не сприйнятий з погляду раціоналістичних концепцій». [8, с. 444]. Метафора – особливий вид осмислення світу, що передає цілісну картину сприймання, уяви, внутрішньообразної системи і створює певне нашарування додаткових значень на загальновідомі поняття, засновуючи при цьому абсолютно новий тип мовної свідомості, а згодом і національномовного колориту. Відтак однією з основних функцій метафоричного мислення є когнітивна функція, яка трактує метафору як основну ментальну операцію, спосіб пізнання і категоризації світу: «У процесі мислення аналогія відіграє не меншу роль, ніж нормалізування процедури раціонального мислення. Звертаючись до чогось нового, складного, людина часто намагається використовувати для розуміння елементи якоїсь зрозумілої та знайомої сфери» [5, с. 142]. Наприклад, у реченні: *Час пролітає над нами, то мов чорна птиця, то як біло-сніжний лебідь; нетривке і скороминуче він замітає снігами, пилом забуття, а нерозвійне підводить в новій красі, що не має ні виміру, ні кінця-краю* (1, с. 423) ядерна лексема *час* асоціюється із сильним прекрасним птахом, який вражає своєю відвагою, мужністю, точним відчуттям справедливості й гордо береться за її захист та водночас нещадним до тимчасових емоцій і переживань, що підсилено порівняннями *мов*

чорна птиця, як біло-сніжний лебідь. Метафоричність часосприйняття спостерігаємо у висловленнях, ужитих у переносному значенні: **час** *замітає снігами нетривке і скороминуче, пилом забуття, нерозв'язне* (вічне, чисте, добре) *підносить у новій красі*.

У реченні *Достиглі зорі випадали з небесного життя, не досягнувши земного, і, можливо, звичайний осінній листок був щасливіший за них: він золотим човником падав на п'янку землю, щоб стати землею і дати комусь життя* (1, с. 411) Михайло Стельмах викликає в читача специфічні асоціації, не називаючи, однак детально описуючи серпень – місяць, коли можна спостерігати часті зорепади: *Достиглі зорі випадали з небесного життя, не досягнувши земного...* Авторіві немовби шкода зірок, які згасають і втрачають можливість освітлювати чиюсь дорогу, він протиставляє їм *осіннього листка*, якому судилося прорости новим життям.

Яскравим прикладом авторського сприймання категорії часу є метафоричні конструкції: *В діброві імлісті долоні вечора прохолодою пройшлися по його обличчі, трохи остудили гнів...* (1, с. 322); *Коли густий петрівчанський вечір упав на ліси, насулений Магазаник добрався до своєї лісової оселі* (2, с. 40); *Співала вечірня година, виспівували і сумували вогкі землянки* (1, с. 344); *На поля тихо спускався сизувато-синій шовк надвечір'я* (1, с. 317); *Над поріділими лісами підіймалась і темно-синіми клаптями розповзалась підворушена ніч* (1, с. 343); *Над землею легковійно тремтіло імлісте срібло місячної ночі, а на землі тіні хмарин чіплялися за тіні осококів* (1, с. 282); *Світанок уже вирвався з обіймів ночі, коли Марко підходив до корівника* (1, с. 301); *Чуєш, як тато у розлогій долині підрізає ніч і на волю широко виходить блакитноокий світанок...* (1, с. 111). У центрі метафор в аналізованих реченнях перебувають елементи тематичної групи «частини доби» лексико-семантичного поля «час», виражені переважно іменниками, зокрема у непрямих відмінках, рідше – прикметниками: *імлісті долоні вечора прохолодою пройшлися по його обличчі, остудили гнів; петрівчанський вечір упав на ліси; співала вечірня година; спускався шовк надвечір'я; підіймалась і розповзалась підворушена ніч; тремтіло срібло місячної ночі; світанок вирвався з обіймів ночі; на волю виходить блакитноокий світанок*. В останній конструкції: *Чуєш, як тато у розлогій долині підрізає ніч* ужито метафору, у якій час, виражений семою *ніч*, не є суб'єктом дії, а лише об'єктом, на який спрямована дія персонажа. Проте в поданому реченні час залишає за собою центральну семантику тексту.

Про занепокоєння швидкоплинністю часу свідчить часте уживання метафоричних та епітетних конструкцій: *невблаганні літа немилосердні; давні літа то бродили десь у полях, то вершинами летіли в бої; збігає час; літа не повертаються до людини; років, що підкотились під небо; як збігає час*. У цих реченнях переважає здатність часу як невідмінної частини законів Усесвіту вступати в координаційні відношення з процесуальними денотатами: *Невблаганні літа, напевне, найбільше немилосердні до наших сільських жінок* (1, с. 308); *Він ніяк не міг зібрати давніх літ, і вони то бродили десь у полях, то вершинами летіли в бої...* (1, с. 260); *Літа ніколи не повертаються до людини, а людина завжди повертається до своїх літ* (2, с. 33); *От років тільки жаль, що вже підкотились під небо* (2, с. 31); *Прислухайся, як збігає вода, як збігає час, і думай про свій час і про своє євшан-зілля...* (2, с. 74).

На противагу семам із значенням скороминучості, швидкої метаморфози автор використовує поширену метафору *скапували краплини часу; час зупинився в його очах; зупинився чи вмирав час: Він пішов туди, де з чийогось весла скапували чи то краплини води, чи то краплини часу* (2, с. 14); *І час зупинився в його очах* (2, с. 21); *Тут справді*

зупинився чи вмирав час (2, с. 56). У цих лексико-синтаксичних метафоричних конструкціях час минає повільно, у деяких із них узагалі зупиняється. Причому це пов'язано з негативними відчуттями персонажів: страхом, тугою, смутком: *час зупинився в його очах, зупинився і вмирав час*. Отже, власне час як умовне абстрактне явище існує лише в нашій свідомості, що пов'язано з уявою мовця, конкретними відчуттями в момент мовлення: за умови приємних відчуттів час минає досить швидко, тому що нам би хотілося затримати їх якнайдовше, а при перевантаженні негативом хочеться якнайшвидше пройти цей етап, то ж час тягнеться довго.

Емоційно-образна мова Михайла Стельмаха дозволяє читачеві розширювати власний кругозір, доповнюючи раніше відомі часові поняття новими асоціативними зв'язками. Зокрема, лексема *липень* уживається із прикметником *віястий* і набуває додаткової семантики: *липень* – місяць, який характеризується яскравим озелененням природи в різноманітних відтінках – її автор порівнює з *віями*, які здіймаються над очима – землею: *Стояла тиха, ласкава година, коли вже віястий липень поскладав сіно в копиці і думає собі про те, що з неділі треба складати в полукипки жито* (2, с. 36). В аналізованій метафоричній єдності *віястий липень поскладав сіно в копиці і думає* відбулося перенесення ознак із людини-трудівника, котра у липні збирає врожай, на місяць, коли це відбувається. Використана метафора *криги розбиває блакитноокий березень* також сприяє утворенню нових асоціативних зв'язків через уяву березня місяцем, що має блакитні очі. У реципієнта відразу виникає уявлення про ранню весну, коли ніжно блакитне небо відображається у воді, що витікає з-під розтопленої криги: *У нас криги розбиває блакитноокий березень* (2, с. 43).

Про зміну сезонних номінацій свідчать метафори: *а час ішов весною – сіячем, улітку – косарем, восени – молотником, узимку мірошником; а час ішов: то скапував з рибальського весла, то відлітав у далечінь пташиним граєм: А час ішов: весною – сіячем, улітку – косарем, восени – молотником, узимку мірошником* (2, с. 11); *А час ішов: то скапував з рибальського весла, то поскрипував у крилах вітряка, то відлітав у далечінь пташиним граєм* (2, с. 15).

Михайло Стельмах оживлює свої часові поняття, надає їм посилену роль у семантиці тексту. У реченні *Ось подивіться, як напатлались останні дні тепла, як ще міцно серпень тримається за літо* (2, с. 76) спостерігаємо так звану боротьбу між порами року: настав час для осені, однак літо не має наміру відступати і *серпень міцно тримається за літо*. У цій боротьбі завдяки персоніфікації бачимо, як складно іноді й людині переходити до нового періоду в житті, як *міцно* вона *тримається за своє літо*.

На зміну періодів у житті людини, а з ними і зміну її соціальної ролі свідчить також конструкція: *Весною на дівочі голови час клав вінки, узимку – намітки* (2, с. 11), у якій *час* у метафоричному вимірі *кладає на дівочі голови вінки навесні*, коли оживає природа і дівчата вступають у пору дівування, та *намітки взимку* – коли після традиційної пори весіль дівчата переходять до іншого періоду й іншої ролі – ролі заміжніх жінок, невісток, матерів тощо. У Словнику української мови в 11 томах подано таке тлумачення лексеми *намітка*: «Покривало з тонкого серпанку, яким зав'язують поверх очіпка голову заміжні жінки» [11, с. 128]

Ядерну сему часи вжито у значенні *періоди історії* в реченні: *Та й різні часи по-різному цінують любов* (2, с. 55). Власне, періоди не можуть виконувати певних дій, зокрема *цінувати любов*, але люди, які проживають у тих часових межах, створюють певний відбиток на свою епоху. У наведеному контексті може мати місце й інше – більш вузьке метафоричне значення: *часи* – це періоди життя конкретної людини – дитинство, молодість, старість тощо.

Відтак, урахувавши певний соціальний досвід, людина змінює своє ставлення до тих самих моральних цінностей.

Висновки дослідження. Авторська мова Михайла Стельмаха доволі різноманітно й колоритно передає семантику темпоральних номінацій. Метафора – найпоширеніший засіб його художнього мовлення. Завдяки метафоричності часових понять читач може уявити час в образі людей, тварин, небесних світил. У центрі аналізованих метафор перебувають елементи тематичних груп: сезонні номінації, назви місяців, частин доби і ядерна лексема «час» у різних відмінкових та числових формах. Автор широко використовує персоніфікацію часових понять, що дає можливість провести паралель із людським життям, простежити закономірності змін часових проміжків і соціального та внутрішньо-психологічного стану людини.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні елементів лексико-семантичного поля темпоральності в складі засобів мови художніх творів Михайла Стельмаха.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антомонов А. Ю. Исследование структурной организации лексико-семантического поля: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Киев, 1987. 215 с.
2. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. Москва: Наука, 1967. 251 с.
3. Гурецька М. В. Лексико-семантичне поле «роздратування». *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Г. Л. Аркушин та ін.]. Луцьк, 2011. № 3: Філологічні науки. Мовознавство, Ч. 2. С. 98–102.
4. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. Київ: Вид-во Київського державного лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.
5. Дрібнюк О. Т. Функції метафори у публіцистичному стилі. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, т. 8. С. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24 (дата звернення: 10.11.2018).
6. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. № 1. С. 57–68
7. Ключка Н. Я. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог: НаУОА, 2012. Вип. 24. С. 129–132.
8. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
9. Петрушенко О. О. Лексико-семантичне поле «час» в українській поезії другої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 20 с.
10. Прокопович Л. Лексико-семантичне поле «простір» у поезії Євгена Маланюка *Культура слова*. 2013. № 79. С. 97–104.
11. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. С. 128.
12. Ходарева І. М. Лексико-семантичне й асоціативне поле «любов» у мові творів Павла Загребельного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2009. 19 с.
13. Шевченко І. Г. Теорія лексико-семантичного поля у дослідженнях мовознавців. URL : <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semantichnogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavstv/> (дата звернення: 10.11.2018).

1. Стельмах М. П. Правда і кривда : роман. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1990. 427 с.
2. Стельмах М. П. Чотири броди : роман. Київ: Рад. письменник, 1979. 527 с.

REFERENCES

1. Antomonov A. Yu. Issledovanie strukturnoy organizatsii leksiko-semanticheskogo polya: dis. kand. filol. nauk : 10.02.19. Kyiv, 1987. 215 s.
2. Apresyan Yu. D. Eksperimentalnoe issledovanie semantiki russkogo glagola. Moskva: Nauka, 1967. 251 s.
3. Huretska M. V. Leksyko-semantychne pole «rozdratuvannia». Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky; [redkol.: H. L. Arkushyn ta in.]. Lutsk, 2011. № 3: Filolohichni nauky. Movoznavstvo, Ch. 2. S. 98–102.
4. Denysova S. P. Typolohiia katehorii leksychnoi semantyky. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho derzhavnogo linhvistychnoho un-tu, 1996. 294 s.
5. Dribniuk O. T. Funktsii metafory u publitsystrychnomu styli. Mova i kultura. 2011. Vyp. 14, t. 8. S. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24
6. Karaulov Yu. N. Struktura leksyko-semanticheskoho polia. Fylolohycheskye nauky. 1972. №1. S.57–68
7. Kliuchka N. Ya. Leksyko-semantychne pole yak systemno-strukturne utvorennia. Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna». Ostroh: NaUOA, 2012. Vyp. 24. S. 129–132.
8. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk / Za red. R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliva, V. I. Teremka. Kyiv: VTs «Akademii», 2006. 752 s.
9. Petrusenko O. O. Leksyko-semantychne pole «chas» v ukrainskii poezii druhoi polovyny KhKh st. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01 «Ukrainska mova». Kyiv, 2010. 20s.
10. Prokopovych L. Leksyko-semantychne pole «prostir» u poezii Yevhena Malaniuka Kultura slova. 2013. № 79. S. 97–104.
11. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. / AN URSR. Instytut movoznavstva; Za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. T. 5. S. 128
12. Khodarieva I. M. Leksyko-semantychne y asotsiatyvne pole «liubov» u movi tvoriv Pavla Zahrebelnoho : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01 «Ukrainska mova». Kharkiv, 2009. 19 s.
13. Shevchenko I. H. Teoriia leksyko-semanticheskoho polia u doslidzhenniakh movoznavtsiv URL : <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semanticheskogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavtsiv/>

DZHERELA

1. Stelmakh M. P. Правда і кривда : роман. Київ : Видавnytstvo khudozhnoi literatury «Dnipro», 1990. 427 s.
2. Stelmakh M. P. Chotyry brody : roman. Kyiv : Rad. pysmennyk, 1979. 527 s.

Горобець Алла Володимирівна, аспірантка кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету (Україна).

Горобець Алла Владимировна, аспірантка кафедри українського мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри українського та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету (Україна).

Horobets Alla, post-graduate student of the Ukrainian Language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Assistant of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, National Agrarian University, Vinnytsia (Ukraine).

Стаття надійшла: 15.11.2018

Статтю прийнято до друку: 22.11.2018

УДК821.161.2 – 3.09'06

ВНУТРІШНЯ ФОРМА ФРАЗЕОЛОГІЗМУ ПОКОТИТИ КОЛОДКОЮ

Н. Кірілкова

Рівненський державний гуманітарний університет
Україна, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12
e-mail: kirilkovavoltn@ukr.net

У статті простежено зв'язок внутрішньої форми фразеологізму з етнокультурними чинниками. Проаналізовано фразеологічні одиниці в романі Уласа Самчука «Волинь», які походять із вербального компонента обрядових дій, що супроводжували святкування Масниці, «покотити колодкою», «качати колодку». Висловлені міркування щодо семантики компонентного складу усталених сполук у зв'язку з весільною обрядовістю українців, світобаченням народу, традиціями, побутом. Матеріали проілюстровані сучасними записами діалектних текстів, здійсненими на теренах Рівненщини.

Ключові слова: обрядова лексика і фразеологія, фразеологічне значення, внутрішня форма фразеологізму, вербальний компонент обряду Колодки (Колодія).

ВНУТРЕННЯЯ ФОРМА ФРАЗЕОЛОГИЗМА ПОКОТИТИ КОЛОДКОЮ

Н. Кирилкова

Ровенский государственный гуманитарный университет
Украина, г. Ровно, ул. Степана Бандеры, 12
e-mail: kirilkovavoltn@ukr.net

В статье прослеживается связь внутренней формы фразеологизма с этнокультурными факторами. Проанализированы фразеологизмы в романе У. Самчука «Волинь», которые происходят из вербального компонента обрядов, сопровождавших празднования Масленицы. Высказаны соображения относительно семантики компонентного состава устойчивых сочетаний в связи со свадебными обрядами украинского народа, мировоззрением, традициями, бытом. Рассуждения проиллюстрированы современными записями диалектных текстов, совершенных на территории Ровенской области.

Ключевые слова: обрядовая лексика и фразеология, фразеологическое значение, внутренняя форма фразеологизма, вербальный компонент обряда Колодки (Колодия).

THE INNER MEANING OF THE PHRASE *POKOTYTY KOLODKOJU*

N. Kirilkova

Rivne State University of Humanities
12 Stepana Bandery St., Rivne, Ukraine
e-mail: kirilkovavoltn@ukr.net

Introduction. *The linguocultural aspect of scientific studies is determined by the need for a thorough grounding elaboration of the means of expression of national color, in particular, phraseological means of speech.*

Purpose. *The proposed article deals with phraseologisms in the novel “Volyn” by Ulas Samchuk, which are related to the Kolodiya rite. The stated arguments concerning the semantics of the ritual vocabulary, the meaning of phraseology and its variants in the ritual and literary work, trace the connection between the internal form of phraseologism and ethno-cultural phenomena. The author analyzes the established connections with the components Kolodka, Kolodij, which reflect the realities of Ukrainians, their ideological orientations and traditions.*

Methods. *In the article the following methods are used: descriptive, containing linguistic observation, comparative-comparative and linguocultural.*

Results. *The cultural-national semantics of phraseologisms due to the celebration of the Exiles, which were widespread in Ukraine, accompanied by ceremonies certified by their internal form.*

Originality. *National awareness and self-expression by means of language are one of the less well-known problems of Ukrainian linguistics.*

Conclusion. *In this ritual phraseology, there is the semantics of the rotating circle, and the trees of life, which, for all that is covered, gives health and fruitfulness. The most established connections in the language of the literary work are verbal signs that preserve the cultural memory of the people that need to be studied.*

Key words: *ceremonial vocabulary and phraseology, phraseological meaning, internal form of phraseologism, verbal component of the ritual of Kolodka (Kolodiya).*

Вивчення культурної семантики вербальних знаків передбачає дослідження наслідків впливу на систему мови світосприйняття, особливостей побуту, обрядів та звичаїв.

Постановка проблеми. Національне усвідомлення й самовираження засобами мови – одна з маловивчених проблем українського мовознавства. Лінгвокультурний аспект наукових студій зумовлений потребою ґрунтовного опрацювання засобів вираження національного колориту, зокрема фразеологічних.

Фразеологи В. Гелія, В. Мокієнко, В. Ужченко, М. Алефіренко стверджують, що усталені вислови найкраще віддзеркалюють національну культуру, кодуючи різні її прояви, та етнокультурні стереотипи. **Останні десятиліття дослідження** мовних явищ у зв'язку з людським чинником через культуру й етнографію привертає увагу Л. Савченко, Л. Мойсеєнко, М. Жуйкової, В. Іващенко та ін.

Улас Самчук намагався подати події з їхнім корінням, окреслити національне буття, розуміння якого було багатограним. Звертаючись до тих чи тих фольклорних та етнографічних джерел, створюючи концепцію національного буття українського народу, він художньо досліджує людські характери у їхніх багатограних зв'язках із навколишнім світом [6, с. 277].

Мета і завдання. У запропонованій статті розглянуто фразеологізми в романі «Волинь» Уласа Самчука, що пов'язані із обрядом Колодія. Висловлені міркування щодо семантики обрядової лексики, значення фразеологізму та його варіантів в обряді та літературному творі, простежено зв'язок внутрішньої форми фразеологізму з етнокультурними явищами. Проаналізовано усталені сполуки з компонентами *колодка*,

колодій, які відображають реалії народного життя українців, їхні світоглядні орієнтири, традиції.

Виклад основного матеріалу. Улас Самчук у «Волині» індивідуалізує мовлення своїх персонажів, спираючись на усно-розмовні зразки, тому засвідчує й обрядову фразеологію: *Сідайте ось біля нас та, як кажуть, покотим колодкою*, – казав Деборний, був увесь сяючий і одразу налив Матвієві чарку (5: 1, с. 192), і ще: *Але цих останніх зараз нема* (Василя і Катерини). *Вони десь пішли на «потіщанки», скоро ось Масляна, запусти, качають колодку, гуляють* (5: 1, с. 247). Події, описані в романі, відбуваються саме в середу. Із контексту зрозуміло, що *покотити колодкою* і *качати колодку* – варіанти усталеного вислову, які означають «святкувати в усталений на Волині спосіб Масниці». Внутрішня форма фразеологізму вказує на обрядодії, які виконували під час сиропусного тижня. Такого фразеологізму словники не подають, проте є *підбивати / підбити клинці* (*клина, колодочки* т. ін.) зі значенням «упадати біля когось», «виявляти знаки уваги», «залицятися», «здійснювати інтриги проти кого-небудь» (7: 2, с. 630). Цей усталений вислів характеризує поведінку людини. Приклад із компонентом *колодочки* словник подає із твору С. Жураховича. Отже, може виявитися, що добре відомий фразеологізм, також пов'язаний із Колодкою, Колодієм, що традиційно «справляли» на Волині у дорадянські часи. В мові відображена наївна картина світу, що складалася віками, заснована на побутовому та духовному досвіді народу – носія мови. Будь-яка сучасна мисленнєва модель є відображенням давніхстійких уявлень, що належать культурному надбанню людства [2, с. 69].

Постає питання, у якому контексті вживали назву обрядової реалії *колодка* чи *колодочки*, яка семантика апелює до *колодка* та *колодій*.

Слово *колодка* походить від *колода* – «стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля» (6 с. 228); *колода*, у свою чергу, утворене та вмотивоване словом *колоти*. «Словарь української мови» Б. Грінченка другим значенням слова *колодка* засвідчує назву обрядової реалії: обрубок дерева, який прив'язувала жінка нежонатому чоловікові в понеділок сирного тижня; чоловік повинен *волочити колодку*, доки не відкупиться (1, с. 271). *Волочити колодку* Б. Грінченко виділив як усталений вислів, що супроводжує обряд на Колодія.

І. Нечуй-Левицький, посилаючись на П. Чубинського, описує обрядодії, які відбувалися на сиропусному тижні, так: «Цілу Масницю молодіці *прив'язують колодочку* парубкам за те, що вони не женились у Масницю, і парубки повинні одкуповуватися «могоричем». Родини Колодки в понеділок, у вівторок – хрестини, у середу – похрестини. У четвер колодка вмирає, а в п'ятницю – ховають, у суботу плачуть» [3, с. 46]. Отже, *колодка* в обрядових діях – уявна дитина з колоди дерева (в інших регіонах України – чоловік). Привертає увагу той факт, що апелює до *колодка* (від *колода*) має сему «мертвий», якої немає у вербальному компоненті обряду. І. Нечуй Левицький пише, що три пелюшки та сповивач брали від народжених немовлят, тому сповивати Колодку було сакральною ритуальною дією.

Етнографи вважають, що назва *колодка* перейшла від молодіжних гуль – із *на колоди*. *Піти на колоди* означало «збиратися до гурту». На думку К. Соколовської, Колодій – «це маленький Сонце-Божич, який уже підріс і набрався сили розкручувати Сонячне *Коло*, тобто став *Коло-Дієм*. З наближенням весни Сонце все вище і вище піднімається по своєму небесному колу, відганяючи зимові холоди, а його сила, тепло та енергія передаються природі й людям» [5]. Семантика кола присутня в слові *колодій*, яке Б. Грінченко пояснює як «*колісник*», «той, що робить колеса». Це значення підтримується дієслівними компонентами

згаданих усталених висловів – *покотити, качати*. Значення компонента усталеного вислову *колодка* зумовлене вербальним компонентом обрядових дій і семантично не збігається з узуальним. Саме такі стійкі сполуки Л. Савченко називає етнофразеологічними одиницями. Вони вмотивовані культурним та етнічним елементом і становлять особливий різновид семантично неподільних стійких сполучень слів [4, с. 149].

Долучений до аналізу мовний матеріал виявляє певну закономірність обрядових дій із колодкою в системі весільної обрядовості українців. І. Нечуй-Левицький зазначав: «По народній вірі люди сталися з пеньків дерева» [3, с. 46]. Серед назв стовбурів дерев Загальнослов'янський лінгвістичний атлас засвідчує слова *deblъ, deblo, telo, trupъ, trupina, kolda, golen* (карта 2), зазначаючи, що у деяких випадках відповідь на питання про назву частини дерева від землі до крони являють собою назви стовбура зрубаного дерева, а не того, що росте; «гілка дерева» – *ranog, obnoga, lapa, lapka, golina* (карти 4, 5) [4, с. 32]. Метафоричне перенесення найменувань «рослина → людина» має глибоку «кореневу систему», яка сягає давніх вірувань та обрядових традицій народів. Це метафоричне перенесення спостерігають у багатьох мовах світу, що підтверджує не лише древність, але й універсальний характер цього способу утворення емоційно-оцінної лексики [2, с. 72].

Внутрішня форма слів-компонентів фразеологізмів та фразеологічних значень в українській мові дає чимало таких паралелей: *пеньок старий, як пеньок, як до пенька, порохна сиплеться, тирса в голові, одрізана гілка, підрубати під корінь, як колода, (ноги) як колодки. Як клецьок (кльоцок) означає «здорова гарна дитина». Є посилання в І. Франка: *кльоц, клец, клець* – колода. *Клецок, кльоцок* діалектні словники фіксують зі значенням «опецькувата повненька дитина» (8, с. 289). Маємо антропоніми та топоніми з коренем *кльош* – (*клець*). Зокрема, назву села Велика Клецька в Корецькому районі Рівненської області пояснюють як таку, що походить від *клек, клець, клец, клецьок, оклецьок* – «колода, обрубок стовбура», «місце, до якого можна дістатися лише дорогою в клеях (вимощеною колодами, хмизом)». Причиною появи такої назви вважають те, що найбільшою цінністю для місцевих жителів був ліс. Деревина зрубували та розпилювали на півтораметрові «клеці».*

У сучасних діалектологічних записках із Рівненщини і сьогодні можна спостерігати паралель «людина – дерево»: *Обр'ізаў // вон за'йха та гол'к'і та'ко обр'ізаў // та'к'е гол':е в'ел'ік'е // і вон обр'ізаў йе'і / аж йо'му'ночи' прис'нілос' // при'хоит' 'жонка і ў'йеі рук не'ма // во'на 'стала п'лакат' / і ска'зала / шо ти м'н'е 'рук'і одр'езаў // і тої чолов'ек во'н с'коро по'мер // ... во'на сч'італас цар'деревом / йета сос'на // (3, с. 14).*

В Етимологічному словнику української мови висловлене припущення, що *здоровий* походить із праслов'янського **sdogovъ*, яке утворене з компонентів *съ-* і *dogvъ-*, пов'язаного з чергуванням голосних з **dervo* «дерево»; отже, первісне значення – «з доброго дерева» (2: 2, с. 255). Тобто слова *здоров'я* і *дерево* в праслов'янській мові мали спільний корінь. У селі Блажево Рокитнівського району на Рівненщині згадують сосну, яка мала надзвичайні властивості божества та цілювала людей: *Йа'ка л'у'дина та'ка набо'л'і'уша хво'роба / то і'де з обр'оком ту'ди // во'на обр'е'кайеца / і там во'на уже не'се ту'ди обр'ок / шоб йеі Бог ісцел'і'у // ... а йак уже с'тал'і'л'уд'і / то 'л'уд'і ўсе од'но ту'ди до сос'ни хо'д'іл'і / хо'д'іл'і до кап'л'ічк'і з обр'окам'і // во'на і ж'і'ноч'і хой'л'і / ж'ін'кі хой'л'і / і за мужи'коў хой'л'і / йесл'і л'уд'іна та'ка от хво'р'ейе / та і кол'іс' ка'зал'і то с'ухот'ішча / то та'к'і йе хво'роб'і ... і во'ни ідут' ту'ди до сос'ни / не'сут' обр'оки' / шоб / Бог сцел'і'у // (3, с. 218). В інших повідомленнях засвідчено, що дерево дає здоров'я та плідність: *У 'дуба т'реба моло'ден'кого / п'росит' ста'ват' та'ко / обн'і'мат' 'дуба // п'росиш ў моло'дого 'дуба 'сили**

здо'ров'я //... до бе'рези т'реба об'н'ат' про'сит' у бе'рези здо'ров'яє ¹сили / забери мо'їу не'дугу а даї мен'і ¹сили Гос'под'н'ойі / здо'ро'їа / ¹сили ў ру'ках / шоб голо'ва там не бо'л'їла приту'л'айеїш чо'лом до бе'рези // (3, с. 219). Загальновідомі обрядові дії на Вербну неділю сільська знахарка прокоментувала так: *То це ж у'ж'е на ¹Вербну не'д'їл'у //... т'реба обов'яз'ково там ¹мати чи і ¹батко шоб по'бив доч'ку вер'бу тої кот'ра не ¹замужем шоб ¹вишла ¹зам'їж / шоб ¹силу здо'ров'я да'вали от йак ¹перши раз виган'айеш навес'ні коро'ви / ¹дуже ¹добре ¹кажут' по'в'їр'їа шо т'реба ¹ц'ейу ло'зовоїу ко'рову пос'тукат' шоб була / шуб була ¹добра до от'олу / так йак ото л'у'дина / так само и вона ж // (3, с. 221).* У текстах, записаних у селах Дібрівськ Зарічненського району та Залужжя Дубровицького району Рівненщини, засвідчено, що в шлюбну ніч молодим дружки клали дрова в ліжку. Етномарковані дискурси вказують на те, що семи 'здоров'я' та 'плідність' пов'язані з деревом. «Звичай впливають на комунікативну систему етносу, а культурні цінності й вірування частково створюють етномовну реальність» [1, с. 50].

У фразеологізмах великодніх обрядів також є компонент *колодка*. Усталений вислів *віддати колодку* (або *волочить ланцюг*) – «подарувати у вишитій хустині кілька писанок». «Звичай, відповідно до якого у день Великодня дівчина, христосуючись, не обмінюється із хлопцем писанкою, а тільки дає її йому, за що хлопець повинен *найняти танець*, тобто музику до танців» (1, с. 271). Вірогідно, засвідчені в усталених висловах саме ці дві дії *прив'язувати колодочку* і *віддати колодку* мовцями усвідомлені як взаємопов'язані, одна обрядова дія зумовлює іншу, тому *підбивати колодочки (клінці)* – «залицятися».

Висновки дослідження. Культурно-національна семантика фразеологізмів *прив'язувати колодочку*, *волочить колодку*, *покотити колодкою*, *качати колодку*, *віддати колодку*, *підбивати колодку (клінці)* зумовлена поширенням на теренах України святкуванням Масниць, що супроводжувалися засвідченими їхньою внутрішньою формою обрядодіями. У цій обрядовій фразеології присутня семантика кола, що обертається, та дерева життя, яке всьому, до чого торкається, дає здоров'я та плідність, «з *доброго дерева*». Самі ж усталені сполуки в мові літературного твору – це вербальні знаки, які потрібно вивчати, бо вони зберігають культурну пам'ять народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 48–63.
2. Колосько В. Метафорический перенос «растение – человек» в руських народных говорах. *Труды института лингвистических исследований РАН. Этноботаника: растения в языке и культуре* / отв. ред. В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова. Санкт-Петербург: Наука, 2010. С. 69–77.
3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ: Обереги, 1992. 88 с.
4. Савченко Л. Презентація термінопонять етнофразеології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: *Проблеми української термінології*. 2014. № 791. С. 147–151.
5. Соколовська К. Колодія величаймо – Весну зустрічаймо! URL : http://www.aratta-ukraine.com/sacred_ua.php?id=103 (дата зверення: 12.11.2018).
6. Стасик М.В. Побутовий вияв у творах У. Самчука. *Вісник ЛНПУ ім. Т. Шевченка*. Серія: *Лінгвістика* : зб. наук. праць / гол. ред. В. Д. Ужченко. Луганськ: Альма-матер, 2005. № 2 (50). С. 269–278.

ДЖЕРЕЛА

1. Грінченко Б. Д. Словарь української мови, т. 1–4. Київ, 1958–1959.
2. Етимологічний словник української мови : В 7 т. / АН УРСР. Ін-мовознавства ім. О. О. Потебні ; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1985. Т 2. 572 с.
3. Кірілкова Н.В., Поліщук Н.М. Рівненське Полісся: зразки мовлення, тексти. Луцьк: Вежа-Друк. 2017. – 340 с.
4. Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 3. Растительный мир. Минск, 2000. – 165 с.
5. Самчук У. Волинь : У 2-х т. Київ: Дніпро, 1993.
6. Словник української мови : В 11 т. / АН УРСР ; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
7. Фразеологічний словник української мови : В 2 кн. Київ: Наукова думка, 1999. Кн. 1–2. 984 с.
8. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон Львівський: поважно і на жарт. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. 672 с.

REFERENCES

1. Zhaivoronok V. Ukrainska etnolinhvistyka: deiaki aspekty. Movoznavstvo. 2001. № 5. S. 48–63.
2. Kolosko V. Metaforycheskyi perenos «rastenyie – chelovek» v russkykh narodnykh hovorakh. Trudy ynstytuta lnhvystycheskykh yssledovanyi RAN. Etnobotanyka: rastenyia v yazyke y kulture / otv. red. V. B. Kolosova, A. B. Yppolytova. SPb.: Nauka, 2010. S. 69–77.
3. Nechui-Levytskyi I. Svitohliad ukrainskoho narodu. Eskiz ukrainskoi mifolohii. Kyiv : Oberehy, 1992. – 88 s.
4. Savchenko L. Prezentatsiia terminoponiat etnofrazeolohii. Visnyk Nats. un-tu «Lvivska polittekhnikha». Serii: Problemy ukrainskoi terminolohii. 2014. № 791. S. 147–151.
5. Sokolovska K. Kolodiia velychaimo - Vesnu zustrichaimo! URL : http://www.aratta-ukraine.com/sacred_ua.php?id=103.
6. Stasyk M. V. Pobutovy vyiv u tvorakh U. Samchuka. Visnyk LNU im. T. Shevchenka. Serii: Lnhvistyka : zb. nauk. prats / hol. red. V. D. Uzhchenko. Luhansk : Alma-mater, 2005. № 2 (50). S. 269–278.

Кірілкова Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови імені проф. К. Ф. Шульжука Рівненського державного гуманітарного університету (Україна).

Кирилкова Наталья Васильевна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського язика імені проф. К. Ф. Шульжука Рівненського державного гуманітарного університету (Україна).

Kirilkova Natalia, Ph.D. in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the K. F. Schulzchuk Ukrainian Language Department, Rivne State Humanitarian University (Ukraine).

Стаття надійшла: 13.11.2018

Статтю прийнято до друку: 20.11.2018

УДК 81'37: 821. 161.2–31

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ МІКРОПОЛЕ «ОЧІ»
ЯК ФРАГМЕНТ МОВНОГО ПОРТРЕТА ЛЮДИНИ
В РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «МАФТЕЙ»**

Л. Прокопович

Мукачівський державний університет
Україна, м. Мукачево, Закарпатська область, вул. Ужгородська, 26
e-mail: tubek25@gmail.com

У статті здійснено структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз лексико-семантичного мікрополя «очі» як фрагмента мовного портрета людини в романі Мирослава Дочинця «Мафтей». У корпусі аналізованих метафоричних структур зі стрижневою номінацією «очі» виділено підкорпуси на позначення образних характеристик, пов'язаних із описом-модельюванням зовнішнього та внутрішнього портрета людини. Розглянуто фразеологічні одиниці, які містять компонент «очі», та здійснено їхній компонентний аналіз. Доведено текстотвірну продуктивність таких лексем як засобів описово-зображального й експресивно-оцінного модельювання портрета людини.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, мікрополе, епітет, метафора, фразеологічна одиниця, конотація.

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ МИКРОПОЛЕ «ГЛАЗА» КАК ФРАГМЕНТ
РЕЧЕВОГО ПОРТРЕТА ЧЕЛОВЕКА В РОМАНЕ
МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА «МАФТЕЙ»**

Л. Прокопович

Мукачевский государственный университет
Украина, г. Мукачево, Закарпатская область, ул. Ужгородская, 26
e-mail: tubek25@gmail.com

В статье осуществлен структурно-семантический и функционально-стилистический анализ лексико-семантического микрополя «глаза» как фрагмента языкового портрета человека в романе Мирослава Дочинца «Мафтей». В составе анализированных метафорических структур из стержневой номинацией «глаза» выделено группы на обозначение образных характеристик, которые связаны с описанием внешнего и внутреннего портрета человека. Рассмотрены фразеологизмы, в составе которых есть компонент «глаза» и осуществлен их компонентный анализ. Доведено значительную производительность данных лексем при создании текста как способов описательно-изобразительного и экспресивно-оценного моделирования портрета человека.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, микрополе, эпитет, метафора, фразеологическая единица, коннотация.

**LEXICO-SEMANTIC MICRO FIELD “EYES” AS THE ELEMENT OF LANGUAGE
PORTRAIT OF A PERSON IN THE NOVEL “MATFEI” BY MYROSLAV DOCHYNETS**

L. Prokopovych

Mukachevo state university

26, Uzhhorodska St., Mukachevo, Zakarpatska oblast, Ukraine

e-mail: tubek25@gmail.com

Problem uprising. *The method of structuring of LSF has become widespread in Ukrainian linguostylistics over the last three decades not only in terms of the stratification of the lexical language body and separate individual idiostyles, but also in the study of various genre-oriented works of art.*

Since the word in the structure of the LSF realizes its value in the ability to be connected (freely and phraseologically), the knowledge in its respect and description of these processes can determine the language and psychological dominance of the author's language creation, determine its role in the history of the national language.

Analysis of the recent research and publications. *In Ukrainian linguostylistics, the most productive period of using the method of structuring poetic vocabulary in LSF is the 80-90s of the twentieth century. Researchers V. M. Rusanivsky, L. A. Lysychenko, S. Y. Yermolenko, L. O. Stavytska, N. O. Danyliuk, N. O. Mekh, L. S. Kozlovskaya, L. M. Mialkovska, O. O. Malenko, etc., applying a functional-semantic approach to the study of verbal phenomena, represent them as a system of classical lexical-semantic associations with intrastructural laws combining verbal signs.*

Aim of the article – *to make structural, semantic, functional and stylistic analysis of lexico-semantic field “eyes” as the fragment of language portrait of a person in the novel “Maftai” by Myroslav Dochynets .*

Presentation of main material. *The concept “eyes” is an important piece of human speech image, an effective means of modeling its external and internal portraiture. In the body of the metaphorical structures revealed in the novel, with a core nomination “eyes”, we traditionally consider two volume sub items: figurative characteristics associated with the image of the outer world of man (for example, indicating color, form of the eyes, containing an estimation of appearance, etc.). Those green-yellow eyes smiled at me with the stars on a sunny day, opened a new secret world of sensuality (Dochynets, p. 148). The green eye color causes traditional association of the Ukrainian consciousness with the realities of the plant world, such as leaves, grass. Epithet yellow, being motivated through contextual connections, adds extra connotation as the marker of sorrow; figurative characteristics related to the description-modeling of the internal portrait of a person (based on the domination of the qualifying ones ‘confusion’, ‘sorrow’, ‘pain’, ‘death’, ‘magic’, ‘spirituality’). Mastering emotionally the micro concept of eyes for the expression of the meaning of spiritual state, the author introduces the corresponding core nomination to the stylistic devices of different semantic types. The eye sight is compared with the sunlight, the rays, and the light: The eye view is strict and has the power of the ray of the sun (Dochynets, p.129).*

We have investigated functional and semantic capacity of a word eye in terms of text development of semantic model ‘human – God’: “Our eyes, – he said, – are being deceived, and heavens are never wrong. Try to look at everything with the eyes of God” (Dochynets, p. 268-269).

From this respect, some lines help us to understand better the essence of artistic world of the author, the organicity of his language thinking in the categories of the sacred.

The material which has been selected from discourse of Myroslav Dochynets makes it possible to illustrate great amount of phraseological units indicated in Modern Ukrainian Dictionary with sometic component eye: I assumed by eye, where is an advantage, and dig a column (Dochynets, p.162).

Conclusion and prospects of futher research. *Lexico-semantic field “human” belongs to conceptual structures, stylistic representation of which reflects the defining language-aesthetic features of a particular era, an individual author, work, etc. The concept eyes according to its formal parameters is in the lexical-semantic segment “external portrait of a person”. As the study shows, the content of many metaphors, epithets, phraseological units with this nomination refers to the inner world of a man, his psychological state.*

The prospect of further research is seen in the study of the onomastics of this work.

Key words: *lexico-sematicfield, microfield, epithet, metaphor, phraseological unit, connotation.*

Постановка проблеми. В останні три десятиліття в українській лінгвостилістиці метод структурування лексико-семантичного поля (ЛСП) набув поширення не тільки стосовно стратифікації лексичного корпусу мови, окремих ідіостилів, а й для вивчення різних за жанровим спрямуванням художніх творів.

Дослідження семантичних полів – актуальний аспект вивчення індивідуальних художніх стилів, що передбачає дослідження словникового рівня авторської мови, визначення домінантних ЛСП із їхньою наступною деталізацією на менші системні угруповання. Застосування методу структурування ЛСП дозволяє осмислити художній авторський макротекст як систему семантичних і стилістичних взаємовідношень, зв'язків, індивідуальних для кожного автора. Оскільки слово в структурі ЛСП реалізує своє значення в сполучуваності (вільній та сфразеологізованій), то пізнання й опис цих процесів дозволяє визначити мовно-психологічні домінанти мовотворчості автора, визначити його роль в історії національної мови. Відповідна методика застосована в численних сучасних індивідуальних монографіях та дисертаціях. Обираючи за об'єкт наукового розгляду мовистилі Т. Шевченка (А. Мойсієнко), Яра Славутича (Н. Сологуб), О. Олеса (К. Голобородько), М. Хвильового (Н. Дужик), В. Підмогильного (Л. Мялковська), дослідники визначають дистрибутивні для індивідуальної мовотворчості ЛСП, умотивовують їхню концептуальність.

Удосконалення, поглиблення методики польового структурування спродукувало термінологічну конкретизацію понять, пов'язаних із практичним застосуванням відповідної методики. Зокрема, це виявилось в оформленні поняття *мікрополе* – «лексико-семантичне об'єднання, у яких ядро виражене словом із частковим порівняно з ядром значенням [...]». Перебуваючи в складі поля, мікрополе підпорядковане йому семантично й структурно» [4, с. 45]. У нашій розвідці досліджено мікрополе «очі» як фрагмент лексико-семантичного поля «людина» в романі Мирослава Дочинця «Мафтей».

Отже, мета польового структурування – це ідентифікація та стратифікація лексики, яка покриває певну понятійну сферу та виявлення ядерних компонентів цієї системи, установлення семантичних зв'язків між її компонентами, а також між цим полем та іншими полями.

На відміну від моделі ЛСП, яке використовується для опису лексико-семантичної структури мови, поняття ЛСП в застосуванні до художнього тексту також має свою специфіку. Загальномовне семантичне поле, накладене на художній контекст, може змінюватися функціонально й структурно, наповнюватися новими елементами, відношеннями і зв'язками. Смилова структура цієї нової системи зумовлює межі поля в художньому дискурсі, яке більш рухливе, гнучке, ніж поняття поля в семантиці. Така трансформація пояснюється тим, що елементи загальномовного мають значну кількість відтінків і несуть заряд суб'єктивності, водночас спираючись на об'єктивні закономірності мови (Л. Савченко, А. Леонтьєв, Л. Новиков, Ж. Марфіна).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поглиблену методикау осягнення мовно-естетичної системи художнього твору «на рівні лексико-семантичного ізоморфізму жанрових образних систем» запропонувала Л. Ставицька [11, с. 27]. Визначаючи доміанти ідіостилів М. Хвильового, А. Головка, Г. Косинки, П. Панча, М. Івченка, А. Любченка, В. Підмогильного, дослідниця вперше в українській лінгвостилістиці зосередила увагу на лексико-семантичній організації символічних паралелей, розглянула системні зв'язки темпоральних лексем, астронімів, назв пір року (*осінь*), окреслила вичерпний лексико-семантичний мовообраз міста, схарактеризувала систему одоративних, колірних, музичних образів, квіткових номінацій як мовних знаків символістського типу мовомислення.

В українській лінгвостилістиці найбільш продуктивний період використання методу структурування поетичної лексики в ЛСП – 80–90-ті роки ХХ ст. Дослідники (В. Русанівський, Л. Лисиченко, С. Єрмоленко, Л. Ставицька, Н. Данилюк, Н. Мех, Л. Козловська, Л. Мялковська, О. Маленко, Т. Єщенко, Т. Скорбач, О. Хом'як, М. Мамич та ін.), застосовуючи функціонально-семантичний підхід до дослідження вербальних явищ, репрезентують їх як систему класифікованих лексико-семантичних об'єднань із внутрішньоструктурними закономірностями сполучення словесних знаків: «між значеннями поетичних слів існують системні відношення, які найбільш повно можуть бути виявлені шляхом опису відповідних лексико-семантичних полів» [10, с. 2–3]. У таких працях поняття ЛСП визначає конкретну методикау опрацювання тексту, ідіолекту письменника з виокремленням ідеографічних, образно позначених наскрізних компонентів, із урахуванням валентних зв'язків центрального слова та синонімічних йому складників, з описом системно-семантичних відношень (В. Дятчук, Л. Пустовіт) та з'ясуванням впливу сполучуваності на семантичний зміст та оцінність слова.

Дещо інший ракурс застосування методикау польового структурування, базоване на тезах Ш. Баллі та О. Потебні про асоціативну природу художнього мовомислення, засвідчують дисертаційні праці Ж. Марфіної, І. Гоцинець, В. Капась. Поглиблюючи наявні в стилістичній теорії підходи до польового структурування лексичного складу мови поетичного дискурсу, автори умотивовують доцільність послуговування терміном *асоціативно-образне поле*. Такий підхід в інтерпретації мовних фактів поетичного тексту оформлюється в контексті розвитку ідей О. Потебні, який уважав асоціативність одним із основних чинників утворення рядів уявлень.

Як бачимо, метод структурування ЛСП – актуальний для лінгвостилістики.

Мета статті – здійснити структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз лексико-семантичного мікрополя «очі» як фрагмента мовного портрета людини в романі Мирослава Дочинця «Мафтей». Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: систематизувати погляди на систему й структуру лексико-семантичного поля

як на модель групування лексичних номінацій у художньому дискурсі та відображення сегментів мовної картини світу; простежити загальні тенденції та індивідуально-авторські параметри стилістичної й структурно-семантичної модифікації слів мікрополя «очі».

Виклад основного матеріалу дослідження. Образ очі («орган зору у людини, всіх хребетних та деяких безхребетних тварин» [СУМ, с. 665] – важливий фрагмент мовного зображення людини, ефективний засіб моделювання її зовнішнього та внутрішнього портрета.

У корпусі виявлених у романі метафоричних структур зі стрижневою номінацією *очі* традиційно розглядаємо два об'ємні підкорпуси: *образні* характеристики, пов'язані із зображенням зовнішнього світу людини (наприклад, указують на колір, форму очей, маркують фізичний стан безсоння, сліпоти чи гарного зору, містять оцінку зовнішності тощо); *образні* характеристики, пов'язані з описом-моделюванням внутрішнього портрета людини (вибудовуються на ґрунті домінування кваліфікативних сем 'розгубленість', 'сум', 'біль', 'смерть', 'магічність', 'духовність'.

У рамках тематичної групи метафор «зовнішній портрет людини» найбільш продуктивними є метафоричні моделі, пов'язані з акцентуванням портретних ознак «колір очей» та «форма очей». Напр.: *А очі наближались з невідворотністю грозових хмар. І я впав, поринув у той жовто-зелений вир. Що се? Озеро, ріка, море? Дощ, Дощ у її очах ...* (Доч., с. 112); *Ті зелено- жовті очі всміхнулися мені зіздами серед сонячного дня, відкрили новий затаєний світ чуттєвості* (Доч., с. 148). Зелений колір очей викликав традиційні для мовної свідомості українців асоціації з реаліями рослинного світу, як-от: листя, трава. Епітет «жовтий», мотивуючись через контекстуальні зв'язки, природжує додаткову конотацію як маркер суму. Позитивне конотативне спрямування цього асоціативно-образного зв'язку в другому контексті підтримується порівнянням *зіздами серед сонячного дня*. Зв'язок портретних описів із фольклорною традицією відчутний завдяки актуалізованим у них мовними стереотипами краси і вроди, елементів традиційної поезики, напр., порівняння очей із терном. *Тернинки очиць у глевкому тісті лица на мент продзьобали кожду ниточку на мені, кожний мускул і волосинку. Із призьби визирала мене сизим оком носата баба в чорному* (Доч., с. 81).

Концептуально важливими є епітети, які позитивно характеризують людину, напр.: *Призвичаєне око читає сліди під ногами* (Доч., с. 81); *Всерозуміючі очі, що запитливо зазирають тобі в саме нутро* (Доч., с. 81); *У тебе мудрі очі!* (Доч., с. 150); *Чому б на те не глянути ще одній парі проникливих очей* (Доч., с. 269); *Віджилі очі променіли ясним теплом* (Доч., с. 286). Автор органічно відчуває потенційно виражальні можливості слова, а тому його означення – *призвичаєне, всерозуміючі, мудрі, проникливі, віджилі* естетично й семантично освіжують художній вислів.

Складність і суб'єктивність авторського асоціативного мислення виявляють зорові образи, у яких індивідуальне візуальне враження конкретизовано в епітетах та порівняннях: *Я помітив, що його жваві очка схожі на Митрові* (Доч., с. 87); *Навісно грало його здорове око* (Доч., с. 175); *Варгата баба з молодими очима скувала пір'я в притворі* (Доч., с. 266); *Липкий погляд сумних очей учепився за мене* (Доч., с. 11); *Позирав пісними, ніякими очима* (Доч., 276); *...очі його замиготіли тривогою* (Доч., с. 325).

Семантика візуального світосприйняття й художнього мислення та вміння вловлювати та вияскравлювати образні обертони там, де пересічне око їх не бачить – це ознака ідіостилю Мирослава Дочинця. Саме такими є метафори, зумовлені візуальними

враженнями: *Хіба затверділи, загострилися риси, та й очі були іншими – сповнені густої престижності* (Доч., с. 333); *А єдине не заплиле око аж горіло жаром щирості* (Доч., с. 119).

В іншому контексті соматична номінація *очі* – це самодостатній об'єкт і суб'єкт художнього дискурсу. *Спочивав очима на квітах* (Доч., с. 27); *Я прощався з птахом очима* (Доч., с. 206); *Хлопець втупився в небо широко відкритими очима, в яких не було ні подиву, ні страху, ні осмислення. Лише відбиті хмарини, що байдуже кудись пливли* (Доч., с. 133); *А в очах мерехтіло імлисте мереживо* (Доч., с. 173); *В її імлистих очах перебігали і плутались сіряві тіні* (Доч., с. 35).

Емотивно освоюючи мікорообраз *очі* для вираження душевного стану, автор уводить відповідну стрижневу номінацію до складу тропів різного семантичного типу. Погляд очей порівнюється із сонячними саявом, промінням, світлом: *Погляд очей строгий і має потугу сонячного променя; Ніхто не відважиться проникливо заглянути в них* (Доч., с. 129); *Великі очі під чорними бровами – повні мовчазного саява* (Доч., с. 237); *З далини й давнини все наверталось бліде марево: гейби з води, з дна річково, прогрітого сонячними променями, всміхалося мені заросле, обвітрене лице мовчазного чоловіка, з повними очима світла* (Доч., с. 297).

Продуктивним вектором розгортання мікрополя *очі* є розкриття внутрішнього світу людини (пор. зміст загальнономовної метафори *очі – дзеркало душі* [6, с. 404]. *Хлопець заперечливо хитнув головою. А єдине не заплиле око аж горіло жаром щирості. Промовляло ліпше за слова* (Доч., с. 119); *В очах його світила встояна приязнь. По очах згадав я чоловіка* (Доч., с. 84).

Функціонально-стилістичне навантаження несуть в собі лексеми *очищі, оченята*: *За мною зично зорили очищі* (Доч., с. 251). Загальну негативну конотацію увиразнює патронімічна атракція *зично зорили (прискіпливо дивилися)*. «Конотація є виразником суб'єктивної модальності тексту, вона виконує модальну функцію і маркує образ автора» [7, с. 193].

Оченята її потеплили, блиснули довірою (Доч., с. 240). Позитивну настроєність лексеми *оченята* в цьому контексті підтримують дієслова *потеплили, блиснули*.

Метафору *плющив погляд* автор уводить вдещо грайливий, іронічний контекст. Пор.: *Капосник Марковцій найшов собі цімборку, тому й винувато плющив погляд, чуючи за собою зраду нашого встояного парубоцького чину* (Доч., с. 251).

В ідіостилі Мирослава Дочинця спостережено функціонально-семантичне навантаження лексеми *очі* в рамках текстового розгортання семантичної моделі «людина – Бог»: *Синя барва нахиляє нас до впокоєння, а тут – чорнота, се перші позначки що заторнули мою увагу, а те що першим вихоплює зір, – і є першина прозірливості. Бо так упорядковане наше око – око жертви й хижака, чим купно є людина, істотаБожжа* (Доч., с. 262); *Так, Мафтею, відкривав він нам приховане. «Наші очі, – казав, – обманюються, а небеса не помиляються. Намагайтеся дивитися на все очима Божими»* (Доч., с. 268–269). У цьому семантичному ракурсі актуалізовано «своєрідність художнього світу митця, органічність його мовомислення в категоріях сакрального» [9, с. 48–53].

Показова для дискурсу Мирослава Дочинця асоціативно-метафорична модель *любов – душа – серце – очі*: *Стояли вкопано, аби надивитися на повні очі* (Доч., с. 235); *Ми прикипіли одне до одного очима, давши волю тілам* (Доч., с. 227); *Я брав те очима, скільки душа приймала* (Доч., с. 218); *Кажуть, любов сліпа. Та де, їхня любов була з широко*

розтуленими очима. Раювання двох пар очей, які вбирали, співали, купали одне одного. Спілка двох відкритих сердець, зіллятих водно душі (Доч., с. 70); *Тільки очам і подихам було вільно бавити, пестити, і голубити одне одного.* Або пор.: **Біль як і любовта промовляють до нас через очі** (Доч., с. 74) актуалізує песимістичну настроєність, послідовно підтверджену асоціативним зіставленням *біль – любов*.

Як слушно зауважила С. Єрмоленко, «тривалість функціонування слова в мові, в різних комунікативних ситуаціях спричиняється до виникнення переносних, образних значень, утворення стійких фразеологічних сполук, формування символів» [5, с. 247].

Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом *око* характеризують різні дії, процеси та психоемоційні стани людини. ФО синоніми **не встигну оком повести, в кліп ока** реалізуються в загальномовному значенні ‘швидко’, ‘миттєво’: **Не встигну оком повести, вже простягає потрібний інструмент** (Доч., с. 260); **Гадали, що мукачівську чернь розженуть в кліп ока, а тут таке...** (Доч., с. 257).

Як засвідчує аналізований матеріал, фразеологізми із партонімом *очі* здебільшого позначають зорове сприйняття з різними конотативними відтінками. «У кожному з таких фразеологізмів реалізується інтенсифікована дія», – стверджує Н. Хобзей [12, с. 451], а саме: ‘подивився’, ‘дуже пильно дивитися’, ‘прискіпливо’ **Чоловік стрепенувся, скинув на мене очі, враз оджили, з пронизливим блиском** (Доч., с. 14); ‘дивитися навздогін’ **А потилицю свердли мені назирці палючий косяк одноокого горонахи** (Доч., с. 27). Фразеологізми *прикинути на око, перебігти очима* є активно вживаними і в сучасній українській мові. На позначення ‘заміряти щось’, ‘визначити’ автор уживає фразеологізм: **На око я прикинув, де проситься перевага, і вкопав там похилено стовп** (Доч., с. 162); ‘глянути поспіхом’ **Я ще раз перебіг очима, доганяючи зміст, а відтак повернув аркуш на місце** (Доч., с. 131); ‘помічати блискавично’ **Барви заяскрили з новою силою, я жадно вбирав їх очима, співав пахучість кожної трави, гейби се літо було для мене посліднім** (Доч., с. 230).

Художня творчість Мирослава Дочинця широко застосовує не лише набутки традиційної української фразеології, а й доповнює її відповідно до контексту: **«Гадаєш, моя гра срібла варта?» – лукаво блиснув очима циганисько** (Доч., с. 169), **очі блиснули [гнівом] чий: Хтось глянув дуже сердито, суворо, зі злістю і т.ін.** [СФУМ, с. 475]; **Проте май на оці, що мене може хтось інший украсти** (Доч., с. 238); **мати на оці.** 1. кого, що. Спостерігати, стежити за ким-чим-небудь; постійно бачити когось, щось, зважати на когось, що-небудь [СФУМ, с. 375]. ФО **Де не поведеш оком** – мурвані (Доч., с. 205) співвідносна з прислівниками *повсюди, скрізь*. **А мій підручник від розпачу на очах гасне** (Доч., с. 266). У цьому контексті *занедужає*; **Коли ми впорались, ніч уже брала за очі, мрак стягував сосни в цілу стіну** (Доч., с. 297) – *наступили сутінки*. **А Ціль гейби читав з очей** (Доч., с. 174); **Файно мандрувати поночі: зайвинане впадає в очі – та й нема споглядачів. Перше, що впало в око, черлена нитка на суку** (Доч., с. 67); **впадати / впасти в око.** 1. кому. Хто-небудь помічає, бачить, звертає увагу на когось чи на щось [СФУМ, с. 126].

Паремія **Куди очі – туди й серце** (Доч., с. 145) за структурою співвідноситься зі складними реченням і підкреслює «абсолютно логічні відношення між предметами дійсності» [1, с. 18], зокрема: що вибирають очі, те буде миле і серцю.

Дібраний нами матеріал із художнього дискурсу Мирослава Дочинця дає змогу ілюструвати значну кількість зазначених в СФУМ ФО із соматичним компонентом *око*. Є. Бартімінський мав рацію, коли писав: «Текст, складений з елементів типових, загальновідомих, легше засвоюється...[...], вживання ходячих виразів, які одержувач

розпізнає як «свої» сприяє актуалізації (або навіть формуванню) кола уявлень, спільних для обох контактуючих сторін. Тут ми підходимо до самої суті проблеми: йдеться про евокативну (яка викликає образи і уявлення), породжувальну (креативну), магічну функцію формули...» [2, с. 403]. Цією магічною функцією формули автор роману вміє вдало послуговуватися.

Отже, у художньому дискурсі Мирослава Дочинця кожна фразеологічна одиниця реалізує більш широку семантику як експресивно-забарвлена єдність, виконуючи значне стилістичне навантаження. Динамічний характер емоцій, їхня загостреність відтворюють дієслівні метафори із семою 'гнів', 'злість', 'тривога': *Блискавки різонулися з моїх очей і встромилися в моє серце* (Доч., с. 238); *Його очі замиготіли тривогою* (Доч., с. 325) та порівняння: *Марковцй завмер, очі стали двома бритвами* (Доч., с. 288); *Очі, як у мертвої риби* (Доч., с. 119).

Із названими емоційними станами безпосередньо пов'язане функціонування мікрообразу сльози: *Під «Венезією» грав на скрипці циган у подертій суконній чугані Сива щіть сріблилася на дублених вилицях, а очі сльозили. Тяжкі краплі, як каміння згори, котилися щоками, збиралися на кінчиках вусів* (Доч., с. 139). В індивідуальній інтерпретації Мирослава Дочинця образ *біль* вибудовується з участю номінації *очі*, де сухі очі – виплакані очі: *Безкровні губи його затряслися, а очі сухо блищали* (Доч., с. 198); *І очі жінка мала настільки сухі, що не знаю, як могла кліпати* (Доч., с. 91); *О, біймося матерів, що плачуть сухими очима!* (Доч., с. 92).

Спостережено й оригінальну репрезентацію часу в рамках метафоричної моделі «час – людина». На традицію внутрішнього (психологічного) словесного портретування зорієнтоване авторське порівняння: *Зносилися, потоншали мої повіки. Проміння сіється через них як через крильця бабки, воно й не чудниться: сімдесятим роком приденно кліпати, висліпувати неприявне в світі, переціджувати зрима, вбирати очима просторинь і замикати в них загуслий час* (Доч., с. 10). Предикатом виступають дієслова на позначення фізичної, фізіологічної дії людини: *зносилися, потоншали, не чудниться, сіється, кліпати, висліпувати, переціджувати, вбирати*. Або: *А очах його світила встояна приязнь. По очах згадав я чоловіка. Все владний перемінити в нас вік, лише не очі. Вони лишаються незмінними від народження. Той знакомий позір із давнього-давнього літа тепер ізнов грів мене* (Доч., с. 84). Спільною семантичною основою для наведеного метафорично слововживання є сема 'дивитися'.

Розглянемо функціонально-семантичне навантаження лексеми *очі* в рамках текстового розгортання семантичної моделі «людина – неживий предмет». Таке метафоричне перенесення стало можливим завдяки зіставленню зовнішнього вигляду, форми, функції очей як органа зору та предметів навколишнього світу, як-от: таріль, місяць: *«Місяць до місяця...» – приголомшено приказував я, бережно розгрібаючи непотріб, поки з річкового дна не глянуло на мене кругле холодне біле око... З останніх сил витяг я таріль на поверхню...* (Доч., с. 112); *Ні посвіт мельникового ліхтаря, ні злодійське око місяця майже не діставали сюди* (Доч., с. 112); *Здавалося, аж місяць принишк над Руною, насторожив своє холодне око* (Доч., с. 234). Спостережено, що мотив ототожнення людини, частини її тіла з предметами навколишнього світу вербалізується через негативно конотовані дієслівні метафори. Епітети *холодне око, злодійське око* увиразнюють цю негативну конотацію.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Лексико-семантичне поле «людина» належить до концептуальних структур, стилістична

репрезентація яких відбиває визначальні мовно-естетичні риси певної епохи, окремого автора, твору тощо. Образ *очі* за формальними параметрами перебуває в лексико-семантичному сегменті «зовнішній портрет людини». Як засвідчує здійснене дослідження, зміст багатьох метафор із цією номінацією стосується саме внутрішнього світу людини, її психологічного стану. Розглянуто фразеологічні одиниці, які містять компонент *очі*, та здійснено їхній компонентний аналіз. Доведено текстотвірну продуктивність таких лексем як засобів описово-зображального й експресивно-оцінного моделювання портрета людини. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні ономастики цього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко Г. Логіко-практична модель фіксації народного досвіду українськими пареміями. *Мовознавчі студії*. Дрогобич: Посвіт, 2010. Вип. 2. 592 с.
2. Бартминский Е. По поводу лордовской концепции формулы. *Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике* Отв. ред. С. М. Толстая. Пер. с польского. Москва : 2005.
3. Буда В. А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60–90 рр. ХХ ст.). Київ: Рідна мова, 1998. 164 с.
4. Бурячок А. А. Принципи моделювання семантичних полів лексики. *Мовознавство*. 1985. № 4. С.41–47.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: [словник-довідник]. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за заг. ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. С. 38–40.
8. Полевые структуры в системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1989. 198 с.
9. Прокопович Л. С. Тенденції та специфіка вияву змін сакральних лексем у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 1 (39). С. 48–53.
10. Русанівський В. М. Слухаючи планету. *Мовознавство*. 1986. № 5. С.43–49
11. Ставицька Л. О. Естетика слова у художній літературі 20–30 рр. ХХ ст. : (Системно-функціональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. 1996.
12. Хобзей Н. Видова пара *виходити / вийти* у складі ідіом та паремій (на матеріалі південно-західного наріччя української мови. *Мовознавчі студії*. Дрогобич: Посвіт, 2010. Вип. 2. 592 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

Доч. – Дочинець М. «Мафтей». Книга написана сухим пером : роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2016. 352 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЬ

1. СУМ – Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. Т. 5: Н–О / [ред. В. О. Винник, Л. А. Юрчук]. Київ: Наук. думка, 1974. 840 с.
2. СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 1104 с.

REFERENCES

1. Artemenko H. Lohiko-praktychna model fiksatsiy i narodnoho dosvidu ukrayinskymy paremiyamy [Logico-practical model of fixation of national experience by Ukrainian paremiyas] *Movoznavchistudiyi*. Vyp. 2. Drohobych: Posvit 2010. 592s.
2. Bartmyskyy Ezhy. Po povodu lordovskoy kontseptsyy formuly [Regarding the Lord's concept of the formula]. *Yazykovoy obraz myra : ocherky poetnoylyhvystyke / Otv. red, S. M. Tolstaya : Per.s polskoho. M., 2005.*
3. Buda V.A. Linhvostylistyka suchasnoho istorychnoho romanu pro dobu kozatstva [Linguistic style of the modern historical novel about the days of the Cossacks] (60–90 rr. KHKHst.) / V.A.Buda. Kyiv: Ridnamova, 1998. 164 s.
4. Buryachok A.A. Pryntsypy modelyuvannya semantychnykh poliv leksyky [Principles of modeling the semantic fields of vocabulary]. *Movoznavstvo*. 1985. №4. S.41–47.
5. Yermolenko S. YA. Narysyz ukrayinskoyi slovesnosti (Stylistyka ta kultura movy) [Essays on Ukrainian Literature (Stylistics and Language Culture)] / S.YA.Yermolenko. Kiev : Dovira, 1999. 431 s.
6. Zhayvoronok V.V. Znaky ukrayinskoyi etnokultury [Signs of the Ukrainian ethno-culture]: [slovyk-dovidnyk]. Kyiv: Dovira, 2006. 703 s.
7. Matsko L. I., Sydorenko O. M., Matsko O. M. Stylistyka ukrayinskoyi movy [Stylistics of the Ukrainian language]: *Pidruchnyk / Zazah. red. L. I. Matsko*. Kyiv: Vyscha shk., 2003. S. 38-40.
8. Polevye struktury v systeme yazyka [Field structures in the language system]. Voronezh: Yzdvo Voronezhskohoun-ta, 1989. 198 s.
9. Prokopovych L. S. Tendentsiyi ta spetsyfika vyyavuzmin sakralnykh leksem u romani Myroslava Dochyntsyia «Maftey» [Trends and specifics of manifestation of changes in sacred lexemes in the novel Myroslava Dokhynets "Maftei"]. *Zbirnyk naukovykh prats. NaukovyyvisnykUzhhorodskohouniversytetu. Seriya: Filolohiya Vyp. 1(39) 2018. S. 48 – 53.*
10. Rusanivsky V.M. Slukhayuchy planetu [Listening to the planet]. *Movoznavstvo*. 1986. № 5. S.43–49
11. Stavytska L. O. Estetyka slova u khudozhniy literaturi 20–30 rr. KHKHst. [Aesthetics of the word in fiction 20–30 years of the twentieth century]: (Systemno-funktsionalnyy aspekt): avtoref. dys. Na zdobuttya nauk. Stupenya dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrayinska mova». Kiev, 1996. 51, [1] s.
12. Khobzey N. Vydova para vykhodyty/vyyty u skladi idiom ta paremiy (na materialy pivdenno-zakhidnoho narichchya ukrayinskoyi movy. [Type steam go out / go out in the idioms and parames (based on the material of the southwestern dialect of the Ukrainian language.). *Movoznavchi studiyi. Vyp. 2. Drohobych: Posvit, 2010. 592 s.*

SHORTENINGS OF LEXICOGRAPHIC WORKS

1. *Slovyk ukrayinskoyi movy [Ukrainian-language dictionary] : v 11 t. T. 5: N–O* [red. V. O. Vynnyk, L. A. Yurchuk]. Kiev: Nauk. dumka, 1974 840 s.
2. SFUM – *Slovyk frazeolohizmiv ukrayins'koyi movy [Dictionary of phraseologisms of the Ukrainian language] / Uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kiev: Naukova dumka, 2003. 1104 s.*

Прокопович Лідія Сигізмундівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій Мукачівського державного університету (Україна).

Прокопович Лидия Сигизмундовна, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой филологических дисциплин и социальных коммуникаций Мукачевского государственного университета (Украина).

Prokopovych Lidia, Candidate of Philological Sciences, Associate Profesor, Head of the Department of Philological Sciences and Social Commnications, Mukachevo State University (Ukraine).

Стаття надійшла: 01.11.2018

Статтю прийнято до друку: 08.11.2018

УДК [811.161.2'2:39](161.2:478)

КОЛЭБА И КАРНЭК: К ИСТОРИИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО УКЛАДА БУЛАЕШТСКИХ УКРАИНЦЕВ

А. Романчук

Институт культурного наследия Академии наук Молдовы
2001, Республика Молдова, г. Кишинев, б-р Штефан чел Маре, 1
e-mail: dierevo@mail.ru

Каким был ранее хозяйственный уклад булаештских украинцев? Вопрос этот представляет значительный интерес.

В поисках ответа обратим внимание на лексемы: «колэба» [ко^ллеба, ко^лли^еба] – в булаештском говоре означает и ‘помещение для скота (овец, коров, лошадей)’; «карнэк» [кар^ннек, кар^нни^ек] – ‘сруб из тонких бревен или досок на четырех камнях, для свиней’.

Видимо, изначально термин «колэба» был связан с пастушеством и пастухами. И у булаештских украинцев именно пастушеское овцеводство и было вначале основой хозяйства. Однако, к моменту переселения в район Орхейских Кодр украинцы Булаешт уже, очевидно, не были чистыми пастухами-овцеводами. Поскольку «карнэк» – заимствовано из польского, и известно некоторым карпато-украинским говорам (важно: в отличие от других карпато-украинских говоров, в булаештском неизвестен термин «куча» ‘свинарник’).

Для молдавских же говоров междуречья Прута и Днестра мы имеем как минимум пять синонимичных терминов, обозначающих ‘хлев для свиней’: gogineață (goger), sócină, coteț (cotineață), coștereață и roiată. Все они представляют заимствования из разных южнославянских языков. И (за исключением roiată), как и лексема «колэба», демонстрируют ту же эволюцию семантики – от ‘дома (шалаша)’ к ‘хлеву для животных’.

Такое количество повторяющихся событий говорит о существовании закономерности. Видимо, в основе ее – посредничество карпато-балканских пастухов эпохи средневековья, при взаимодействии которых с оседлым населением и происходило смещение семантики.

Ключевые слова: *этнолингвистика, диалектология, украинские говоры, история хозяйственного уклада, Карпатский регион, Молдова.*

«КОЛЕБА» І «КАРНЕК»: ДО ІСТОРІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО УКЛАДУ БУЛАЄШТСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

О. Романчук

Институт культурної спадщини Академії наук Молдови
2001, Республіка Молдова, м. Кишинів, б-р Штефан чел Маре, 1
e-mail: dierevo@mail.ru

Стаття присвячена реконструкції господарського укладу булаештських українців с. Булаешти Республіки Молдова. Це питання становить значний науковий інтерес як сам по собі, так і з погляду можливого використання отриманих результатів як засобу для

вирішення інших науково-дослідних завдань, зокрема – питань етнічної історії цієї етнографічної групи.

Безумовно, вивчення історії господарського устрою на сьогоднішні можливо методами різних наук, але здебільшого найбільш перспективним видається звернення до даних мови, конкретно – аналіз господарської лексики.

На особливу увагу заслуговують дві лексеми: *ко^леба* (*ко^ли^еба*): крім широко відомого в карпато-балканському ареалі значення ‘курінь; пастуший курінь’, у булаєитському говорі вона означає ‘приміщення для худоби (овець, корів, коней)’, а також друга лексема – *кар^лнек* (*кар^лни^ек*) ‘зруб із тонких колод або дощок на чотирьох каменях, для свиней.

Як приміщення для худоби *ко^леба* відоме набагато рідше (особливо в східнороманському ареалі).

Імовірно, спочатку термін «*ко^леба*» був пов’язаний саме з вівчарством і пастухами. З огляду на його еволюцію в булаєитському говорі і на те, що *ко^леба* фактично постає спочатку основною господарською спорудою в булаєитських українців, саме вівчарство і було в них основою господарства.

На це саме вказує еволюція ще деяких вівчарських термінів. Зокрема, булаєитське *г^ллетка* ‘діжка для вина’ походить від румунського *găleată* ‘відро для молока; діжечка для бринзи’, відомого сьогодні із цим значенням також у гуцульських, покутсько-буковинських і наддністрянських українських говорах. А також те, що аж до недавніх часів у Булаєитах зберігалось стійке уявлення: справжній господар – це той, хто тримає овець.

Однак до моменту переселення в район Орхейських Кодр українці Булаєит уже, очевидно, не були чистими пастухами-вівчарями. На це як раз вказує наявність у булаєитському говорі такого терміна, як «*кар^лнек*».

Кар^лнек – запозичення з польської, і відоме деяким карпатським українським говорам. Саме в момент перебування предків булаєитських українців у цій зоні у них і з’явився термін *кар^лнек*.

Важливо: на відміну від усіх інших карпатських українських говорів, у булаєитському невідомий термін «*купа*» ‘свинарник’; у сусідньому молдавському селі Мирзач структурний, функціонально ідентичний аналог карника номінується *gogineață* (від *goger* – запоз. з сербохорват.).

Щобільше, для східнороманського ареалу (і навіть лише для молдавських говірок межиріччя Прута й Дністра) ми маємо як мінімум 5 синонімічних термінів, що позначають ‘хлів для свиней’: *gogineață* (*goger*), *cócină*, *coteț* (*cotineață*), *coștereață* і *roiată*. І всі вони є запозиченнями з різних слов’янських (південнослов’янських) мов; усі, за винятком *roiată*, сягають у кінцевому підсумку прасл. **Котја* (точніше – його південнослов’янського похідного).

Та найцікавіше: усі вони (за винятком, знову-таки *roiată*), як і лексема «*ко^леба*», демонструють ту ж еволюцію семантики – від ‘будинку (курень)’ до ‘хліва для тварин’.

Безумовно, така кількість повторюваних подій свідчить про існування якоїсь закономірності. Її з’ясування виходить за рамки завдань цієї роботи, але, мабуть, в основі цієї закономірності – саме посередництво карпато-балканських вівчарів епохи Середньовіччя, при взаємодії яких з осілим населенням і відбувалося зміщення семантики.

Ключові слова: етнолінгвістика, діалектологія, українські говірки, історія господарського устрою, Карпатський регіон, Молдова.

«KOLEBA» AND «KARNEK»: TO THE HISTORY OF THE BULAESTIAN UKRAINIANS' LIVELIHOOD

A. Romanchuk

Institute of Cultural Heritage of the Moldova Academy of Sciences
2001, Republic of Moldova, Chisinau, b-d. Stefan cel Mare, 1
e-mail: dierevo@mail.ru

What was the initial type of livelihood of the Bulaestian Ukrainians? The question is of great interest from many points of view. Besides, it may help us to understand better some ancient events in the ethnic history of the Bulaestian Ukrainians. Generally, the studying of livelihood history is possible in different ways (for example, by means of archaeological and palynological methods). However, in many cases the most productive way is to use the linguistic data and methods, such as the analysis of the vocabulary.

Two Bulaestian lexemes are very important here: “koleba”, which has the meaning ‘a building for livestock (sheep, cattle, horses)’ besides the well-known in the Balkan-Carpathian area ‘hut’; “karnek” – ‘a pigsty, a log construction based on four stones’.

“Koleba” in the meaning ‘a building for livestock’ is rarely known (especially in Romanian area).

It seems that the term “koleba” was related to shepherd’s life from the very beginning. Taking into account the evolution of semantic of the «koleba» in Bulaestian dialect, we can suppose that namely sheep shepherding was the main occupation of the Bulaestian Ukrainians from the ancient times, as well as “koleba” was used as a basic livestock building by them.

To the same scenario points the evolution of some other terms linked with sheep-rearing (for instance, Bulaestian «gyletka» – ‘wood for vine’ – though this word came from Rumanian “găleată” and initially meant ‘milk bucket’ and ‘barrel for brynza’ in some Ukrainian dialects of the Carpathian area). Besides, the Bulaestians believed until the recent times that the “true landlord” had to breed sheep.

However, at the moment of migration to the Orhey region the Bulaestians were not sheep shepherds only. The term «karnek» in Bulaestian dialect is a good point here.

The term «karnek» was borrowed from Polish; it is well known in some Ukrainian dialects of the Carpathian area. Evidently, the Bulaestians got acquainted with the term «karnek» when they lived in the Carpathian area.

Firstly, it is important that the Bulaestian dialect, unlike all other Ukrainian dialects of the Carpathian area, does not have the term “kucha” – ‘pigsty’. And, secondly, the people of neighboring Moldavian village Myrzachi name the analogy of Bulaestian “karnek” as ‘gogineață’ (from ‘goger’ which was borrowed from Serbo-Croatian).

Moreover, we have at least five lexemes in East Romanian area (and even in Dnister-Prut region only) that designate the same meaning ‘pigsty’: ‘gogineață’ (‘goger’), ‘cócina’, ‘coteș’ (‘cotineață’), ‘coștreață’, and ‘poiata’. All of them were borrowed from different Slavic (namely South-Slavic) languages; all of them (excluding ‘poiata’) derive from the for-Slavic ‘kořja’ (to be more precisely: from South-Slavic derivatives of this for-Slavic word).

In addition, the most interesting fact is that all of these lexemes (excluding ‘poiata’, ‘onceagain’), as well as mentioned above lexeme “koleba”, demonstrate the same evolution of

semantics, from 'house' or 'hut' (i.e., 'a building for people living') – to the meaning of 'a building for livestock'.

Evidently, such number of repeated events shows the existence of some regularity. What the regularity is – this is not a question of this research. However, the main cause of this regularity was the mediation of sheep shepherds of the Carpathian-Balkan area during the Middle Ages. Their interactions with the settled population of the region provoked this evolution of semantics.

Key words: *ethnolinguistic, Ukrainian dialects, Carpathian area, Moldova, livelihood.*

Постановка проблеми. Каким был изначально хозяйственный уклад булаештских украинцев? Вопрос этот представляет собой значительный научный интерес как сам по себе, так и с точки зрения возможного использования полученных результатов в качестве средства для решения иных научно-исследовательских задач. В частности – вопросов этнической истории этой этнографической группы.

Безусловно, изучение истории хозяйственного уклада на сегодняшний день возможно методами различных наук – от археологии до палинологии. Но в ряде случаев наиболее перспективным представляется обращение к данным языка, конкретно – анализ хозяйственной лексики. Случай этнографической группы украинцев села Булаешты (Орхейский район, Республика Молдова) – на сегодняшний день, полагаю, относится именно к числу таких.

Анализ последних исследований и публикаций. Как и в отношении погребальной обрядности [см.: 17, с. 184], целенаправленного исследования ни хозяйственной истории, ни хозяйственной лексики булаештских украинцев не велось. Единственное, пожалуй, исключение – статья К. Кожухарь, посвященная пище булаештских украинцев [12]. Ну и, разумеется, так или иначе хозяйственная лексика носителей булаештского говора была представлена в опубликованной ранее монографии А. Романчука и И. Тащи [18].

Тем не менее, все эти, вышеупомянутые, исследования применительно к проблеме истории хозяйственного уклада булаештских украинцев не ставили себе иной цели, кроме как первичного ввода в оборот хозяйственной лексики.

Соответственно, **целью** данного исследования именно и является попытка анализа некоторых лексем булаештского говора – хозяйственных терминов, который позволил бы как пролить свет на общие контуры хозяйственной истории булаештских украинцев, так и уточнить наши представления о некоторых ключевых моментах этнической истории данной этнографической группы.

Актуальность данного исследования определяется как тем, что это – первое исследование подобного рода для данной этнографической группы, так и тем, что, как увидим ниже, полученные результаты действительно позволяют уточнить некоторые ключевые моменты ее этнической истории. А также – и поставить ряд вопросов более общего характера, касающихся проблем этнической истории Карпато-Днестровского региона в целом в эпоху средневековья.

Изложение основного материала исследования.

Какие же именно лексемы булаештского говора привлекают наше внимание в данном случае?

Полагаю, что особого внимания в контексте проблемы заслуживают две из них. Именно, и в первую очередь – «колэба» (*ко^леба, ко^ли^еба*), которая, помимо широко известного в карпато-балканском ареале значения ‘шалаш; пастуший курень’, в Булаештах

имеет также и значение ‘постройка для содержания скота (овец, коров, лошадей)’. И вторая лексема – «карнэк» (*кар¹нек*, *кар¹ни^ек*) ‘постройка для содержания свиней, которая представляет собой сруб из тонких бревен или досок, поставленный на четырех камнях’.

Начнем с того, что подробнее охарактеризуем эти лексемы и спектр их значений в булаештском говоре.

Итак, «карнэк»: *Кар¹нек ро¹бели^е з до¹шок / а¹бо з кругл¹а¹к¹іу // за¹пел¹у¹уали^е // забе¹вали^е к¹і¹воч¹ками^е // вер¹х ро¹бели^е з ¹дерева / к¹руглей (т.е., четырехскатный – А. Р.) / ўкр¹вали^е т¹рош¹:оў / ч¹і куруз¹анкоу / по¹том к¹е¹дали^е бур¹а¹н¹іу // де¹р¹жали^е све¹ней / ку¹рузи^е у карне¹кови^е // на ш¹тери^екам¹ін¹а к¹лали^е кар¹нек // (Романчук В. М., 31.08.2018).*

То есть, «карнэк» представлял собой подпрямоугольный сруб, размером обычно примерно два на три метра и высотой метра полтора-два же, изготавливаемый без применения металлических гвоздей. Бревна (или толстые доски) складывали в сруб, используя специально выпиленные пазы, и дополнительно скрепляя деревянными колышками. Крыша четырехскатная, и изготавливалась по той же модели, что и крыша домов. И аналогично же и покрывалась: камышом, снопами ржаной соломы (*око¹лок¹а*), но чаще (и в отличие от домов) – стеблями кукурузы.

Пол был деревянный, и поскольку «карнэк» стоял на каменных подставках, то свиньям было сухо. Вообще, по удобству содержания свиней «карнэк» представляет собой фактически оптимальный вариант: в глинобитном хлеву свиньи разводят грязь, и к тому же быстро подрывают стены – несмотря на то, что им одевали в нос проволоку (*к¹лали^есерму*).¹

Обращаясь ко второй лексеме, подчеркнем, что «колэба», как уже было сказано, имела (и имеет) в булаештском говоре более широкий спектр значений: *Кол¹е¹бе дл¹а л¹у¹дей ро¹бели^е з каб¹лук¹іу / а¹де йак н¹іч // гл¹а худ¹обе¹ ро¹бели^е доўгу // ко¹пали^е сох¹і / вй¹зали^е праж¹ен¹к¹е / горо¹дели^е // с¹к¹ін¹е шле н¹ід на¹клоном до го¹ре // укр¹вали^е т¹рош¹:оў / ч¹і око¹ло к¹ак¹лали^е // в¹ід зе¹м¹ней до вер¹ха // ро¹бели^е к¹ругл¹і йасла // і коло с¹к¹ін¹іу йасла ро¹бели^е // дер¹жали^е худ¹обу / в¹іуц¹і / коро¹ве / во¹ле / ку¹ри^е / коней // хто шо мау / тай де¹р¹жау у ко¹леб¹і // (Романчук В. М., 31.08.2018).*

То есть, «колэба» как ‘шалаш’ (обычно в поле, для сторожей) изготавливалась из согнутых в дугу прутьев (как и свод печей), и покрывалась любым подручным материалом – чаще всего бурьяном. Для содержания скотины же использовалась более сложная технологически конструкция, каркасно-плетневого типа, и крытая камышом или снопами ржаной соломы, опять-таки. Крыша была также, как правило, обычно четырехскатная или, реже, двускатная с фронтоном.

Последний момент подчеркну особо, поскольку, во-первых, и в данном случае крыша изготавливалась по той же модели, что и крыши домов. Во-вторых, затрагивая мельком в своих более ранних работах лексему «колэба», я указывал, что в Булаештах это сооружение (именно как сооружение для содержания скота) было конической формы (‘постройка конической формы, в которой содержали овец’ [18, с. 59]) или круглым в плане. Однако, по всей видимости, здесь я просто неверно понял слова информатора, и речь шла лишь именно

¹В связи с *серма* – представляющим собой заимствование из молдавского *sărmă* (если передать это слово в принятой в украинской диалектологии системе транскрипции, то оно звучит как *сырме*) считаю уместным еще раз обратить внимание, что прочие аналогичные заимствования в булаештский говор из молдавского (румынского) регулярно демонстрируют замену оригинального /ы/ на /е/ или /е¹/. Особенно резко это выражается в сочетании с согласными /к/ и /г/ – которые в этом случае еще и палатализовались: *к¹ержа* ‘палка пастуха, дубинка’ (из молдавского *sărjă–кырже*) и *г¹ерл¹иш*: ‘свод входной камеры погреба’ (из молдавского *gârlici–гырл¹ич*). Полагаю, это служит дополнительным подтверждением, что ранее переход /и/ в /е/ для булаештского говора был выражен еще сильнее.

о четырехскатной, в булаештском говоре – т.н. «круглой», крыше (*вер'х к'руглей*); в плане же «колэба» имела подпрямоугольно-вытянутые пропорции.

Наконец, также особо следует выделить, что в Булаештах «колэба» как «сооружение для скота» предназначалась в первую очередь для содержания овец, и уже затем – для прочей скотины. То есть, по всей видимости, изначально «колэба» как хозяйственная постройка вообще была предназначена именно для овец, прочие же домашние животные добавились позже.

Помимо того, в Булаештах «колэба» сооружали отдельно также для того, чтобы держать в них полосу (важный момент, о котором ниже); в «колэбах» (*коли^ебах*) держали и сено, и дрова. Наконец, делали их и для того, чтобы хранить различный инвентарь, например – пустые бочки для вина, которые не закатывали в погреб: *Де^нр'жали^е г'илет'к'е кот'р'ю б'еш': не за'кочувале //*.

И к вышесказанному следует добавить, что «колэба» в Булаештах имеет еще значение «будка для собаки».

То есть, «колэба» для жителей Булаешт в прошлом выступала как своего рода базовая, универсальная хозяйственная постройка – которая использовалась и для содержания скота, и для других хозяйственных нужд. И в этом качестве она в некотором роде противопоставлялась «хлеву» (*х'л'ю*) – который постепенно пришел на смену «колэби» и вытеснил ее в этом же качестве универсального хозяйственного сооружения. Оппозиция *х'л'ю: колэба* мыслилась для носителей булаештского говора как противопоставление хлева как более капитальной постройки (каркасно-плетневая конструкция, обмазанная глиной), требовавшей значительно больших трудовых и материальных затрат (многим семьям неподъемных) – и «колэба» как постройки более легкого и менее трудоемкого типа. Но именно долговечной, что и предопределило со временем ее вытеснение.

Опираясь на приведенные данные, попытаемся оценить их. И начнем как раз с лексемы «колэба».

В данном случае нас интересует главным образом именно характерное для булаештского говора более редкое значение термина – «колэба» как «сооружение для содержания скота». И здесь важно подчеркнуть, что если как «шалаш, временное жилище пастухов» – термин в карпато-балканском регионе известен практически повсеместно [8, с. 510], то вот во втором значении встречается гораздо реже.

В цели данной работы не входит сколь-нибудь детальное рассмотрение ареала распространения второго (для нас) значения термина «колэба», тем более что различные значения термина «колэба» были картографированы еще Г. Клепиковой в рамках программы «Карпатского диалектологического атласа», а также авторами румынских диалектологических атласов (и ранее я эти данные уже цитировал в своих работах (в частности: [18, с. 59]). К тому же совсем недавно вышла работа Н. И. Пашковой, посвященная именно термину «колэба», где весьма детально рассмотрены основные значения термина «колэба» и их распространение в балкано-карпатском регионе [15].

Тем не менее, некоторые примечательные для нас наблюдения привести, думаю, стоит.

Обратимся прежде всего к данным по ближайшим родственникам булаештского говора – покутско-буковинским и гуцульским.

Итак, в гуцульских говорах интересующая нас лексема отражена словарями (по крайней мере – доступными мне) лишь как ‘шалаш, временное жилище пастухов’ [7, с. 99; 16, с. 81].

Вообще, согласно Н. Пашковой, «загалом у карпатоукраїнських говорах *колиба* (*колеба*) найчастіше вживається у значенні ‘житло пастухів (на гірському пасовищі)’» [15, с. 96]. Впрочем, «на Лемківщині ... також і ‘плетена загорода для овець’» – как и в южнопольских говорах; в польских же «підгальських говірках лексема ... на півночі ареалу *kolyba* ‘тс., що й шопа для овець на полонині’ (с. Обидова)» [15, с. 97].

На Буковине (точнее – в Черновицкой области) – тоже повсеместно распространено значение ‘шалаш’ [18, с. 217]. Однако, в ряде районов встречаются и иные варианты значения – которые обнаруживают (некоторые из них) аналогичную тенденцию, а в ряде случаев – даже тождественны соответствующему значению булаештского говора.

Именно, в Хотинском районе данная лексема тоже имеет и дополнительное значение ‘повітка’, т.е. – ‘хлев для скотины, сарай’. Далее, в Глибокском и Новоселицком районе – представлено значение ‘старая маленькая хата’; в Сокирянском – ‘временный навес’; в Кицманском и Глибокском – ‘будка для собаки’ (как и в Булаештах, заметим). Наконец, в Заставновском, Глибокском, Кельменецком и Хотинском районах – фиксируется и значение ‘выгнутая часть печи’ (что, опять-таки, имеет определенные параллели с булаештским представлением о том, что и печь, и *колэбу* делают из «*каб/лук’іу*»).

То есть, параллели булаештским данным обнаруживаются в данном случае не в ареале покутско-буковинских говоров (точнее – конкретно буковинско-надпрутских [2, с. 32], которые, как не раз было нами отмечено, демонстрируют наибольшую близость к булаештскому говору и в лексике (особенно территория Заставновского и Кицманского районов), и в фонетике), но в иных, более южных и восточных частях Черновицкой области.²

² Здесь необходимы некоторые пояснения.

Во-первых, надо сказать, что использованная в данном абзаце терминология исходит из понимания покутско-буковинских говоров, предлагаемого коллективом авторов (под руководством К. Германа) Атласа украинских говоров Северной Буковины (а также некоторых уточнений, предлагаемых М. Бигусяком). Если же следовать за АУМ [1, к. IV], то и юго-восточная часть Черновицкой области включается в ареал покутско-буковинских говоров.

С учетом выявленных ранее характеристик булаештского говора, адресующих нас (что касается лексики) в первую очередь к Кицманскому и Заставновскому (а также, в меньшей степени – Глибокскому) районам, классификация К. Германа и М. Бигусяка представляется удобнее, поскольку позволяет давать отсылку к интересующим нас разговорам в кратчайшей и максимально конкретной форме.

Во-вторых, требует пояснения, полагаю, тезис, высказанный мной в прошлогодней статье [17, с. 187] о том, что «если рассматривать покутско-буковинские говоры как более сложный феномен, состоящий из двух групп говоров, то и в фонетическом, и в лексическом отношении булаештский говор ближе как раз к покутским». При этом я указал и на некоторые конкретные параллели (что касается булаештского *д’войа* ‘двое’, *т’ройа* ‘трое’, *здо’ровіа* ‘здоровье’), ведущие нас в ареал именно покутских говоров.

Параллели эти, безусловно, верны, и к ним, опираясь хотя бы на карты того же атласа говоров Северной Буковины [4], можно добавить еще некоторые. Например, что касается весьма характерного для булаештского говора перехода /r’/, /d’/ в /k’/, /g’/, то (с учетом того, что, как тоже неоднократно отмечалось, для булаештского говора практически отсутствует, за отдельными исключениями, переход /a/ в /e/, /i/), эта его особенность тоже уводит нас скорее к покутским и даже гуцульским (и переходным к гуцульским) разговорам [4, к.к. 79, 81, 115]. Или булаештское /k’ілко, /k’іко ‘сколько’ [4, к. 202].

Тем не менее, должен уточнить, что вышеуказанный тезис был сформулирован мной исходя из цитированного М. Бигусяком определения ареала покутских говоров Б. Кобылянским (я его, в свою очередь, тоже процитировал: [17, с. 187, прим. 4] – по которому и Заставновский, и Кицманский, и Сторожинецкий, и даже Новоселицкий районы включаются в ареал покутских говоров. А весь массив покутско-буковинских говоров в данном случае рассматривался мной в соответствии с АУМ [1, к. IV].

Если же исходить из классификации К. Германа и ее уточнения М. Бигусяком [2, с. 32], то, безусловно, в качестве ближайших родственников булаештского говора (прежде всего по данным лексики, но и по ряду фонетических параметров) мы должны рассматривать именно буковинско-надпрутские говоры. Хотя, как я уже неоднократно говорил, в фонетическом отношении (в том числе и по параметрам, учтенным атласом К. Германа) гуцульские говоры к булаештскому все же ближе (при наличии и существенных отличий, разумеется), нежели даже буковинско-надпрутские (которые в фонетике демонстрируют достаточно много отличий от булаештского говора).

Впрочем, Хотинский район, где отмечается именно тождественное булаештскому значению лексемы «колэба» как ‘хлев для скотины’, как раз граничит с Заставновским (хотя, их и сегодня разделяет крупный лесной массив – в прошлом он должен был служить более значительным географическим барьером).

В этой связи же кажется уместным обратить внимание на определенную закономерность, отмеченную для иного хозяйственного (в пределах украинского ареала) термина – «куча» (он будет нас также интересовать чуть ниже, в связи с термином «карнэк»). Именно, по отношению к термину «куча» характерно, что в обозначаемой им постройке «... на юге Славии живут люди, а в Украине – свиньи, овцы, собаки, домашние птицы и хранится инвентарь» [14, с. 196]. Согласно данным, приведенным в [8, с. 517], и для «колиба» значение ‘домик, старый дом, хижина’ представлено прежде всего как раз в южнославянских языках (болгарский и сербохорватский); в греческом языке – вообще как основное значение выступает ‘мазанка, хата’.

То есть, пусть и с меньшей определенностью, но мы можем говорить об аналогичной тенденции и для термина «колэба». С той только разницей, что в качестве основного «антагониста» Южной Славии (где «колэба» – в первую очередь ‘постройка для проживания людей’) в данном случае выступает не ареал карпато-украинских говоров – но, как увидим ниже, ареал восточнороманских.

Действительно, особенно любопытны и важны здесь как раз восточнороманские данные. Поскольку, как обозначение помещения для скота, «колэба» достаточно широко известно именно в восточнороманском ареале – хотя, однако, все же тоже не повсеместно.

И, согласно румынским словарям, в некоторых регионах (Трансильвания, Банат) в качестве синонима для *colibă* используется ряд слов (*obor*, *roiată*), обозначающих различные типы хозяйственных сооружений, предназначенных для содержания домашних животных (коров, свиней) и птиц: «COLIBĂ s. bordei, (reg.) obor, (Transilv.) cobașă, (Mold. ȘiTransilv.) roiată, (prinBan.) ...» [28, с. 221].

Также, согласно цитируемым Н. Пашковой данным румынских диалектологических атласов: «*coliba* ‘зрубна будівля з колод для людей і худоби’ – за нижньою течією р. Дунай»; «у південному Банаті *coliba* ‘зимове та літнє житло для худоби, сплетене з пруття’, а також ‘житлова частина зимового приміщення для худоби’ ... у р-ні Сібіу ‘сезонна будівля з дашком для зимівлі худоби’ ...» [15, с. 98].

Пожалуй, в этом же контексте восточнороманских параллелей стоит упомянуть, что в некоторых болгарских говорах (непосредственно соседящих с восточнороманскими – как подчеркивает Н. Пашкова), а именно «у діалектах Добруджі в безпосередній близькості до румунського мовного простору найменування колиба спорадично виступає як ‘стаціонарна кам’яна будівля для худоби’» [15, с. 100].

Замечательно также, что в северной и центральной части Республики Молдова – до широты как раз чуть южнее Булаешт (по линии сел Чишмя и Оксентия, примерно), в молдавских селах термин *colibă* используется (использовался) в значении ‘сарай для половы’

Причем, если в лексике из буковинско-надпрутских (и вообще покутско-буковинских) говоров к булаештскому ближе всего сначала говоры Кицманского и Заставновского районов, и потом уже, на третьей позиции – говоры Глибокского, то в фонетическом отношении к булаештскому из этих трех районов ближе, наоборот, как раз говоры Глибокского района (если, разумеется, иметь в виду лишь сближающие их признаки, и исключить те, которые противопоставляют; в первую очередь – что в говорах Глибокского района (как и в гуцульских) как раз чрезвычайно развит переход /a/ в /e/ (в булаештском говоре, повторю еще раз, наоборот – почти отсутствующий)).

Что же касается предложения Б. Кобылянского, то оно представляет несомненный интерес с точки зрения проблемы формирования в целом покутско-буковинских говоров. Но это требует уже отдельного разговора.

(как и в Булаештах, напомним); южнее этой линии почти повсеместно с этой целью используется термин *plevnic, pleavníc* [24, с. 83, к. 264]. Стоит также отметить, что в молдавских и румынских селах Буковины (территория Черновицкой области) термин *colibă* в таком значении почти не известен (два исключения, на самой границе с Республикой Молдова).

Зато, как ‘навес для животных’, для рассматриваемой Атласом территории термин *colibă* известен как раз лишь в некоторых селах Сторожинецкого и Глибокского районов [24, с. 87, к. 266].

Подчеркну еще раз, что детальное рассмотрение вопроса о том, каково распространение различных диалектных семантических вариантов термина *colibă* в восточнороманском ареале, – не входит в задачи данной работы. И, разумеется, тоже нуждается в отдельном обсуждении. Однако для нас здесь, собственно, важно то, что именно в пределах восточнороманского ареала особенно активно и развивался параллелизм значений терминов *colibă* и иных, обозначающих хозяйственные постройки для содержания скота.

Как этот процесс развития семантики лексемы *colibă* – от ‘шалаш, временное жилище пастухов (овечьих пастухов, прежде всего и изначально)’ к ‘хозяйственная постройка для содержания скота (овец, прежде всего и изначально)’, – в восточнороманском ареале связан (и связан ли – или же они протекали независимо) с аналогичным процессом в некоторых карпато-украинских (в том числе и булаештском) говорах – задача, опять-таки, отдельного исследования.

Но, и как бы то ни было, можно полагать, что по всей видимости, изначально термин «колэба» был связан именно с горным пастушеским овцеводством характерного для Карпато-Балканского региона типа, и пастухами овец (кстати, и в [8, с. 510] при его характеристике используется определение «бродячее пастушеское слово»). А судя по его эволюции в булаештском говоре и тому, что именно «колэба» фактически предстает основным хозяйственным сооружением у булаештских украинцев до определенного времени, именно пастушеское овцеводство изначально и было основой хозяйства у их предков.

На это же указывает, полагаю, и эволюция еще некоторых овцеводческих терминов. В частности: вышеупомянутое булаештское «гилэтка» *g'iletka* ‘бочка для вина’. При том, что изначально это слово, происходящее от румынского *găleată*, очевидно означало ‘ведро для молока, подойник; бочонок для брынзы и других молочных продуктов’ – как и сегодня близкие ему формы в гуцульских [7, с. 52] и надднестрянских [23, с. 100] говорах.³

Такое же значение фиксируется и в некоторых украинских говорах юго-восточных районов Черновицкой области (если, опять-таки, использовать терминологию и

³«Гилэтка» *g'iletka* – также дает нам еще один пример в целом нехарактерного, как много раз было отмечено ранее, для булаештского говора перехода /a/ в /e/, /i/ – при том, что отдельные исключения все же фиксируются (ряд примеров: [27, р. 80, note 2]).

Помимо того, «гилэтка» *g'iletka* – это, пожалуй, также повод указать на еще одну важную и любопытную фонетическую особенность булаештского говора, которая ранее не была описана – наличие альвеолярного, или полумягкого, /л/. На эту особенность мое внимание обратила К. Кожухарь. Целенаправленно затем отслеживая именно наличие/отсутствие альвеолярного /л/ при общении с носителями булаештского говора, и переслушав еще раз сделанные ранее аудиозаписи, мы с И. Горофянюк пришли к выводу, что альвеолярный /л/ действительно очень характерный для булаештского говора – прежде всего в речи носителей старшего поколения. При этом иногда у, например, В. Романчук, смягчение альвеолярного /л/ происходит еще сильнее – так что оно звучит почти как палатальное (например, в таких словах, как: *було, тепло, пол'кала, ка'зала* и др.).

Особенность эта архаична и опять-таки сближает булаештский говор с гуцульскими [10, с. 9] и прежде всего той частью покутско-буковинских говоров, которые граничат с гуцульскими и бойковскими («наявність альвеолярного [л], зокрема в говірках, сусідніх з гуцульськими і бойківськими ...» [11, с. 502]).

классификацию Атласа К. Германа, то говорах, переходных от буковинских к подольским [4, к. 322]), конкретно – в Хотинском, Кельменецком и Сокирянском районах. При том, что общебуковинским для *гілетка* является значение ‘дїжка’ [19, с. 83] – т. е., согласно толковым словарям украинского языка – ‘велика дерев’яна або металева циліндрична посудина з плоским дном’ [21, с. 301], иными словами – ‘кадка’; в булаештском говоре четко различаются и противопоставляются *g'ілетка* и *када*. Также, в Кельменецком районе, фиксируется еще и более близкий к румынскому оригиналу вариант *галята* ‘деревянное ведро, подойник’ [19, с. 80] – как и в надднестрянских говорах, где это слово имеет форму *галетка*.

В качестве еще одного указания можно рассматривать, как мне кажется, то, что вплоть до недавних дней в Булаештах сохранялось устойчивое представление, что «настоящий хозяин» – тот тот, кто держит овец.

Однако, к моменту переселения в район Орхейских Кодр предки булаештских украинцев уже, очевидно, не были чистыми пастухами-овцеводами. На это как раз указывает наличие в булаештском говоре такого термина, как «карнэк».

Посмотрим на него внимательнее.

Итак, согласно [8, с. 394], украинское диалектное *кармник* ‘хлів, саж’ представляет собой польское заимствование (с указанием также на словацкие параллели). При этом толковые словари украинского языка объясняют *саж* как ‘рублений хлів, у якому відгодовують свиней’ [22, с. 14]. Такое описание, очевидно, в целом соответствует характеристикам булаештского *карнэка*. Но вопрос, насколько это соответствие полно – требует, конечно, отдельного выяснения.

Кроме того, надо заметить, что хотя согласно «Большому польско-русскому словарю» [5, с. 307], первое значение польского *karmnik* ‘откормочный хлев’ (но вообще польско-русские словари дают и значение ‘кормушка’ (с широким спектром вариаций, и в том числе – ‘кормушка для птиц’), и даже ‘скворечник’), однако на основании этих данных остается неясным, как именно выглядит *karmnik*. Более того, рассматривая польскую аграрную лексику семнадцатого века (в трудах Яна Казимира Хаура), польская исследовательница Цецилия Галилей трактует *karmnik* как термин, обозначающий ‘часть хлева с корытом’ – “*karmnik ‘część chlewuzkorytem’...*” [25, с. 88]. А в Средней и Восточной Словакии (т.е., территориально ближайшей к украинскому ареалу), термин *karmnik* также имеет весьма отличающееся от искомого нами значение: «... лексика, общая для средне- и восточнословацкого (противопоставленная западнословацкому ареалу): з.-слц. ...sviňa – k(a)rmník ‘свинья’ ...» [3, с. 415].

Впрочем, вернемся к основному для нас вопросу.

Итак, в той же упомянутой выше словарной статье [8, с. 394] указывается, что в украинских говорах представлены также формы *карник*, *скраник*. Судя по названию работы, на которую идет отсылка (М. Леонова «До характеристики говірок північних районів Буковини»), эти формы распространяются как раз «в северных районах Буковины». То есть, собственно в тех же буковинско-надпрутских переходных к гуцульским и надднестрянским говорах – в первую очередь.

Причем, надо заметить, что для покутско-буковинских говоров *карник* рассматривается как лексема, общая у них именно с надднестрянскими говорами: «У лексичі П.-б. г. багато елементів, властивих і ...найближчим сусіднім говіркам: ... наддністрянським –... *карнік* ‘приміщення для свиней’» [11, с. 502]. Действительно, *карник*

‘хлев для свиней’ представлен в надднестрянских говорах [23, с. 138]. А также и в гуцульских говорах, со значением ‘хлев для свиней, курей’ [7, с. 91].

Впрочем, термин «карник» фиксируется и на Подолье: «куча («саж», «карник») – споруда для свиней. Переважно рублена або ж «в закидку», піднята над землею» [13, с.102]. Причем, как видим, именно как «преимущественно рубленая постройка» (хотя, в данном контексте эта характеристика относится и (и даже в первую очередь) к термину «куча»).

Если обратиться к словарю покутско-буковинских говоров, то *карник*, *карбник*, *кармник* ‘помещение для свиней’ фиксируется в Заставновском, Кицманском, Вижницком, Сторожинецком, Глибокском, Новоселицком, Хотинском районах Черновицкой области [19, с. 191]. То есть, действительно главным образом в тех говорах, которые составляют буковинско-надпрутскую компоненту покутско-буковинского массива говоров.

Судя по данным этого же словаря, в с. Прилипче (по крайней мере) Заставновского района данная лексема имеет форму *карбник*. А по информации, записанной в селе Киселив Кицманского района, *карник* делали как раз из досок – в противоположность *куче* (которую «делали из глины и камня»). То есть, видимо, и конструктивно это сооружение идентично (или близко) тому, которое используется в Булаештах.⁴

Более детальную информацию о распространении лексем «карник» и «куча» в украинском ареале приводит АУМ [1, к. 280]. Согласно этим данным, действительно, в юго-восточных районах Черновицкой области, на Хотинщине – термин «карник» отсутствует.

Но еще интереснее, что по информации АУМ, ареал лексемы «карник» имеет весьма компактную (и любопытную) конфигурацию: основной зоной распространения лексемы «карник» служат как раз буковинско-надпрутские говоры – и лишь отчасти гуцульские, покутские и прилегающие к ним надднестрянские (плюс остров в самой северной части ареала подольских говоров, в районе Хмельницкого). Большая часть ареала надднестрянских говоров – притом именно та, которая непосредственно соседит с польским ареалом, лексемы «карник», по данным АУМ, – не знает. Равно как не знают ее и бойковские, закарпатские говоры, надсянские и даже лемковские говоры (а также подольские – за исключением вышеотмеченного «острова»).

Судя по этим данным, характеристика термина «карник» как попросту «заимствования из польского в украинский» будет чрезмерно скудной. За этой лексемой и ее появлением в буковинско-надпрутских и прилегающим к ним надднестрянским, гуцульским и покутским говорах явно скрывается какое-то существенное (и, видимо, раннее) событие в истории этих говоров. Но это также явно требует отдельного разговора.

Пока же заметим, что лексема «куча», напротив, распространена весьма широко в карпато-украинском и вообще западноукраинском ареале. В том числе, как было указано выше – она представлена и в тех карпато-украинских говорах, которые знают и «карник».

⁴ Опираясь на информацию [19, с. 191], обращает на себя внимание и форма местного падежа данной лексемы в буковинско-надпрутских говорах (по крайней мере, в упомянутых в словаре селах) – «в карнику». Тогда как в булаештском говоре мы имеем «у карнековэ» (*у карне^мкови^е*): *‘Заре^мз у’же ‘мало ‘держ’а с’вен’і у карне^мкови^е’*!; подробнее по данному вопросу: [6, с. 231].

Также отмечу, что согласно выводам М. Бигусяка, для ареала покутско-буковинских говоров эта (а также ряд других – тоже характерных и для булаештского говора) морфологическая особенность распространена именно в зоне пограничья и интерференции буковинских и восточнопокутских говоров, где «виокремлюється найбільше спільних покутсько-наддністрянських рис і значно менше власне буковинських» [2, с. 33].

Как я уже неоднократно отмечал ранее, тот факт, что по одним признакам булаештский говор ближе к буковинско-надпрутским (прежде всего в лексике), а по другим – к гуцульским (прежде всего в фонетике), покутским и даже надднестрянским (в морфологии), по всей видимости является отражением достаточно раннего отделения булаештского говора от предкового для него карпато-украинского говора – который был, полагаю, предковым и для буковинско-надпрутских. И который на момент отделения булаештского говора еще сохранял эти признаки.

Последнее важно здесь подчеркнуть: и в надднестрянских, и в гуцульских, и в покутско-буковинских (включая и буковинско-надпрутские, и говоры юго-восточных районов Черновицкой области) говорах используются и другие термины, обозначающие ‘помещение для свиней’, конкретно – «куча» [7, с. 108; 16, с. 90; 19, с. 245; 23, с. 157].

Что, безусловно, ставит вопрос как об историческом соотношении этих двух терминов, так и обстоятельствах формирования подобной ситуации, когда в одних и тех же говорах для обозначения идентичного в функциональном отношении сооружения (свинарника) используются два разных термина. Цитированное выше для буковинско-надпрутских говоров противопоставление «карник» как ‘деревянное сооружение’ versus «куча» как ‘каменно-глинобитное’ – вряд ли дает здесь исчерпывающее объяснение. Тем более – что касается иных украинских говоров (где, к тому же, как на Подолье, «куча» как ‘свинарник’ обозначает как раз преимущественно деревянную, срубную конструкцию [13, с. 102]).

Во всяком случае, полагаю, что для буковинско-надпрутских и гуцульских говоров термин «куча» ‘свинарник’, несмотря на свое достаточно обширное распространение в западноукраинском ареале, и на то, что он в конечном итоге восходит к псл. **koŭja* [9, с. 167], все же должен рассматриваться как сравнительно поздняя инновация. Что вполне согласуется с тем фактом, что как раз булаештскому говору лексема «куча» ‘свинарник, помещение для скота’ полностью неизвестна.

Альтернативное объяснение, предполагающее, что, наоборот, это булаештский говор утратил термин «куча» ‘свинарник’ и сохранил лишь «карнэк» – будет, как мне кажется, много слабее. Особенно если учесть широкое распространение термина «куча» ‘свинарник’ как в юго-восточных районах Черновицкой области и в Подолье, так и в севернобессарабских украинских говорах. А также то, что каменно-глинобитное строительство для этой зоны очевидно более позднее, нежели деревянное / каркасно-плетневое.

Впрочем, оставим этот вопрос для дальнейшего выяснения.

И, далее, обратимся опять-таки к восточнороманским данным. Пройгнорировать которые мы здесь никак не можем – уже хотя бы потому, что в соседнем с Булаештами молдавском селе Мырзачи (булаештск. «Мэрзаке» *Мерза/к'е*) для обозначения конструктивно и функционально идентичного булаештскому сооружения используется термин *gogineață* – (от *goger*).

Согласно же этимологическому словарю молдавского языка [20, с. 88], *годжиняцэ* (*gogineață*; здесь и далее я указываю сначала лексему в записи Словаря, т.е. – в кириллической графике) – образовано контаминацией от *годжер* + *котиняцэ* (*котиняцэ* – не что иное, как форма уже упомянутой лексемы *котец*, *coteț*). А *годжер* по всей видимости (по крайней мере – по мнению авторов словаря) представляет собой заимствование из славянского и сопоставляется с сербо-хорватским *куджер*, *куджяр* ‘шалаш; подвал’.

То есть, заметим сразу, этимология восточнороманского *gogineață* (и *goger*) отсылает нас к тому же, упомянутому выше, термину «куча» ‘свинарник’ – точнее, южнославянским (конкретно – сербо-хорватским) производным праславянского **koŭja*. И, опять-таки, как видим, налицо та же тенденция изменения семантики, которую мы уже отметили выше для терминов *куча* и *colibă* (*колэба*) – от значения ‘жилое помещение для людей’ к значению ‘помещение для скота’.

Но еще интереснее тот факт, что в румынском (молдавском) имеются еще ряд терминов, обозначающих сооружения для содержания свиней. Прежде всего – *cócină*. А также – вышеупомянутый термин *coteț*, для которого, к тому же, словарями указывается, что он сооружается преимущественно из дерева. И, плюс к тому – еще термины *coștereăță* и *poiată*.

Собственно, их намного больше – вышеупомянутый лингвистический атлас [24, с. 93, к. 269] даже лишь для Пруто-Днестровского междуречья насчитывает, без учета вариаций, не менее двадцати терминов. Для такой ограниченной территории пестрота, полагаю, чрезвычайная. И анализ этой «пестроты» может дать очень много

Отдельно укажу, что согласно опроснику к Атласу [24], все эти сооружения для содержания свиней определяются как постройки «дин лемн, ын пичоаре» – то есть, «из дерева, на подставках» (букв.: «на ногах»). То есть, они конструктивно идентичны булаештскому *карнэковэ*.

Итак, иными словами: для восточнороманского ареала (и даже лишь для молдавских говоров междуречья Прута и Днестра) мы имеем как минимум пять синонимичных терминов, обозначающих ‘хлев для свиней’: *gogineață* (*goger*), *cócină*, *coteț* (*cotineăță*), *coștereăță* и *poiată*. И все они, заметим попутно – представляют собой заимствования из разных славянских (южнославянских) языков [20, с. 206, 208; 14, с. 196]; все, за исключением *poiată*, восходят в конечном итоге к уже упомянутому выше праславянскому **koŭja* (точнее – его южнославянским производным).⁵

А самое примечательное: все они (за исключением *poiată*), опять-таки, демонстрируют ту же, отмеченную выше эволюцию семантики – от дома (шалаша) к хлеву для животных. Этакий «снаряд», четыре (считая с «куча» и «колэба» – даже шесть) раз попавший в одну и ту же «воронку».

Безусловно, такое количество повторяющихся событий свидетельствует о существовании некой закономерности. Ее уяснение тоже выходит за рамки задач данной работы, но, видимо, в основе этой закономерности – именно посредничество карпато-балканских пастухов эпохи средневековья, при взаимодействии которых с оседлым населением восточной периферии региона и происходило смещение семантики.

Выводы.

Итак, анализ булаештских лексем «колэба» и «карнэк», предпринятый на более широком фоне данных о хозяйственных терминах восточнороманского и карпато-украинского ареалов, позволяет не только реконструировать некоторые существенные характеристики хозяйственного уклада булаештских украинцев во времена более давние. И прийти к выводу о изначально характерном для них пастушеском овцеводческом в своей основе типе хозяйства – к которому на определенном этапе их истории добавляется и разведение свиней. Но и позволяет выйти на объяснение важных вопросов ранних этапов этнической истории булаештских украинцев и уточнение ее хронологии (в первую очередь:

⁵ Понятно, что эти южнославянские заимствования происходили в разное время. А также разными путями, в разных частях восточнороманского ареала. Равно как понятно и то, что они шли и из разных южнославянских языков.

Но, как раз это (а также их пространственное распределение уже в рамках Пруто-Днестровского междуречья) делает их, полагаю, весьма ценным источником для реконструкции тех процессов межэтнических взаимодействий, которые происходили в районе в средневековье.

Некоторые из своих размышлений на этот счет я надеюсь изложить позднее.

наличие считающегося польским заимствованием термина «карнэк» – при, напротив, отсутствии термина «куча»).

А также, что еще интереснее – позволяет выйти и на вопросы более общего характера, имеющие значение для этнической истории карпато-украинского и восточнороманского ареалов в целом (феномен многовариантности (не менее пяти терминов) обозначения в восточнороманском ареале хозяйственных построек для содержания свиней (которые, видимо, конструктивно идентичны булаештскому *карнэковэ*) – при, как кажется, значительной степени совпадения их пространственного распределения; южнославянское происхождение всех этих пяти терминов; регулярная (не менее семи случаев) эволюция семантики вышеупомянутых терминов от значения ‘жилище для людей’ к значению ‘хозяйственная постройка для содержания свиней (вообще домашних животных)’).

Перспективы дальнейших исследований. Полученные результаты позволяют поставить и ряд новых интересных задач. К их числу я бы в первую очередь отнес уяснение того, каковы причины и механизм реализации вырисовавшейся закономерности эволюции семантики рассмотренных лексем при их продвижении из Южной Славии в восточнороманский и карпато-украинский ареалы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Атлас української мови : в 3 томах. Том 2 / ред. Д. Г. Бандрівський, Л. М. Григорчук, Ф. Т. Жилко. Київ: Наукова думка, 1988. 519 с.
2. Бігусяк М. Покутсько-буковинське порубіжжя в контексті передкарпатських ареалів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство* : зб. наук.праць / гол. ред. Т. П. Вільчинська. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2014. Вип. II (24). С. 30–36.
3. Валенцова М. М., Узенева Е. С. К вопросу о специфике мифологических представлений Средней Словакии. *Славянский мир в третьем тысячелетии. Этнические, конфессиональные, социокультурные компоненты идентичности народов Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы* / отв. ред. Е. С. Узенева. Москва: ИСл РАН, 2017. С. 414–433.
4. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Фонетика, фонологія. Чернівці: Час, 1995. 410 с.
5. Гессен Д., Стыпула Р. Большой польско-русский словарь : в 2 томах. Том 1 (А-О). Москва: Русский язык, Варшава: Ведза повшехна, 1980. 663 с.
6. Гороф'янюк І. Стійкість і динаміка частин мови в українській говірці с. Булашти Республіки Молдова. *Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки*. Том 2 / ред. В. Г. Кожухар, К. С. Кожухар. Кишинів: Elan-Poligraf, 2016. С. 228–239.
7. Гуцульські говірки. Короткий словник / від. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.
8. Етимологічний словник української мови : в 7 томах / заг. ред. О. С. Мельничук. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1985. 632 с.
9. Етимологічний словник української мови : в 7 томах / заг. ред. О. С. Мельничук. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1989. 552 с.
10. Закревська Я. Загальна характеристика гуцульських говірок. *Гуцульські говірки. Короткий словник* / від. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1997. С. 7–10.
11. Закревська Я. Покутсько-буковинський говір. *Українська мова: Енциклопедія* / гол. ред. В. М. Русанівський та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 502.

12. Кожухар К. С. Локальные особенности названий пищи и питания в украинском говоре села Булаешты Оргеевского района Республики Молдова. *Revista de etnologie si culturologie*. 2014. Vol. XVI. С. 50–59.
13. Косміна Т. В. Сільське житло Поділля кінцеь XIX-XX ст.: Історико-етнографічне дослідження. Київ: Наукова думка, 1980. 192 с.
14. Пашкова Н. И. Балкано-славянские названия жилища – континуанты индоевропейской основы *(s)кеч. *Вісник Донецького національного університету, сер. Б: Гуманітарні науки: зб. наук. праць / відп. ред. Є. С. Отін. Вінниця: ДНУ, 2014. Вип. 1/2. С. 194–199.*
15. Пашкова Н. І. Проблема походження балканізму колиба. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету: Серія Філологія – Педагогіка – Психологія: зб. наук.праць / гол. ред. З. О. Валюх. Київ: КНЛУ, 2014. Вип. 29. С. 96–104.*
16. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок. Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області. Ужгород: УжНУ, 2005. 266 с.
17. Романчук А. А. Запрет на сжигание ярма и некоторые другие примечательные поверья погребально-поминального цикла украинцев с. Булаешты Республики Молдова: этнолингвистический анализ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): зб. наук. праць / гол. ред. І. Я. Завальнюк. Вінниця: Планер, 2017. Вип. 25. С. 184–195.*
18. Романчук А. А., Тащи И. Н. Ранняя история украинского села Булаешты в контексте истории Молдовы (XIV – начало XVII вв. от Р. Х.). Кишинев: Высшая Антропологическая Школа, 2010. 144 с.
19. Словник буковинських говірок / ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
20. Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / ред. Н. Раевский, М. Габинский. Кишинев: РПЕСМ, 1978. 680 с.
21. Словник української мови : в 11 томах / ред. І. К. Білодід. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1971. 976 с.
22. Словник української мови : в 11 томах / ред. І. К. Білодід. Т. 9. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с.
23. Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.
24. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia. Nordul Bucovinei. Transnistria. In 4 (patru) volume. Vol. III / Red. Vasile Pavel s. a. Chisinau: Tipografia Centrala, 2002. 352 p.
25. Galilej C. Hiponimia I meronimia w słownictwie agrarnym XVII-wiecznych dzieł Jakuba Kazimierza Haura. *Roczniki humanistyczne. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II - Wydział Nauk Humanistycznych*. Tom LXIV, zeszyt 8, Lublin: KUL Jana Pawła II, 2016. P.75–96. DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2016.64.8-5>
26. Romanchuk A. Колэба и карнэк: to the history of the Bulaestian Ukrainians' livelihood. *International scientific conference "Everyday life in the East-European space from antiquity to the present: interdisciplinary approaches": Program and abstracts, Chişinău, 30 octombrie 2018 / resp. de ed. Adrian Dolghi. Chişinău: S. n., 2018. P. 63.*
27. Romanchuk A. Bulaestian idiom “мокрей як щур”: to the reconstruction of meaning. *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2018. Vol. XXIII. P. 77–82.
28. Seche L., Seche M. Dictionar de sinonime al limbii române. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982. 1478 p.

REFERENCES

1. Atlas ukraïnskoi movi : v 3 tomakh. Tom 2 / Red. D. G. Bandrivskiy, L. M. Grigorchuk, F. T. Zhilko. Kiyv: Naukova dumka, 1988. 519 s.
2. Bigusyak M. Pokutsko-bukovinske porubizhzhya v konteksti peredkarpatskikh arealiv. Naukovi zapiski Ternopil'skogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni Volodimira Gnatyuka. Seriya: Movoznavstvo : zb. nauk.prats / Gol. red. T. P. Vilchinska. Ternopil: TNPU imeni Volodimira Gnatyuka, 2014. Vip. II (24). S. 30–36.
3. Valentsova M. M., Uzeneva Ye. S. K voprosu o spetsifike mifologicheskikh predstavleniy Sredney Slovakiy. Slavyanskiy mir v tret'em tysyacheletii. Etnicheskie, konfessionalnye, sotsiokulturnye komponenty identichnosti narodov Tsentralnoy, Vostochnoy i Yugo-Vostochnoy Yevropy / Otv. red. Ye.S. Uzeneva. Moskva: ISl RAN, 2017. S. 414–433.
4. German K. F. Atlas ukraïnskikh govirok Pivnichnoi Bukovini. Fonetika, fonologiya. Chernivtsi: Chas, 1995. 410 s.
5. Gessen D., Stypula R. Bolshoy polsko-russkiy slovar : v 2 tomakh. Tom 1 (A-Ó). Moskva: Russkiy yazyk, Varshava: Vedza povshekhna, 1980. 663 s.
6. Gorofyanyuk I. Stiykist i dinamika chastin movi v ukraïnskiy govirtsii s. Bulaeshti Respubliki Moldova. Ukraïnsko-moldovski etnokulturni zvyazki. Tom 2 / Red. V. G. Kozhukhar, K. S. Kozhukhar. Kishiniv: Elan-Poligraf, 2016. S. 228–239.
7. Gutsulski govirki. Korotkiy slovník / Vid. red. Ya. Zakrevska. Lviv: Institut ukraïnoznavstva imeni I. Kripyakevicha NAN Ukraini, 1997. 232 s.
8. Yetimologichniy slovník ukraïnskoi movi : v 7 tomakh. T. 2 / Zag. red. O. S. Melnichuk. Kiyv: Naukova dumka, 1985. 632 s.
9. Yetimologichniy slovník ukraïnskoi movi : v 7 tomakh. T. 3 / Zag. red. O. S. Melnichuk. Kiyv: Naukova dumka, 1989. 552 s.
10. Zakrevska Ya. Zagalna kharakteristika gutsul'skikh govirok. Gutsulski govirki. Korotkiy slovník / Vid. red. Ya. Zakrevska. Lviv: Institut ukraïnoznavstva imeni I. Kripyakevicha NAN Ukraini, 1997. S.7–10.
11. Zakrevska Ya. Pokutsko-bukovinskiy govir. Ukraïnska mova: Yentsiklopediya / Gol. red. V. M. Rusanivskiy ta in. Kiyv: Ukraïnska entsiklopediya im. M. P. Bazhana, 2004. S. 502.
12. Kozhukhar K. S. Lokalnye osobennosti nazvaniy pishchi i pitaniya v ukraïnskom govore sela Bulaeshty Orgeevskogo rayona Respubliki Moldova. Revista de etnologie si culturologie. 2014. Vol. XVI. S. 50–59.
13. Kosmina T. V. Silske zhitlo Podillya kinets XIX-XX st.: Istoriko-etnografichne doslidzhennya. Kiyv: Naukova dumka, 1980. 192 s.
14. Pashkova N. I. Balkano-slavyanskiye nazvaniya zhilishcha – kontinuanty indoevropeyskoy osnovy *(s)keu. Visnik Donetskogo natsionalnogo universitetu, ser. B: Gumanitarni nauki : zb. nauk.prats / Vidp. red. E. S. Otin. Vinnitsya: DNU, 2014. Vip. 1/2, s. 194–199.
15. Pashkova N. I. Problema pokhodzhennya balkanizmu koliba. Naukoviy visnik kafedri YuNYeSKO Kiyvskogo natsionalnogo lingvistichnogo universitetu: Seriya Filologiya – Pedagogika – Psikhologiya: zb. nauk. prats / Gol. red. Z. O. Valyukh. Kiyv: KNLU, 2014. Vip. 29. S. 96–104.
16. Pipash Yu., Galas B. Materiali do slovníka gutsul'skikh govirok. Kosivska Polyana i Rosishka Rakhivskogo rayonu Zakarpatskoï oblasti. Uzhgorod: UzhNU, 2005. 266 s.
17. Romanchuk A. A. Zapret na szhiganiye yarma i nekotorye drugie primechatelnye poveriya pogrebalno-pominalnogo tsikla ukraïntsev s. Bulaeshty Respubliki Moldova: etnolingvisticheskiy analiz. Naukovi zapiski Vinnitskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mikhayla Kotsyubinskogo. Seriya: Filologiya (movoznavstvo) : zb. nauk. prats / Gol. red. I. Ya. Zavalnyuk. Vinnitsya: Planer, 2017. Vip. 25. S. 184–195.
18. Romanchuk A. A., Tashchi I. N. Rannyaya istoriya ukraïnskogo sela Bulaeshty v kontekste istorii Moldovy (XIV – nachalo XVII vv. ot R. Kh.). Kishinev: Vysshaya Antropologicheskaya Shkola, 2010. 144 s.

19. Slovník bukovinských rovipok / Red. N. V. Guyvanyuk, K. M. Lukyanyuk. Chernivtsi: Ruta, 2005. 688 s.
20. Skurt diktsionar etimolozhik al limbiy moldovenesht / Red. N. Raevskiy, M. Gabinskiy. Kishinev: RPYeSM, 1978. 680 s.
21. Slovník ukraínskoi movi : v 11 tomakh. T. 2 / Red. I. K. Bilodid. Kiyv: Naukova dumka, 1971. 976 s.
22. Slovník ukraínskoi movi : v 11 tomakh. T. 9/ Red. I. K. Bilodid. Kiyv: Naukova dumka, 1978. 916 s.
23. Shilo G. F. Naddnistrianskiy regionalniy slovník. Lviv; Nyu-York: Institut ukrainoznavstva imeni I. Kripyakevicha NAN Ukraini, 2008. 288 s.
24. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia. Nordul Bucovinei. Transnistria. In 4 (patru) volume. Vol. III / Red. Vasile Pavel s. a. Chisinau : Tipografia Centrala, 2002. 352 r.
25. Galilej C. Hiponimia I meronimia w słownictwie agrarnym XVII-wiecznych dzieł Jakuba Kazimierza Haura. Roczniki humanistyczne. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II - Wydział Nauk Humanistycznych. Tom LXIV, zeszyt 8, Lublin: KUL Jana Pawła II, 2016. S.75-96. DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2016.64.8-5>.
26. Romanchuk A. Koleba i karnek: to the history of the Bulaestian Ukrainians' livelihood. International scientific conference "Everyday life in the East-European space from antiquity to the present: interdisciplinary approaches": Program and abstracts, Chişinău, 30 octombrie 2018 / resp. de ed. Adrian Dolghi. Chişinău: S. n., 2018. P. 63.
27. Romanchuk A. Bulaestian idiom "mokrey yak shchur": to the reconstruction of meaning. Revista de Etnologie și Culturologie. 2018. Vol. XXIII. P. 77–82.
28. Seche L., Seche M. Dictionar de sinonime al limbii române. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982. 1478 p.

Романчук Олексій Андрійович, магістр антропології, науковий співробітник Інституту культурної спадщини Академії наук Молдови.

Романчук Алексей Андреевич, магістр антропологии, научный сотрудник Института культурного наследия Академии наук Молдовы.

Romanchuk Aleksey, Master of Anthropology, researcher at the Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences, Moldova.

Стаття надійшла: 06.11.2018

Статтю прийнято до друку: 13.11.2018

II. ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ. СТИЛІСТИЧНІ ТА КОНТЕКСТУАЛЬНІ ВИЯВИ ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.161.2'367'38:821.161.2'06.09-31-93

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВСТАВНИХ ОДИНИЦЬ (на матеріалі повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9»)

Р. Горобець

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця, 21001, вул. Острозького, 32
e-mail: ruslana_horobets@ukr.net

У статті проаналізовано вставні одиниці, дібрані з повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9». Окреслено їхню структуру й семантику. Запропоновано класифікацію вставних одиниць за типом привнесеного в речення значення, принагідно з'ясовано особливості функціонування найтиповіших із них.

Ключові слова: вставні одиниці, структура, функціонально-семантичний потенціал, сучасні прозові твори для дітей.

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОТЕНЦИАЛ ВСТАВНЫХ ЕДИНИЦ (на материале повести Леси Ворониной «Тайное общество трусов, или Средство от испуга № 9»)

Р. Горобец

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
Украина, г. Винница, 21001, ул. Острожского, 32
e-mail: ruslana_horobets@ukr.net

В статье проанализированы вставные единицы, отобранные из повести Леси Ворониной «Тайное общество трусов или Средство от испуга № 9». Определены их структура и семантика. Предложена классификация вставных единиц по типу привнесенного в предложение значения, попутно выяснены особенности функционирования типичных из них.

Ключевые слова: вставные единицы, структура, функционально-семантический потенциал, современные прозаические произведения для детей.

**FUNCTIONAL-SEMANTIC POTENTIAL OF INTERLOCKING UNITS
(based on the story of Lesia Voronina «The secret coworking society,
or The fear of the famine No. 9»)**

R. Horobets

Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32 Ostrozskego St., Vinnytsia 21001, Ukraine
e-mail: ruslana_horobets@ukr.net

Introduction. *Anthropocentric paradigm of modern linguistic studies aimed at learning the language in human activity, in the process of interpersonal interaction, focuses on the research of social, psychological and pragmatic aspects of the person's speech behavior. Therefore, in modern linguistics, interest in studying the mechanism of the functioning of linguistic units is considerably increased, taking into account their structural-semantic and communicative-pragmatic peculiarities. Actualization of speech pragmatics often serves as the insertion units as components of the sentence, which provide a subjective-modal enhancement of its content, have significant functional-semantic and stylistic potential and require comprehensive systematic consideration.*

Aim. *The purpose of the proposed article is to elucidate the structural-semantic and communicative-pragmatic features of the functioning of the insert units in contemporary prose works for children, in particular in the story of Lesia Voronina «The Secret Coworking Society, or the Fear of the Famine No. 9»*

Results. *On the example of Lesia Voronina's adventure story «The Secret Coworking Society, or the Fear of the Famine No. 9» it can be seen that the active use of insert units in children's literary texts is due to the communicative, syntactic, and stylistic needs of constructing an artistic opera. The communicative and pragmatic nature of the inserted components that reflect the complex process of forming the thought and contribute to the adequate realization of the author's intentions to influence the reader's consciousness is confirmed.*

Originality. *The research material served by the card index of the inserted units, selected by a continuous sampling method (more than 70 illustrations). It was found that the internal or unscrupulous direct speech has an important place in the product, therefore the components that provide the subjective and modular increment of the content, embodied by its limits, are quite common.*

Conclusion. *Insert units are an important functional-semantic tool, which is widely used by Lesia Voronina in the story «The Secret Coworking Society, or the Fear of the Famine No. 9». There were 72 units studied. The most commonly used is the confidence / uncertainty group, which is almost half of the all selected units. The least active are the inserts that point to the source of the message. Insert units give the artistic text the effect of spoken language, characterize the broadcast of characters, contribute to the reproduction of the specifics of their communication.*

Key words: *inserts, structure, functional semantic potential, modern prose works for children.*

Постановка проблеми. Антропоцентрична парадигма сучасних лінгвістичних досліджень, спрямованих на вивчення мови в діяльності людини, у процесі міжособистісної взаємодії, пояснює спрямованість уваги вчених на дослідження соціальних, психологічних і прагматичних аспектів мовленнєвої поведінки особистості. Тому в сучасній лінгвістиці помітно зростає інтерес до вивчення механізму функціонування мовних одиниць з урахуванням їхніх структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей.

Актуалізаторами мовленнєвої прагматики нерідко слугують вставні одиниці як компоненти речення, що забезпечують суб'єктивно-модальне прирощення його змісту, мають значний функціонально-семантичний та стилістичний потенціал і потребують усебічного системного розгляду.

Проблема вивчення вставних одиниць є досить складною й остаточно не розв'язаною. Насамперед це зумовлено навністю різноманітних поглядів на кваліфікацію явища вставності. Потреба дослідження згаданих одиниць спричинена також їхнім дискусійним статусом, частотністю використання вставних слів, словосполучень і речень у художній літературі, їхньою роллю в розкритті ідейного задуму твору, створенні мовної картини світу письменників, значним функційним навантаженням і комунікативним значенням. Проте спеціальної наукової розвідки, присвяченої дослідженню особливостей функціонування вставних конструкцій у сучасних прозових творах для дітей, немає, що й зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Лінгвістичні дослідження вітчизняних та зарубіжних мовознавців спрямовані на різнобічне вивчення вставних одиниць: окреслення їхніх граматичних і семантичних особливостей (А. Аникин, Б. Кулик, П. Дудик, К. Шульжук), аналіз вставних елементів як засобів вираження модальності речення (В. Виноградов, Л. Кадомцева, Г. Немец, Н. Галена, А. Загнітко, А. Агафонова), з'ясування їхніх інтонаційних можливостей (Р. Романова, Н. Плющ), окреслення специфіки функціонування вставних одиниць у різнотипних реченнях і текстах (В. Амосова, З. Олійник, В. Грицина, І. Онищенко та ін.). Чимало мовознавців досліджували комунікативно-прагматичні властивості цих одиниць у художніх (О. Дуденко, Г. Звягіна, Т. Андрухова) та публіцистичних (З. Олійник, В. Грицина, І. Завальнюк, О. Кульбабська та ін.) текстах.

Мета і завдання статті. Мета пропонованої статті полягає у з'ясуванні структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей функціонування вставних одиниць у сучасних прозових творах для дітей, зокрема в повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вставні одиниці отримали неоднакову термінологічну кваліфікацію мовознавців. Укладачі енциклопедії «Українська мова» витлумачують їх так: «Вставні слова, словосполучення і речення – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, впевненості, вірогідності, сумніву тощо)» [6, с. 89].

Схожу думку висловлює й М. Каранська, яка вважає, що вставним може називатися «слово, словосполучення або речення, що виражає власний погляд мовця на сказане ним самим у реченні й тому вирізняється в будові речення інтонацією та паузами, не вступаючи в звичайний зв'язок члена речення (звідси й на письмі виділення розділовими знаками, найчастіше комою)» [4, с. 141].

І. Ющук наголошує на тому, що вставні слова й речення не містять нової інформації, вони лише певним чином оцінюють, уточнюють основне повідомлення і, отже, надають мовленню більшої природності, роблять його емоційно й інтонаційно насиченим [7, с. 556].

Як відомо, до складу вставних одиниць уходять вставні слова, словосполучення й речення (конструкції, формально співвідносні з предикативною одиницею, але які функціонально можуть бути аналогічні вставному слову), межі між ними досить умовні. Усі вони об'єднуються в одну категорію вставних одиниць за спільною функцією – вираженням

суб'єктивно-модального плану висловлення, «тобто функцією своєрідного посередника між мовцем, висловленням і слухачем» [5, с. 13].

У простих і складних реченнях вставні одиниці посідають автономну позицію: синтаксичні зв'язки із членами речення в них відсутні. Проте з комунікативно-синтаксичного погляду вставні одиниці постають як складник змісту всього висловлення. При цьому вони, на думку А. Анікіна, уносять у семантику речення своє, нове значення, яке не передається іншими компонентами цього висловлення [1, с. 20]. Значення вставних одиниць накладається на зміст основної частини речення, надаючи йому певного забарвлення. На думку В. Ващенка, вставні компоненти глибоко врастають у речення у вигляді стилістичного чинника, через що вилучення їх або недооцінка відчувається як велика втрата [2, с. 100]. Вставні слова, словосполучення й речення вводяться у висловлення на семантико-комунікативному рівні для вираження ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо.

Активне використання вставних одиниць у художніх текстах для дітей спричинено комунікативними, синтаксичними, стилістичними потребами побудови художньої оповіді. Підтверджено комунікативно-прагматичну природу вставлень як компонентів тексту, що відбивають складний процес формування думки й сприяють адекватній реалізації намірів автора вплинути на свідомість читача. Переконаємось у цьому на прикладі пригодницької повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9». Матеріалом дослідження послугувала картотека вставних одиниць, дібраних методом суцільної вибірки (понад 70 ілюстрацій).

У творі важливе місце посідає внутрішнє, або невласне пряме мовлення, тому вставні компоненти досить поширені. Аналіз вставних одиниць, актуалізованих у повісті, засвідчив, що їх можна поділити на декілька груп за типом привнесеного в речення значення, серед яких найуживанішою є «оцінка повідомлюваного з погляду його достовірності» (висловлення впевненості / невпевненості) – 42 одиниці. Решта груп розмістилися в порядку спадання так: «порядок думок, зв'язок між ними» – 9 одиниць; «емоційна оцінка мовцем того, про що йдеться (висловлення жалю, радості, задоволення)» – 9 одиниць; «указівка на спосіб оформлення думок, експресивний характер висловлення» – 6 одиниць; «активізація уваги слухача або читача» – 4 одиниці; «вказівка на джерело повідомлення» – 2 одиниці.

У групі «Вставні одиниці, що оцінюють повідомлюване з погляду його достовірності» найбільшу підгрупу становлять компоненти на позначення непевності, сумніву, припущення – 38 одиниць. Це власне модальні слова *мабуть*, *може*, *здається* та ін., які «виражають сумнів, гіпотетичність, що зумовлено потребою передати відносний характер ступеня вірогідності наших знань про світ, які постають здебільшого не як реальний, а лише як можливий факт» [3, с. 25], напр.: *Мабуть, усе, чого я боявся досі, тепер здавалося мені дитячими забавками* (1, с. 40). Здебільшого вони посідають ініціальну позицію, розпочинаючи висловлення, тому стосуються всього його змісту. Проте часто ці вставні слова містяться в інтерпозиції, хоч стосуються не лише кінцевої частини, а й усього повідомлення: *У них, мабуть, є якийсь апарат для спуску* (1, с. 104).

Найуживанішими в цій групі є компоненти дієслівного походження, тобто співвідносні з дієслівними формами III особи однини теперішнього часу, зокрема, *може* (8 уживань), *здається* (9), або співзвучні з дієсловом минулого часу в формі однини середнього роду *здавалося* (3): *Може, я втрапив до банди грабіжників, і вони хочуть викрасти золоті*

зливки, що зберігаються у броньованих підвалах? (1, с. 18); **Здається**, я втрапив у якусь хитро розставлену пастку і клятва, яку я дав членам Таємного Товариства Боягузів, зв'язала мене по руках і ногах (1, с. 20); З цікавості я легенько поторсав маленькі ворітця, що, **здавалося**, вросли в іржаві петлі, і вони легко відчинилися (1, с. 12). Частіше вони посідають препозицію у висловленні: **Здається**, страх відступив від мене після відвідин таємного лігвиська голубих монстрів (1, с. 40). Поодинокими є випадки вживання вставних конструкцій в інтерпозиції: *Адже цей величезний будинок – **можже**, найвищий у нашому місті – перебудовували разів десять* (1, с. 30). Нехарактерною для аналізованих компонентів є постпозиція.

Показово, що улюблений автором компонент може неодноразово вживатися гронами, кількаразово повторюючись у суміжних реченнях. Іноді це нагадує стилістичний прийом градації (коли поступово нагнітаються засоби стилістичної виразності), напр.: **Можже**, просто хтось вирішив пожартувати зі мною? **Можже**, це чергова серія «Прихованої камери» і зараз звідкись із-за рогу вискочить дядько і з ідіотським реготом повідомить: «Увага, усміхніться, вас знімають прихованою камерою» (1, с. 12).

Простежено й інші компоненти цієї групи, які корелюють із обставинними прислівниковими словами *певно* (4), *видно* (2): **Певно**, оті вправи, за допомогою яких хлопці лікувалися від переляку, потроху втрачали силу (1, с. 93); **Видно**, щось не дуже приємне наворожили капіталістові, – *ехидно* проказала огрядна тітонька з великою господарською сумкою в руках (1, с. 25). Такі вставні конструкції використовуються для вираження сумніву, непевності в тому, про що йдеться, що наближає читача до персонажів твору, яким теж властиві невизначеність, прагнення пошуку істини, роздуми, як вчинити у подібній ситуації.

Друга підгрупа – компоненти зі значенням достовірності, упевненості, категоричності – значно менша за обсягом (5 уживань): **Звичайно**, тоді я собі не міг уявити, до яких *неймовірних* наслідків призведе *ота* моя *необачна* згода! (1, с. 11); **І справді**, зіткнувшись із землею, автомобіль підскаочив кілька разів, а тоді благополучно спинився біля підніжжя піраміди (1, с. 70). Такі вставні слова слугують засобом відтворення найбільшої вірогідності, категоричності сказаного, яке не може піддаватися сумніву чи запереченню. У такий спосіб досягають довірливого, безапелятивного характеру висловленого.

Другу за частотністю групу (9 одиниць) становлять вставні конструкції, що вказують на порядок думок, зв'язок між ними. З-поміж них активністю вирізняється модальне слово *отже* (5), уживання якого зафіксоване лише на початку речень: **Отже**, перенесешся у *вчорашній день* (1, с. 62); **Отже**, це сталося *приблизно о восьмій двадцять* (1, с. 97–98); **Отже**, вони *давно стежили за мною* (1, с. 99). Такі конструкції автор використовує не лише як засіб установлення послідовності думки, а й для своєрідного наближення до висновку, узагальнення сказаного.

Виявлено також використання компонента дієслівного походження *виявляється*, причому переважно в ініціальной позиції: **Виявляється**, я стояв посеред великої абсолютно порожньої зали (1, с. 8). Спорадично трапляються вставні слова прислівникового походження *по-перше*, *навпаки*, *наприклад*: **По-перше**, підійди до вікна (1, с. 49); **Навпаки**, мене охопили цікавість і бажання *приєднатися до Зайця й Жука* – так я подумки прозвав своїх нових знайомих (1, с. 14); *Ти ж любиш гратися на комп'ютері*, **наприклад**, у гру «Заховані скарби?» (1, с. 28). Завдяки таким одиницям текст набуває характеру ланцюжкової зв'язаності, що зумовлює формування у свідомості читача певної логічної послідовності думок, причинно-наслідкових зв'язків.

Третьою за частотністю є вставні компоненти з модально-конотативним значенням емоційного стану мовця, його почуттів (задоволення, жаль, радість тощо). Із тексту дібрано 8 таких одиниць, причому найчастотнішим є емоційно-оцінний компонент *на жаль* (4): **На жаль, таких людей на Землі тепер дуже мало** (1, с. 75); **На жаль, то був її останній політ** (1, с. 80). Зафіксовано також використання вставних конструкцій *на щастя, боюся*, які передають радість, здивування та страх, пор.: **На щастя, прибульці знищили не все на цьому колись укритому кульбабками й травою пустирищі** (1, с. 44); **Боюсь, він якраз спрацює, але не відчинить ворота, а підніме тривогу** (1, с. 107). Подібні вставні компоненти використовуються несистемно, але водночас логічно вмотивовано. Елементи цієї групи найчастіше перебувають в антонімічних або градаційних відношеннях у межах одного тексту, що зумовлює підсилення контрастності модально-конотативних значень емоційного стану мовця, його почуттів.

До четвертої групи «Вставні одиниці, які виражають експресивність висловлення» входять ще й ті, які вказують на способи оформлення думок, які посилюють істинність сказаного і мають здебільшого відіменникове походження, наприклад, *щоправда* (5), *чесно кажучи* (1): **Щоправда, синку, ми чекали на тебе вчора** (1, с. 75); **Щоправда, невідомо, чим закінчиться оця жаб'яча історія і де всі ми врешті опинимося...** (1, с. 76); **Чесно кажучи, я не зовсім зрозумів, чому моїх батьків охопила така бурхлива радість** (1, с. 79).

Меншою кількістю уживань представлена група, до якої входять «Вставні одиниці зі значенням активізації висловленої думки». Це переважно дієслівні форми вставності, які на чомусь наголошують, щось обмежують, уточнюють, пояснюють, як-от: *розумієте, погодьтесь, не думайте*. Пор.: **Розумієте, раніше Сашико був невеличкий і худий, волосся в нього стирчало на всі боки, як колючки в кактуса – через це його так і прозвали: Кактусом** (1, с. 6); **Розумієш, довелося трохи попрацювати над тими бузувірами, щоб вони мене звільнили зі свого підземелля** (1, с. 118); **Погодься, хіба комусь спаде на думку шукати машину часу в цій іржавій консервній бляшанці?** (1, с. 95); **Ні, не думайте, що бабуся у мене мільйонерша й очолює міжнародний банк** (1, с. 18). Ця група вставних одиниць уможливує найсистемніше відтворення експресивності та емоційності думок. У такому разі увага реципієнта значно активніша, а завдяки функціонуванню своєрідних формул мовного етикету з'являється можливість виявити повагу, увічливість, чемність.

Кількісно найменше представлені «Вставні конструкції, що вказують на джерело повідомлення» (2), виражені дієсловом І особи однини *гадаю*: **Гадаю, найбільше про це нам може розповісти ось цей мухожер** (1, с. 89); **Так що, гадаю, наш часоліт цілком готовий до роботи** (1, с. 96). Аналізовані одиниці влітаються в розмовне мовлення персонажів або невласне пряме мовлення, употужнюючи висловлене. Представлений адресат мовлення підтверджує достовірність сказаного.

Варто зазначити, що в повісті немає вставних одиниць, які дають оцінку фактам із погляду їхньої звичайності, на зразок: *як водиться, як бувало, як завжди*, що можна пояснити фантастичним сюжетом твору, зображенням нереальних подій та образів для увиразнення авторської мети впливу на читача.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Отже, вставні одиниці – важливий функціонально-семантичний засіб, яким щедро послуговується Леся Воронина в повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9». Зафіксовано 72 досліджувані одиниці. Найуживанішою є група для висловлення впевненості / невпевненості, що становить майже половину від усіх дібраних одиниць.

Найменш активними є вставні компоненти, що вказують на джерело повідомлення. Зовсім не використовуються ті, що оцінюють факти з погляду їх звичності. Вставні одиниці надають художньому тексту ефекту живорозмовності, характеризують мовлення персонажів, сприяють відтворенню специфіки їхньої комунікації.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в аналізі вставних одиниць із погляду їхнього функціонування в інших творах для дітей сучасних українських авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин А. И. Соотношение вводных и вставных конструкций в современном русском языке. *Русский язык* : сборник трудов МГПИ. Москва: Прогресс, 1975. С. 19–33.
2. Ващенко В. С. Стилїстика речення в українській мові: учб. посіб. з стилїст. Дніпропетровськ: Дніпропетровськ. держ ун-т, 1968. 158 с.
3. Завальнюк І. Я. Комунікативно-прагматичні функції та стилїстичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 15–32.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навч. підруч. Київ: Либідь, 1995. 312 с.
5. Плющ Н. П. Інтонація вставності в українській мові. Київ: Наукова думка, 1976. 132 с.
6. Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
7. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Воронина Л. Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9. Київ: Вид-во «Теза», 2011. 119 с.

REFERENCES

1. Anykyn A. Y. Sootnoshenye vvodnykh y vstavnykh konstruktsey v sovremennom russkom yazyke. *Russkiy yazyk* : sbornik trudov MHPY. Moskva: Prohress, 1975. S. 19–33.
2. Vashchenko V. S. Stylistyka rechennia v ukrainskii movi: uchb. posib. z stylist. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk. derzh un-t, 1968. 158 s.
3. Zavalniuk I. Ya. Komunikatyvno-prahmatychni funktsii ta stylistychni vyiavy vstavnykh odynyts u suchasnomu ukrainskomu hazetnomu movlenni. *Ukrainska mova*. 2009. № 1. S. 15–32.
4. Karanska M. U. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: navch. pidruch. Kyiv: Lybid, 1995. 312 s.
5. Pliushch N. P. Intonatsiia vstavnosti v ukrainskii movi. Kyiv: Naukova dumka, 1976. 132 s.
6. Ukrainska mova. Entsyklopediia / [redkol.: Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O. (spivholovy), M. P. Ziabliuk ta in.]. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv: Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 2004. 824 s.
7. Iushchuk I. P. Ukrainska mova. Kyiv: Lybid, 2004. 640 s.

DZHERELA

1. Voronyna L. Taiemne tovarystvo boiahuziv, abo Zasib vid pereliaku № 9. Kyiv: Vyd-vo «Teza», 2011. – 119 s.

Горобець Руслана Ігорівна, аспірантка кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри української мови (Україна).

Горобець Руслана Игоревна, аспірантка кафедри українського мовного Винницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри українського мовного (Україна).

Horobets Ruslana, post-graduate student of the Ukrainian Language Department, Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia (Ukraine).

Стаття надійшла: 02.11.2018

Статтю прийнято до друку: 09.11.2018

УДК 811.161.2'367

РЕАЛІЗАЦІЯ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У МОВЛЕННЄВОМУ ПРОСТОРІ ВАСИЛЯ СТУСА

І. Домрачева

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Україна, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21

e-mail: i.domracheva@donnu.edu.ua

У статті розглянуто особливості питальних конструкцій у листах та поезії Василя Семеновича Стуса; схарактеризовано функціонування відкритих та закритих питань; виявлено допоміжні чинники актуалізації риторичних питальних речень; з'ясовано позалінгвальні чинники типових питальних реалізацій Стусового слова.

Ключові слова: питання, питальна конструкція, риторичне питання, відкрите питання, закрите питання, позалінгвальний чинник, лист.

РЕАЛИЗАЦИЯ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РЕЧЕВОМ ПРОСТРАНСТВЕ ВАСИЛИЯ СТУСА

И. Домрачева

Донецкий национальный университет имени Василия Стуса

Украина, г. Винница, ул. 600-летия, 21

e-mail: i.domracheva@donnu.edu.ua

В статье рассмотрены особенности вопросительных конструкций в письмах и поэзии Василия Семеновича Стуса; охарактеризовано функционирование открытых и закрытых вопросов; выявлены вспомогательные критерии актуализации риторических вопросительных предложений; выяснены экстралингвальные факторы типичных вопросительных реализаций Стусового слова.

Ключевые слова: вопрос, вопросительная конструкция, риторический вопрос, открытый вопрос, закрытый вопрос, экстралингвальный фактор, письмо.

THE IMPLEMENTATION OF INTERROGATIVE SENTENCES IN THE SPEECH SPACE OF VASYL STUS

I. Domracheva

Vasyl' Stus Donetsk National University
21, 600-richchia St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: i.domracheva@donnu.edu.ua

Introduction. *The syntax of the questioning structure of Vasyl Stus is complex, inconsistent, which depends on the intentions of the speaker, the poet himself. Therefore, today it is particularly relevant to research how the question of the poet, the fighter for the will of the Ukrainians, harmonizes with the environment, how it struggles with injustice, as it is implemented through the dialogue with the son, wife, relatives and friends.*

Analysis of recent research and publications. *According to A. O. Tomysiak, the modern scientific linguistic paradigm forms various aspects, in particular, cognitive, communicative, pragmatic and others. In this perspective, language phenomena are considered in close interaction with a person's thinking, speech activity and feelings. It is the category of emotivity that reflects and illustrates the linguistic realization of the "psychological phenomenon" of emotional characters, and therefore it causes a certain interest among researchers.*

The purpose of the article is to research the functioning of interrogative sentences according to the structure and semantics in the speech of Vasyl Stus (as a fighter, as a husband, as a parent, as a friend).

Results. *The question is inextricably linked to semantics. In the opinion of A. P. Zahnitko, the interrogative structure is divided into: 1) the actual question – the sentence in which the speaker prompts the addressee to answer the question that can be used in the dialog or monologue speech; 2) affirmative question – these are sentences containing both questions and the answer to it; 3) question-denial – these are sentences in which denial is expressed in the question; 4) question-rhetorical – these are sentences in which the question does not require an answer; 5) question-inducing – these are sentences in which the motivation of the interlocutor is traced.*

It should be mentioned that in communication the most unexpected are the so-called double closed questions. They are not expected to be addressed, because such form of the question offers the interlocutor the possibility to delay and subsequently become a speaker (addresser). In the poetry and letters of Vasyl Stus there are few such questions, so the artist, formulating the question, knows what he is expecting to hear: it is not primarily a delay desirable for the addressee, but clear, complete answers that are necessary to the addresser.

Conclusions. *Consequently, the questioning constructions in the speech space of Vasyl Stus are interesting, holistic structures, as they accumulate in themselves the whole inner world of the artist, help us to see the poet's wounded soul through the questions, to hear his call to action. The analyzed sentences are widespread, uncomplicated, ascending, descending and mixed.*

Prospects for the future study we see in the continuation of the analysis of the Stus' word through the prism of rhetorical question and motivation. Questions are different in structure, in character and in content, but, unambiguously, they are significant and induce reflection.

Scientific research will be conducted along the lines of the intersection of questioning and inducement, as we already see that they have many common features.

Key words: *question, question structure, rhetorical question, open question, closed question, extralinguistic factor, letter.*

Постановка проблеми. Талант письменника, трагічна доля, боротьба з тоталітарним режимом за незалежність України, відродження духовності – усе це протягом багатьох років продовжує викликати неабияке зацікавлення до поетичного та епістолярного надбання Василя Стуса.

У своїх творах та листах Василь Семенович часто використовував запитання як своєрідний місточок між адресантом та адресатом, щоб зрозуміти, підтримати, допомогти, указати, щоби просто ніби схопити ту живу нитку взаєморозуміння, взаємопідтримки чи передати її комусь. Щоб не залишитися одному, а інколи, щоб почути вголос те, що самому вже чується багато днів, головно, ночей... Розуміють із першого погляду, першого стискання рук, із першого питання... На яке, можливо, і не завжди потрібно відповідати: *Де ти, старий металург? У тебе я дістав би потрібного терпуга і вискочив би на волю* (В. Стус, Лист до Віктора Дідківського: серпень–вересень 1959). Це – відповідь, реакція на інформацію, що часто не промовляється, а мислиться, яка живе у внутрішньому мовленні, мовленні мислення. Однак вона вкрай потрібна, оскільки консолідує учасників спілкування, проектує напрям руху спілкування, рушійною силою якого є питання, пояснює внутрішній стан митця. Синтаксис питальної конструкції Василя Стуса – складний, непостійний, що залежить від інтенції мовця, самого поета. І тому сьогодні особливо актуальним є дослідити, як функціонує питання в поета, борця за волю українського народу, як воно гармоніює з довкіллям, як бореться з несправедливістю, як зреалізовується через діалог із сином, дружиною, рідними та друзями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну наукову лінгвістичну парадигму, як стверджує А. Томусяк, «формують різноманітні аспекти, зокрема когнітивний, комунікативний, прагматичний та інші. У цьому ракурсі мовні явища розглядають у тісній взаємодії з людиною, з її мисленнево-мовленневою діяльністю, а також з позицій того, що вона відчуває» [8]. Саме категорія емотивності відображає, ілюструє мовну реалізацію, тлумачення «психологічного феномена» емоційної людини, що, безперечно, не може не викликати певного зацікавлення в дослідників.

Сприйняття дійсності, почасти неприємної, незрозумілої, тієї, що лякає, провокує людину на відповідь, на спробу усвідомити те, що відбувається навколо неї і разом із нею, можливо, навіть заспокоїтися. Як адресат, вона намагається отримати комфортність у сприйнятті реалій. Тому, не маючи достатньої інформації, переходячи в статус адресанта, питає, щоб: 1) отримати відповідь (активна адресатність), 2) іти далі, не очікуючи відповіді (пасивна адресатність (імпліцитна)).

Мета статті – дослідити функціонування питальних речень за структурою та семантикою в мовленні Василя Стуса – як борця, як чоловіка, як батька, як друга.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання нерозривно пов'язане із модальною семантикою. Тому на разі потрібним є встановлення цієї спів'єдності, з'ясування поняття модального значення. А. Загнітко стверджує: «Модальне значення питальності являє собою вимогу підтвердження чи заперечення відповідності загального змісту питального речення зображуваній або відображуваній ним ділянці дійсності чи з'ясування якогось

істотного моменту відповідної ділянки дійсності. Як правило, питальне речення адресується співрозмовникові чи групі співрозмовників, від яких очікується відповідь, отримання певної інформації» [5, с. 110]. Зрозуміло, що питальні речення мають свою будову та певне значення. Тому логічним є послуговатися класифікацією зазначених конструкцій, запропонованою А. Загнітком, спорадично ілюструючи міркування питальними реченнями Василя Стуса. Отже, питальні конструкції поділяють на: «1) власне-питальні – це речення, у яких мовець спонукає адресата відповісти на запитання, що може вживатися в діалогічному або монологічному мовленні. Останнє визначається умовами творення мовленнєвого акту: *Хто ви, звідки і як зветесь?* (Б. Олійник); *Потреби в юридичній консультації у мене все ще великі. Кому б з добрих юристів я міг би написати, щоб порадитися?* (В. Стус, Лист до Ірини Корсунської: 4.04.1979); *Збираюся позивати в суд «Радянського письменника», що не повертає мені рукопису віршів. Цікаво, що з того буде?* (В. Стус, Лист до приятелів: 29.10.1977); 2) питально-стверджувальні – це речення, що містять і питання, і відповідь на нього: *Я вранці голос горлиці люблю?! (Л. Костенко); Може, я й справді мудрішати став?* (Б. Олійник); *Це – добрий роман! Це – відрада моєму пригніченому серцю. Хіба ні?* (В. Стус, Лист до сестри: 23.07.1979); 3) питально-заперечні – це такі речення, у яких, по суті, заперечується висловлене у самому питанні: *Хіба можна так недбало ставитися до своїх обов'язків?* (П. Загребельний); 4) питально-риторичні – це такі речення, на висловлене питання яких не вимагається відповіді: *Хто ж бо велич міряє метром?* (Я. Галан). *Як тебе не любити, Києве мій?* (Д. Луценко); *Хіба воскресне з попелу любов?* (І. Гнатюк); *Що ви ловите, телевізорні Збожеволілі антени – погорільці? Що ви ловите – запалим ротом – комини почорнілі?* (В. Стус «Безсонної ночі»); 5) питально-спонукальні – це такі речення, у яких простежується спонукання співрозмовника до певної дії: *А може, далі зі мною поїдеш?* (С. Лукач); *А може, й далі працюватимем удвох?* (В. Самійленко).

Окремо стоять речення, у яких виражаються ті чи ті емоції. Такі речення варто кваліфікувати як емоційно-питальні: *Чи десь зустрину, чи десь побачу я долю свою?* (Г. Чупринка) [5, с. 110–111]; *Чого ти ждеш? Скажи – чого ти ждеш? Кого ти виглядаєш з-перед світу? Кого ти сподіваєшся зустріти, а най і стрінеш – віри не доймеш?* (В. Стус «Чого ти ждеш?»).

Зауважимо, услід за дослідником, що питальні речення «характеризуються власною питальною інтонацією. Інтонація виступає одним із найсуттєвіших елементів творення питання. Вона може змінюватися залежно від змісту питання. Така інтонація буває трьох видів: 1) висхідна, 2) спадна, 3) висхідно-спадна» [5, с. 110]. У Василя Стуса – це різна інтонація, утім можна стверджувати, що більше траплялися питальні речення із висхідною інтонацією, наприклад: *Шепочуть спрагли губи: синочку, сину мій, за віщо тебе губить Господь усеблагий?* (В. Стус «То як тобі пенати?..»).

За твердженням авторів праці «Ораторське мистецтво», «усі запитання щодо їхньої логічної структури і ролі можна віднести до двох видів. Перший вид – це запитання, що уточнюють, або закриті запитання, які спрямовані на з'ясування істинності чи хибності висловленого в них судження» [7, с. 67–70]. В. Стус питав, бо, звертаючись до читачів, чітко бачив адресата, сприймав його як друга чи просто знайомого, впускав у свій світ, даючи можливість стати його учасником, поважаючи його і чекаючи реакції чи то в поезіях, чи листах до рідних та друзів. Прикметно, що поет у своїх листах та поетичних творах не тільки питає, очікуючи або не очікуючи відповіді. Він водночас подає певну інформацію, яка передуює питанням або ж коментує потребу в питанні згодом, напр.: *Чого стоїш, немов з*

повинною? Чого чекаєш? (В. Стус «Не жаль, що бродять мовчки привиди...»); Та й як хвалить? І як сказати – люблю? І як промовити, що люблю – тебе я?... Ні, не скажу, що небо ти моє (В. Стус «Не жаль, що бродять мовчки привиди...»); То ти з любов'ю бився? Так, з любов'ю. І правду поневажував? І так. Хоч палить тебе гріх? Не гріх, а гнів... (В. Стус «Ти все така ж...»). Відбувається постійна боротьба, пошук того, що заспокоїть, утішить, дасть сили. Інколи саме в такій словесній і внутрішній боротьбі народжується відповідь.

Крім інтонації, питання може виражатися морфологічними засобами: 1) питальними займенниками: *Що ти робиш? Хто здатен виплекати сад?*; 2) займенниковими питальними прислівниками: *Куди іду, чого шукаю? Коли, коли я знову пригорну пелюстку яблуні своєї? Де ж моя смерекова хата? Чи втрачена назавжди?* (В. Герасимчук); 3) питальними частками: *Чи я в лузі не калина була? Хіба хтось був тут? Чи кожен з вас спроможний життя віддати за свою рідну землю* (О. Турянський); 4) сполучниками: *А якщо забудеш?* [5, с. 111]; *Чи маєш ти вільний час для відпочинку, читання і вивчення англійської мови?* (В. Стус, Лист до Віктора Дідківського: 4.11.1960). Вони ведуть до створення напруженої атмосфери в бесіді, оскільки різко звужують «простір для маневру» в співбесідника. Такі питання можна застосувати відповідно до чітко визначеної мети. Ці питання спрямовують думки співбесідника в одному, установленому нами, як адресантами, напрямі, і скеровані безпосередньо на ухвалення рішення, на відповідь – так чи ні: *Так ти з любов'ю бився? Пригадуєш?* Зазначимо, що найбільш неочікуваними щодо перебігу спілкування є так звані подвійні закриті запитання, наприклад: *«Чи слід призначити нашу зустріч вже на цей тиждень, чи перенесемо її на наступний?»* [7]. Їх не чекають саме адресати, оскільки така форма питання пропонує співбесідникові й третю можливість – відтермінування, що не завжди вибирає слухач, стаючи згодом мовцем (адресантом). У поезії та листах Василя Стуса таких питань дуже мало, пропонуємо одне з них: *І де ти є? І де ти тільки є? Отут, у твоїм звільненому світі? Чи там – звістки йдеш? Чи там, звістки тобі немає більше вороття?* (В. Стус «Бредуть берези, по коліна в небі...») (бачимо, що є варіанти, з яких адресат «повинен» вибрати одне, уже як відповідь-згоду з поетом. Це свідчить про те, що митець, формулюючи запитання, знає, що очікує почути, і це насамперед не відтермінування, не варіанти, бажані для адресата, а чіткі, завершені відповіді, потрібні самому Стусові). Структура Стусових запитань – інверсійна: спочатку є обставина чи додаток, а вже потім підмет та присудок: *Але чим я (підмет) зможу віддячити (складений дієслівний присудок) Вам – навзаєм?* (В. Стус, Лист до Анни-Галі Горбач, 12.IV.77 р.); *А «Літературна Україна» поливає статтею Виноградського: і як Вам, Іване, Євгене, хліб їсться (присудок)? А їм якраз і не їсться...* (В. Стус, Лист до приятелів, 29 жовтня 1977). У листах – це вистраждана часом і ситуацією інформація про те, що миле, рідне, потрібне. У поезіях – це викарбувана характером і долею громадянська позиція, яка не потребує варіантів.

Закриті питання ми ставимо не тоді, коли нам потрібно отримати інформацію, а тільки тоді, коли хочемо пришвидшити отримання згоди чи підтвердження раніше досягнутої домовленості. Наприклад: *Дорога Валю! Ти хворієш? Хіба ж Тобі можна слабувати?* (В. Стус, Лист до дружини: 9.04.1973); синові: *А гарний маєш портфель? А пенал? А читанка – гарна? А цікаво Тобі? А за партою добре сидіти?* (В. Стус, Лист до дружини і сина: вересень 1973). Таких запитань у В. Стуса більше. Пояснюємо це тим, що листи дуже довго йшли до адресата, і це, зрозуміло, спонукало письменника акумулювати в одному

тексті-відправленні багато різних запитань, щоб у відповіді-листі прочитати бажані новини, не втратити зв'язок із світом.

Другий вид – запитання, що заповнюють прогалини знань, або відкриті запитання. Вони спрямовані на з'ясування нових властивостей і якостей предметів та явищ, які цікавлять слухачів. Граматична ознака таких запитань міститься в наявності в них запитальних слів: *хто, що, де, коли, як* і под. На ці запитання неможливо відповісти «так» чи «ні», вони потребують пояснення. Вони містять слова «що», «хто», «як», «скільки», «чому» [7]. Наприклад: *Тоді нащо літа? Навіщо спади з лиця і з досвіду? І мить навіщо скрадлива: вганяє у дитинство, неначе цвях у дошку гробову?* (В. Стус «Потоки»); *Як там працюється Марусі? Як Тані? Як Тобі, таточку, з очима?* (В. Стус, Лист до батьків: 4.03.1973); *Дорога Валю! Що з тобою?* (лист до дружини: 9.04.1973); *Напиши мені, люба, як Ти ся маєш? А як хрещений наш батько?* (В. Стус, Лист до дружини: 15.10.1973). Зауважимо, що відкриті запитання домінують у листах до знайомих, а закриті запитання є ядровими в листах до рідних, що пояснюємо специфікою ситуації спілкування. У творах В. Стуса часто трапляється таке запитання-«скріп», як «пригадуєш?», на яке поет інколи сам відповідає, беручи на себе функції й адресата. Митець шукає **свого** адресата, з яким він відповість на всі свої запитання. Іноді ці запитання є складними, поширеними, такими, що ніби не закінчаться ніколи, після них хочеться поставити три крапки: для роздуму, для перепочинку від постійних пошуків. Поширеними такі конструкції є не тільки за допомогою питальних компонентів, але й через наявність у тексті пояснень, різних деталей: *Вганяє у дитинство, неначе цвях у дошку гробову? Та й як хвалить? І як сказати – люблю? І як промовить, що люблю – тебе я? І як між кабінетів, між антеїв Я підійду і словом прохоплюсь?* (В. Стус «Немало люблячих тебе, народе мій!»).

За допомогою такого типу запитань наш (а також поета) співбесідник може маневрувати; відбувається діалог із вкрапленнями монологу, отже, мета передачі інформації реалізується вільніше: *Чого стоїш, немов з повинною? Чого чекаєш?* (В. Стус «Не жаль, що бродять мовчки привиди...»). В. Стус ставить такі запитання, однак ми розуміємо, що вони трансформуються в його повідомленнях в умовно риторичні, оскільки за таких обставин унеможливлується швидка відповідь, потрібен час. Та й ми не можемо напевне стверджувати, що ця відповідь буде: *Але хто поверне руки, рухи, радощі нам? Але хто уперто вік рубатиме хаці?* (В. Стус «Костомаров у Саратові»); *Що тебе клясти, моя недоле? Не клену. Не кляв. Не проклену* (В. Стус «Присмеркові сутінки опали...») (саме тут бачимо і відповідь поета, яку мав би почути від неволі, але яку сам подає).

Знаходимо у творчості В.Стуса і короткі (прості) за будовою непоширені запитання: *Як там твої справи? Як твоє здоров'я, успіхи?* (В. Стус, Лист до Бориса Дорошенка 5.12.1959); *Де ж ти є? А де ж ти є? А де ж ти?* (з вірша власного в листі до Євгена Адельгейма: 25.08.1970); *А як звати вчительку Твою? А з ким ти сидиш за партою?* (В. Стус, Лист до дружини і сина: вересень 1973); *Як запалить тебе, багаття у чорний день? У чорну ніч?* (В. Стус «Біля гірського вогнища»); *Довгань мовчатиме, славно всміхаючись, а Ти щибетатимеш, як Олімпійка. Гаразд?* (В. Стус, Лист до Рити Довгань: 27.05.1977) – парцельовані конструкції, які виразно виділяють саме питання від загального тексту, додаючи емоційності та експресії. Відбувається це тоді, коли треба отримати чітку відповідь, нехай із часом (таких запитань багато саме в листах В. Стуса).

Зауважимо, що фігура риторичного запитання не є такою простою, як здається спершу. Хоча відповідь усім відома, але автор може ставити провокаційні запитання, тому

що в нього є на це запитання зовсім інша відповідь (усі думають так, а насправді все інакше). У такий спосіб створюється стилістичний ефект *оманливого очікування* [6, с. 149].

Окремими постають у творчості В. Стуса риторичні запитання. Навіть якщо адресат і не повинен відповідати, таке запитання змушує його стати учасником внутрішнього світу адресанта. Читач принаймні замислюється, а вже чи відповідати, чи ні – залежить від його внутрішньої мотивації та інтенції загальної розмови: *Вона залякана геть, як, зрештою, майже всі кияни (та й чи вони одні?)* (лист до Любомири Попадюк); *Чи ж ми зійдемося знову?* (В. Стус, Лист до Євгена Сверстюка: 14-31.03.1977); *Шкода мені, що ніхто про це не написав. Чи знову ж – листи не доходять?* (В. Стус, Лист до Любомири Попадюк); *Де ти, доле моя пречиста?* (В. Стус «Бідне серце»).

Риторичне запитання є «поширеним явищем у мові, воно завжди приваблювало і досі привертає увагу лінгвістів. У більшості мовознавчих праць риторичне запитання розглядають як мовний засіб, основне функціональне навантаження якого – інтенсифікація та смислова організація мовлення» [6]. І. Арнольд також аналізує такі запитання, додаючи, що «функція риторичного запитання – привернути увагу, посилити враження, підвищити емоційний тон, створити піднесеність» [2]: *А пам'ятаєш? Так багато губим за пам'яттю: колись переінакшить з нас кожного. А треба пам'ятати? А треба пам'ятати. Пам'ятай* (В. Стус «Потоки»).

Висновки дослідження. Отже, питальні конструкції в мовленнєвому просторі Василя Стуса – це цікаві, цілісні структури, які акумулюють увесь внутрішній світ митця, допомагають нам через запитання побачити зранену душу поета, почути його заклик до дій, звертають нашу увагу на проблеми, що бентежать і нас, і Василя Стуса.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в продовженні аналізу Стусового слова крізь призму риторичного запитання та спонування. Питання є різні і за будовою, і за характером, і за змістом, але, однозначно, вони спонукають до роздумів, не дають можливості бути байдужими, нейтральними. Наукові розвідки здійснюватимуться в руслі вияву зон перетину питальності та спонукальності, оскільки вже зараз бачимо, що вони мають багато спільних ознак.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). Москва: Просвещение, 1990. 300 с.
3. Безугла Л. Р. Риторичні запитання як імпліцитні мовленнєві акти. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*, 2009. № 866. С. 77–843.
4. Браїлко Ю. Семантико-стилістичні інтерпретації християнських теонімів у поезії Василя Стуса. *Дивослово*, 2004. № 10. С. 44–48.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
6. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
7. Осипова Н. П., Клімова Г. П. та ін. Ораторське мистецтво. Харків: Одиссей, 2006. 144 с.
8. Томусяк А. О. Риторичне питання як засіб експресивного синтаксису. URL : http://www.rusnauka.com/34_WP_2015/Philologia/4_200244.doc.htm (дата звернення: 10.11.2018).

ДЖЕРЕЛА

- Стус Василь. Твори. URL : <http://1576.ua/books/2990> (дата звернення: 12.03.2018, 11.11.2018).

REFERENCES

1. Abramovych S.D., Chikar'kova M.Yu. Rytoryka: navchal'nyy posibnyk. L'viv: Svit, 2001. 240 s.
2. Arnold I.V. Stilistika sovremennogo angliyskogo yazyika: (Stilistika dekodirovaniya). Moskva: Prosvetshenie, 1990. 300 s.
3. Bezuhla L.R. Rytorychni zapytannya yak implitsytni movlennyevi akty. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu im. V.N. Karazina*, 2009. № 866. S. 77–843.
4. Brayilko Yu. Semantyko-stylistychni interpretatsiyi khrystyans'kykh teonimiv u poeziyi Vasylya Stusa. *Dyvoslovo*, 2004. №10. S. 44–48.
5. Zahnitko A.P. Teoretychna hramatyka ukraiyins'koyi movy: Syntaksys: monohrafiya. Donets'k: DonNU, 2001. 662 s.
6. Mats'ko L.I., Mats'ko O.M. Rytoryka: navchal'nyy posibnyk. Kyiv: Vyscha shkola, 2006. 311 s.
7. Osypova N.P., Klimova H.P. ta in. Orators'ke mystetstvo. Kharkiv: Odissey, 206.144 s.
8. Tomusyak A.O. Rytorychne pytannya yak zasib ekspresyvnoho syntaksysu. URL : http://www.rusnauka.com/34_WP_2015/Philologia/4_200244.doc.htm (data zvernennya: 10.03.2018).

DZHERELA

Stus Vasyli'. Tvory. URL : <http://1576.ua/books/2990> (data zvernennya: 12.03.2018, 11.11.2018).

Домрачева Ірина Романівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна).

Домрачева Ірина Романівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського мови Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна).

Domracheva Iryna, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Vasyli' Stus Donetsk National University (Ukraine).

Стаття надійшла: 12.11.2018

Статтю прийнято до друку: 19.11.2018

УДК 811. 161. 2'367.332

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИПРИКМЕТНИКОВИХ ПОШИРЮВАЧІВ У ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНІЙ СТРУКТУРІ РЕЧЕННЯ

Н. Кухар

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, 21001, вул. Острозького, 32

e-mail: yasa.smile1513@gmail.com

Статтю присвячено дослідженню механізмів утворення і специфіки функціонування приприкметникових факультативних поширювачів у формально-граматичній структурі речення. Визначено засоби вираження та семантичні особливості залежних компонентів прикметникових словосполучень. Зазначено, що функцію приприкметникових поширювачів реалізують іменники, прийменниково-іменникові конструкції, прислівники.

Ключові слова: факультативний компонент, прислівна залежність, прикметникове словосполучення, синтаксична деривація, формально-граматична структура речення.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРИПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ РАСПРОСТРАНТЕЛЕЙ В ФОРМАЛЬНО-ГРАММАТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Н. Кухар

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
Украина, г. Винница, 21001, ул. Острожского, 32
e-mail: yasa.smile1513@gmail.com

Статья посвящена описанию механизма образования и специфики функционирования приприлагательных факультативных компонентов в формально-грамматической структуре предложения. Определены средства выражения и семантические особенности зависимых компонентов прилагательных словосочетаний. Указано, что функцию приприлагательных факультативных компонентов выполняют существительные, предложно-существительные конструкции и наречия.

Ключевые слова: факультативный компонент, присловная зависимость, прилагательное словосочетание, синтаксическая деривация, формально-грамматическая структура предложения.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ADJECTIVES IN THE FORMAL GRAMMATICAL STRUCTURE OF THE SENTENCE

N. Kuhar

Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University
32 Ostrozko St., Vinnytsia 21001, Ukraine
e-mail: yasa.smile1513@gmail.com

The article is devoted to the study of the mechanisms of syntactic transposition of adjective phrases in the formal grammatical structure of the sentence and the definition of means of expression of adjectival elective components. Researchers qualify the sentence structure as a hierarchical system of formal-grammatical components with semantic-syntactical and inherently grammatical content inherent to them. Optional proverbial components are considered as the result of transposition into the sentence structure of primary and derivative phrases, in which the words are combined with a weak subcontract. Word combinations are formed as a result of various kinds of complexity of the sentence structure, and the phrase is a syntactic unit-construct of a derivative type, which functions only in a simple semantically complicated sentence. Each phrase arranged from a particular sentence is, in fact, a folded sentence. The main reason for the transformation of the sentence into a phrase is called the structural reduction of the sentence members, that is the omission of one of the main members of the sentence (subjective or predicate).

The adjective words in the formally-grammatical sentence structure typify their prepositional position, in which they realize themselves as a volumetric class of full-length vocabulary, which determines their specificity regarding participation in the structural organization of sentence and phrase. At the level of the adjective phrase, a group of adjectives of the relative semantics is singled out, which in separate values form positions for filling them with obligatory proverbial components. The function of optional adjectives components is performed by

nouns (pronouns) without prepositions in the tribal, dowel, cognitive and ornithologica l form. They are dependent on the adjectives of the word form, which in adjective words combine with a bond of weak control. Common among the optional adjectives components are the components with the meaning of the causes formalized by the prepositional-noun constructions "from + noun in the generic term". The optional adjective components are used with the following meaning: time; clarification of the adjective (participle) value; exhaustion of the sign of the object, expressed by the adjective; enhancement of the adjective sign.

Key words: *optional component, verb addiction, adjective word combination, syntactic derivation, formal-grammatical sentence structure.*

Постановка проблеми. Системний підхід до вивчення речення як центральної одиниці граматичного рівня передбачає виокремлення семантичної і формально-синтаксичної реченнєвих структур як реалізації глибинного та поверхневого синтаксису. У славістичній граматичній традиції узвичаєним є двохаспектний підхід до аналізу членів речення: семантико-синтаксичний, в основу якого лягло поняття синтаксеми, і формально-синтаксичний, орієнтований на члени речення чи компоненти формально-граматичної структури речення (формально-граматичні компоненти). У сучасній українській граматиці дослідники кваліфікують структуру речення як ієрархізовану систему формально-граматичних компонентів із властивими їм семантико-синтаксичним і власне граматичним змістом.

Факультативні прислівні компоненти – це неголовні компоненти реченнєвої структури, які не беруть участі в обов'язковому структурному завершенні компонентів реченнєвої структури; вони утворюються в підрядних словосполученнях, у яких слова поєднуються слабким підрядним зв'язком. Аналіз наукових досліджень структури простого речення дає змогу констатувати, що останнім часом у розробку проблеми членування речення внесено суттєві зміни, з'явилося багато нових ідей, підходів, утворилося нове бачення внутрішніх закономірностей структури речення, а отже й можливостей адекватного моделювання його поверхнєвої структури. Це дає можливість екстраполяції деяких, на нашу думку, нових ідей стосовно нашого об'єкта дослідження – факультативних прислівних компонентів.

Аналіз останніх досліджень. Спроби аналізу транспонованих у речення прикметникових словосполучень зреалізовано в працях І. Вихованця [1], К. Городенської [2], Н. Іваницької [4], М. Степаненка [8] та ін., проте недостатньо з'ясовано особливості функціонування приприкметникових факультативних поширювачів та механізм їхньої синтаксичної деривації.

Метою статті є дослідження механізму синтаксичного транспонування прикметникових словосполучень у формально-граматичну структуру речення та визначення засобів вираження приприкметникових факультативних компонентів. Для реалізації поставленої мети потрібно: виділити й схарактеризувати головні і залежні компоненти в прикметникових словосполученнях; проаналізувати особливості синтаксичної деривації, засоби морфологічного вираження і формально-синтаксичні позиції приприкметникових факультативних поширювачів у реченнєвій структурі.

Виклад основного матеріалу. Категоріальне значення прикметників полягає у вираженні статичних ознак предметів, опредмечених дій і ознак, пов'язаних із іменниками на відміну від предметності і процесуальності як типових категоріальних загальносемантичних

характеристик відповідно іменників і дієслів. Прикметникові слова у формально-граматичній структурі речення типізує їхня приіменникова позиція, у якій вони реалізують себе як об'ємний клас повнозначної лексики, що визначає їхню специфіку щодо участі в структурній організації речення і словосполучення. Зауважимо, що для деяких груп прикметників властивою є предикативна функція, що забезпечує виведення їх із синтаксичної периферії у формуванні речення.

Лексико-синтаксична теорія словосполучення ґрунтується на синтаксичних зв'язках слів. В україністиці усталився підхід до потрактування синтаксичних словосполучень як групи слів, пов'язаних між собою властивими мові синтаксичними зв'язками, використовуваними як лексико-синтаксичний матеріал для розмежування речень. І. Вихованець розглядає словосполучення як граматично підпорядковану реченню синтаксичну одиницю, що формується тільки в межах речення і є результатом ускладнень семантично елементарної реченневої структури. Відповідно утворення факультативних прислівних компонентів можливе на базі двох видів словосполучень: власне-словосполучень (*виконувати завдання, людина відверта, жити заможна*) та невласне-словосполучень (за термінологією І. Вихованця) (*поїзд на Київ ← поїзд їде на Київ*). Власне-словосполучення (первинні) утворюються внаслідок реалізації опорним словом сполучувальних властивостей (реалізацією первинної сполучуваності слова) і значною мірою визначаються його категоріальними значеннями. Невласне-словосполучення (вторинні) є результатом перетворення речень (згортання їхніх компонентів). Вони не відбивають семантичної і структурної закономірності сполучуваності слів, а тому цей тип словосполучень не вживається поза реченням і не може набувати ознак предикативності, смислової та інтонаційної завершеності.

Лінгвістична природа таких словосполучень є досить складною, що підтверджується неоднозначною інтерпретацією її граматистами. Основною причиною трансформаційного перетворення речення в словосполучення дослідники називають структурну редукцію членів речення, що являє собою опущення одного з головних членів речення (підмета або присудка). Структурна редукція зумовлює перерозподіл компонентів речення між позиціями, відповідне функційне перетворення членів речення в компоненти словосполучення, а отже, ставить у дериваційний зв'язок речення з певним типом похідного словосполучення. Зокрема, О. Межов, розглядаючи специфіку творення іменникових словосполучень зі згорнутими предикатами, виокремлює просте згортання предиката без формально-граматичної перебудови інших, лексично виражених компонентів як не модифікаційний ступінь і переструктуризацію компонентів як вияв модифікаційного ступеня формально-граматичного згортання компонентів семантичної структури речення [6, с. 39].

Отже, словосполучення формуються внаслідок різного роду ускладнення вихідної (семантично елементарної) структури речення і в системі синтаксичних одиниць словосполучення являє собою синтаксичну одиницю-конструкцію дериваційного типу, яка функціонує лише в простому семантично ускладненому реченні. Кожне із словосполучень, вичленовуваних з якогось конкретного речення, власне, становить згорнуте речення.

Усі дериваційні типи словосполучень транспонуються у реченневу структуру, при цьому елементи словосполучень отримують статус компонентів формально-граматичної структури речення, зберігаючи семантико-синтаксичні відношення і зв'язки, що їх вони мали в словосполученні: *Очерети із чорними свічками їдуть уздовж колишніх берегів* (Л. Костенко) – *очерети із свічками, свічки чорні, колишні береги, їдуть уздовж берегів*.

Неоднорідність синтаксичних зв'язків у власне-словосполученнях та невластиво-словосполученнях зумовлюють диференціацію властивостей компонентів синтаксичної структури, які утворюються внаслідок транспонування цих словосполучень у речення, і уможливають типологію відповідних компонентів формально-граматичної структури речення.

Треба відзначити, що вже на рівні прикметникового словосполучення виділяється група прикметників релятивної семантики, які в окремих значеннях утворюють позиції для заповнення їх обов'язковими прислівними компонентами: *байдужий, уважний, властивий, покірний, вірний, вдячний, потрібний, паралельний, відомий, причетний, придатний, певний* та ін. Супроводжуючись іменниковими чи прийменниково-іменниковими формами, такі прикметники утворюють позиції для заповнення їх обов'язковими приприкметниковими компонентами: *Він був вдячний учителеві за пораду; Ця ділянка потрібна для будівництва школи.*

Іменникові факультативні приприкметникові компоненти. Функцію факультативних приприкметникових компонентів можуть виконувати іменники (займенники) без прийменників у формі родового, давального, знахідного й орудного відмінків. Їх утворюють залежні від прикметників словоформи, що в прикметникових словосполученнях поєднуються зв'язком слабкого керування. У конкретних реченнях ці компоненти виділяємо способом їхнього елімінування із структури речення.

В українській мові є група прикметників, які утворюють слабкі позиції, що їх заповнюють факультативні іменникові (займенникові) компоненти в давальному відмінку, які виражають ознаку суб'єктивного сприйняття: *дорогий, симпатичний, чужий, любий* та ін.

Приприкметниковий компонент, виражений іменником в орудному відмінку, уживається при прикметниках із значенням ознаки предмета стосовно його внутрішніх якостей (*багатий змістом*), значущості (*цікавий розповідями*), фізичного чи психічного стану (*щасливий спогадами*), суб'єктивного сприйняття (*гарний вродою*), переважно такі компоненти виражають об'єктне значення: *Навіть цей мертво-холодний малюнок дрімотного зимового поля був милий Любиному серцю своєю суворою красою* (В. Бабляк).

Прийменниково-іменникові факультативні приприкметникові компоненти. У приприкметниковій позиції можуть уживатися факультативні компоненти, виражені прийменниково-іменниковими (-займенниковими) сполученнями: а) сполученням прийменників *до, для, від, проти, без* з іменниками у формі родового відмінка, що корелює із давальним безприйменниковим: *І в недобру для серця пору я сказала комусь: – Люблю...* (Л. Костенко) – (*недобру для серця = недобру серцю*); сполученням прийменника *на* з іменником (займенником) у формі знахідного відмінка, що корелює з орудним: *В нас природа на фарби багата, як серця молоді – на любов* (В. Сосюра) – (*багата на фарби, на любов = багата фарбами, любов'ю*); б) сполученням прийменника *у(в)* з іменниками (займенниками) у формі місцевого відмінка: *Мені самотньо, як в Червоній книзі останньому у небі журавлю* (Л. Костенко).

Структура речення української мови допускає також утворення прикметниками правобічних слабких позицій, що їх заповнюють іменникові (займенникові) словоформи з прийменниками чи без них. Функціональна специфіка таких компонентів маркується обмежувальним значенням виявлення ознаки об'єкта, що ним виступає в реченні факультативний приприкметниковий компонент: *Нехай побачу я в смутні для мене дні утіху щирую та умішки ясні* (Леся Українка). Факультативний компонент *для мене* залежить від

прикметникового слова *сму́тні* як детермінантного компонента темпоральної семантики в *сму́тні дні*, який має аналітичну позиційно зумовлену структуру.

Менш частотними є факультативні приприкметникові компоненти, репрезентовані іменниками чи іменниками з прийменниками, що виражають уточнювальну, обмежувальну семантику відносно прикметникового компонента: *Їй сняться хмари і липневі грози, чиясь душа, прозора при свічі* (Л. Костенко) – факультативний компонент *при свічі*, залежний від факультативного компонента *прозора*, заповнює нижчий ярус факультативно залежних компонентів речення.

В аналогах прикметникових словосполучень із залежною прийменниково-відмінковою словоформою має місце переакцентування самої ознаки. Якщо прикметникова лексема виражає постійну ознаку предмета, то в аналогах прикметникових словосполучень до постійної домінанти ознаки долучається частковий зміст, що призводить до деякої її частковості. Пор., наприклад: *одяг зручний і одяг, зручний у дорозі*. У першому випадку прикметникова ознака є постійною, в а в другому – таку ознаку обмежує залежна від прикметника словоформа *у дорозі*, робить її тимчасовою, частковою.

Поширеними серед факультативних приприкметникових компонентів є компоненти із значенням причини, формалізовані прийменниково-іменниковими конструкціями «від + іменник у родовому відмінку»: *І дві мене, прозорі від безсонь, на перехресті ніжності й вівторка, стоять під тінню бронзових долонь...* (Л. Костенко). Між опорним прикметниковим компонентом і залежним від нього факультативним компонентом *від безсонь* існують причинові відношення, аналогічні до відношень причини між предикативними центрами речень.

Менш продуктивними в реченнєвих структурах є факультативні приприкметникові компоненти із значенням умови (*незграбний у такому костюмі*), із значенням мети (*зручний для роботи*), із значенням часу (*здібний з дитинства, хворий від народження*). В усіх випадках однаковими є дериваційні відношення всередині словосполучень, на базі яких утворюються такі факультативні компоненти: прийменниково-відмінкова форма з обставинним значенням, тобто колишній детермінант на місці підрядної частини речення, виступає залежним приприкметниковим компонентом.

Прислівникові факультативні приприкметникові компоненти. Слабку приприкметникову позицію можуть заповнювати прислівникові факультативні приприкметникові компоненти, утворені із транспонованих у речення прикметниково-прислівникових словосполучень: *згоден повністю, готовий сповна*. Характерно, що лексичний склад прислівників у цій позиції є досить обмеженим; здебільшого вони виражають лексично диференційовану відносну міру якості прикметникової ознаки, уживаючись із якісними прикметниками (*доволі, досить* та ін.) У ролі факультативних компонентів, залежних від відносних прикметників, уживаються прислівники *надзвичайно, дуже, занадто, ледве, трохи*.

У приприкметниковій позиції вживаються факультативні прислівникові компоненти із значенням:

– часу: *Усе ніжне, зелене, проростаючи, викликало в душі раніше незнані почуття* (О. Лупій);

– уточнення прикметникового (діеприкметникового) значення: *В дні, прожиті печально і просто, все було, як незайманий сніг* (Л. Костенко); – вичерпність ознаки

предмета, вираженої прикметником: *Ніби ж зовсім здоровий хлопець, а таке трапилось* (О. Лупій);

– підсилення прикметникової ознаки: *Зовсім молодим він тоді був* (О. Гончар);

– надмірність ознаки: *Ліна була не тільки чепурна, але гарна надзвичайно, мала вроду, достойну слова поета або фарб артиста* (Б. Грінченко).

На відміну від прикметникових позицій, дієприкметникові позиції можуть заповнювати факультативні компоненти, виражені прислівниками різних лексико-семантичних груп, серед яких переважають прислівники часу, міри та способу дії: *Семеро плугів, запряжених звечора, стояли на березневому, давно не ораному полі* (М. Вінграновський); *Сірі, широко розплющені очі дивились на світ з упевненою довірливістю* (Є. Гуцало); *Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть і в ім'я інтересів загальних, високих* (О. Довженко).

Продуктивними в структурі речень є прислівникові факультативні приприкметникові (придієприкметникові) компоненти (*ще, вже*). Лексична семантика прислівника *ще* (у значенні «до цього часу») та прислівника *вже* (у значенні остаточної реалізації ознаки) реалізує синтаксичну семантику цього компонента – вираження прикметникової ознаки в протилежних темпоральних вимірах: *І тільки груша листя ще зелене чомусь хитнула раптом при стіні* (Л. Костенко); *І як ми будем, як тепер ми будем?! – Такі вже рідні і такі чужі* (Л. Костенко).

Висновки дослідження. Прикметникові словоформи в системі української мови становлять об'ємний клас лексем із чітко вираженою абсолютивністю семантики, що суттєво впливає на утворення позицій і на моделювання реченнєвої структури загалом. Прикметникові словосполучення засвідчують певні закономірності транспонування у формально граматичну структуру речення і характеризуються низкою відтінків семантико-синтаксичних відношень. Приприкметникові факультативні компоненти об'єднуються в такі моделі: *іменникові факультативні приприкметникові компоненти; прийменниково-іменникові факультативні приприкметникові компоненти, прислівникові факультативні приприкметникові компоненти*. Перспективними у цьому напрямі дослідження є дериваційні зв'язки словосполучень і синтаксем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ: Наук. думка, 1992. 222 с.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць: монографія. Київ: Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: монографія. Донецьк: ТОВ «ВКФ «ВАО», 2011. 991 с.
4. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення (складні випадки аналізу). Київ: Вища шк., 1984. 62 с.
5. Костусяк Н. М. Синтаксична прикметникова транспозиція прийменниково-відмінкових форм іменників. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип. 44. С. 141–145.
6. Межов О. Г. Дериваційні зв'язки іменникових словосполучень із простими реченнями в сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. №8. Том 2. С. 38–40.
7. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.

8. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення. Київ, 1997. 216 с.

REFERENCE

1. Vykhovanets I. R. Narisy z funktsionalnogo syntaksysu ukrainskoi movy: monohrafiia. Kyiv: Nauk. dumka, 1992. 222 s.
2. Horodenska K. H. Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts: monohrafiia. Kyiv: Nauk. dumka, 1991. 192 s.
3. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka suchasnoi ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys: monohrafiia. Donetsk: TOV «VKF «VAO», 2011. 991 s.
4. Ivanytska N. L. Syntaksys prostoho rechennia (skladni vyypadky analizu). Kyiv: Vyscha shk., 1984. 62 s.
5. Kostusiak N. M. Syntaksychna prykmetnykova transpozysiiia pryimennykovo-vidminkovykh form imennykiv. Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna». Ostroh: Vyd-vo Nats. un-tu «Ostrozka akademiia», 2014. Vyp. 44. S. 141–145.
6. Mezhov O. H. Deryvatsiini zviazky imennykovykh slovopoluchen iz prostymy rechenniamy v suchasni ukrainskii movi. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia. – Odesa: Mizhnarodnyi humanitarnyi universytet, 2014. № 8. Tom 2. S.38–40.
7. Mezhov O. H. Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts: monohrafiia. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. 464 s.
8. Stepanenko M. I. Vzaiemodiia formalno-hramatychnoi i semantychnoi valentnosti u strukturii slovopoluchennia ta rechennia. Kyiv, 1997. 216 s.

Кухар Ніна Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Кухар Ніна Ивановна, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (Украина).

Kuhar Nina, Candidate of Philology, Associate Professor, Department of the Ukrainian Language, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 31.10.2018

Статтю прийнято до друку: 07.11.2018

УДК 811.112.2'42:82-32

СТИЛЬОВА РИСА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

В. Чередниченко

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24

e-mail: chevika13@yandex.ru

У статті проведено дослідження поняття «стильова риса», що слугує невід'ємним складником лінгвостилістичного аналізу та інтерпретації тексту. Ідентифіковано та класифіковано стильові риси, характерні для різних типів текстів. Установлено, що

найчастіше стильові риси того чи того тексту виокремлюють за принципом полярності. Розкрито прагматичне навантаження поняття стильової риси. Зроблено спробу виокремити стильові риси німецькомовної новели як типу тексту: пуантованість, контрастність, символічність.

Ключові слова: лінгвостилістичний аналіз, німецькомовна новела, прагматичний потенціал, стильова риса, тип тексту.

СТИЛЕВАЯ ЧЕРТА КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ТЕКСТА

В. Чередниченко

Николаевский национальный университет имени В. О. Сухомлинского
Украина, г. Николаев, ул. Никольская, 24
e-mail: chevika13@yandex.ru

В статье проведено исследование понятия «стилевая черта», которая является неотъемлемой частью лингвостилистического анализа и интерпретации текста. Идентифицировано и классифицировано стилевые черты, характерные для разных типов текстов. Установлено, что чаще всего стилевые черты того или иного текста выделяются по принципу полярности. Раскрыта прагматическая нагрузка понятия стилевой черты. Предпринято попытку определить стилевые черты немецкоязычной новеллы как типа текста: пуантированность, контрастность, символичность.

Ключевые слова: лингвостилистический анализ, немецкоязычная новелла, прагматический потенциал, стилевая черта, тип текста.

STYLE FEATURE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF LINGUISTIC AND STYLISTIC ANALYSIS OF THE TEXT

V. Cherednychenko

Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi
24 Nikolska St., Mykolaiv, Ukraine
e-mail: chevika13@yandex.ru

Introduction. *The study of the composition of the text involves the analysis of style features. This component of the formal-meaningful level of composition plays an important role both for the linguistic interpretation of the text and for the discursive analysis. To date, the concept of “style feature” remains one of the most controversial in modern linguistics, due to the complexity and multifaceted study of this phenomenon.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the concept of stylistic traits in modern linguistic science. Achieving this goal involves the solution of the following tasks: to analyze the concept of stylistic traits on the basis of systematization of scientific views on this linguistic phenomenon; to study the classification of stylistic traits proposed in scientific works of linguistic interpretation of texts of different types; to establish the pragmatic potential of stylistic traits as an indispensable factor of linguistic stylistic analysis of the text.*

Methods. *Method of analysis of scientific and theoretical sources; descriptive method; the method of analysis according to stylistic features.*

Results. *Style features carry a powerful pragmatic potential. Stylistic features are important stylistic factors that determine the selection and combination of stylistic funds. From a pragmatic point of view, style features are the means of expressing the intentions and attitudes of the addressee, and therefore a means of influencing the reader.*

Originality. *Scientific originality lies in the fact that the article reveals the concept of “style feature” in a pragmatic aspect.*

Conclusion. *In accordance with a particular structural and semantic model of the text is determined by a set of style features, which understand the style features that motivate the choice of lexical and syntactic means of expression and stylistic devices. The German-language novels, in particular, are characterized by: 1) explicit / implicit symbol (the stylistic feature of the “symbolism”); 2) sudden, unexpected plot twist (stylistic feature of the “pointwest”); 3) opposition in the system of images of the characters or in the development of the character (the stylistic feature of the “contrast”). The stylistic features of the contrast together with the system of architectonic-speech and compositional-speech forms make up the formal and substantial level of the composition of the German-language novel. “Symbolism” as a stylistic feature finds its manifestation at the figurative-symbolic level when the author is selecting the symbol of the text.*

Key words: *linguostylistic analysis, German-languages novel, pragmatic potential, the stylistic trait, the type of text.*

Постановка проблеми. Дослідження композиції тексту передбачає аналіз стильових рис. Цей компонент формально-змістового рівня композиції відіграє важливу роль як для лінгвостилістичної інтерпретації тексту, так і для дискурсивного аналізу. До сьогодні поняття «стильова риса» залишається одним із найбільш суперечливих у сучасній лінгвістиці, що зумовлено складністю та багатоаспектністю дослідження цього феномену [2, 9, 10, 12, 14 та ін.].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Уперше стильові риси, які спочатку позначалися термінами «основні поняття стилю» (Grundbegriffe des Stils) або «категорії стилю» (Stilkategorien), були вжиті для системного опису стилів у мистецтвознавстві на основі системи понять, об'єднаних у п'ять полярних пар [14].

Ідею стильових рис в аспекті власне функціональної стилістики плідно розвивала Е. Різель. Нею був винайдений метод аналізу за стильовими рисами, який у подальшому широко використовувався для дослідження конкретних художніх жанрів, таких як німецькомовна прозова байка [1], німецька віршована байка [9], німецькомовний афоризм [6], німецький гумористичний вірш [4], німецький прозовий шванк [7], англкомовна прозова байка [3], німецький газетно-публіцистичний жанр глоса [8], німецькомовна притча [11].

Під поняттям «стильові риси» розуміють внутрішні, істотні ознаки, характерні для функціонального стилю або будь-якого типу тексту, що виникають безпосередньо із суспільної специфіки конкретного акту писемного або усного мовлення і використовують певну мікросистему мовленнєвих засобів усіх рівнів для своєї актуалізації [2, с. 28–29; 10, с. 24]. На основі взаємодії різноманітних стилістичних елементів виникають характерні особливості стилю, які й формують стильові риси [2, с. 31; 13, с. 24]. Відповідно до цього виокремлюють стильові риси, які ґрунтуються на частоті, розподілі і зв'язку цих елементів [2, с. 31]. Коло стильових рис є обмеженим, і часто певна стильова риса властива декільком стилям [10].

Мета і завдання статті. Метою нашої статті є дослідження поняття стильової риси в сучасній лінгвістичній науці. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати поняття стильової риси на основі систематизації наукових поглядів на цей лінгвістичний феномен; дослідити класифікацію стильових рис, запропоновану в наукових працях із лінгвостилістичної інтерпретації текстів різних типів; установити прагматичний потенціал стильової риси як неодмінного чинника лінгвостилістичного аналізу тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стильова риса – це мовна характеристика, яка є інваріантною для всіх текстів певного функціонального стилю і визначає його мовленнєву системність. Під мовленнєвою системністю розуміємо взаємозв'язок у текстах цього стилю різнорівневих мовних одиниць, зумовлений спільним комунікативним наміром авторів текстів. Кожне повідомлення-текст має комплекс ідіосинкратичних мовних стильових рис, які дозволяють визначити стильову належність тексту. Текстів поза стилем або стилістично нейтральних не існує. До основних стилістичних рис належать відбір мовних засобів, правила їхньої сполучуваності між собою, пропорції між стильовими і власне стильовими явищами [5, с. 115].

З погляду ієрархічного зв'язку пропонують таку класифікацію стильових рис: 1) загальні стильові риси основних функціональних стилів; 2) спеціальні стильові риси загальних стилів у межах поширених функціональних стилів; 3) оригінальні, своєрідні стильові риси відповідних окремих текстів чи індивідуальних стилів [2, с. 31–32]. Своєрідність стилю проявляється в системі стильових ознак, які властиві текстам певного автора (напрям, течія і под.). Такими ознаками є: об'єктивність / суб'єктивність зображення дійсності; описовість (коли перевага віддається детальному зображенню дійсності, узятій в статичний момент свого існування) / експресія (зображення динамічних картин, подій); увага до внутрішнього життя персонажа (психологізм).

На мовностилістичному рівні стильові риси виступають «слідами» стилю, які можна виявити в тексті й проаналізувати на всіх рівнях мови: лексика, фразеологія, синтаксис, морфологія [7, с. 55]. З комунікативного погляду стильові риси зумовлюються метою повідомлення, темою, конкретною мовленнєвою ситуацією. Вони виступають з'єднувальною ланкою між змістовими й мовними ознаками [12, с. 24]. Стильові риси сприяють формуванню експліцитної інформації шляхом використання всіх мовностилістичних засобів. Текст досягає рівня виразності, у якому враховані всі екстралінгвальні та лінгвостилістичні наміри автора [2, с. 29].

Е. Різель поділяє стильові риси на дві групи: 1) стильові риси, що належать до певного функціонального стилю; 2) стильові риси, які залежать від функціональної специфіки певного висловлювання. Стильові риси другої групи становлять опозиційні пари [13, с. 24–26]. Е. Різель виокремлює такі стильові риси, об'єднані за принципом полярності: стислість / просторовість, ясність / розпливчатість, образність / відсутність образності, емоційність / відсутність емоційності, статичність / динамічність, суб'єктивність / об'єктивність, офіційність / невимушеність [10].

Спираючись на теорію аналізу за стильовими рисами, Е. Різель та її послідовники вивчали стильові риси на матеріалі конкретних текстів. Зокрема, у дослідженні композиційно-стилістичної будови німецької байки виокремлено такі стильові риси: строфічність / астрофічність, діалогічність / монологічність, стислість / розгорнутість, епічність / діалогічність, статичність / динамічність [1; 9]. Для лінгвостилістичного аналізу німецького шванку, окрім вищезазначених, були виокремлені такі стильові риси, як

просторіччя, сатиричність, об'єктивність викладу [7]. У дослідженні німецькомовного афоризму значна роль відводиться такій стильовій рисі, як експресивність, яка передбачає емоційність, образність, інтенсивність [6]. Віршованість, тривіальність, стислість, пуантованість, озаглавленість і тричленність – стильові риси німецьких гумористичних віршів [4]. Функціонально-комунікативними рисами жанрової форми «глоса» є оцінність, інвентивність і стислість [8].

Серед стильових рис німецькомовної притчі виокремлено: стислість / відносна стислість / розгорнутість, сюжетність, двоплановість, символічність, діалогічність / монологічність, статичність / динамічність, дидактичність, автологічність / експресивність [11]. Аналіз текстів англомовної прозової байки дозволив виявити такі стильові риси: сатиричність, епічність, експресивність, стислість / розгорнутість, статичність / динамічність, інтертекстуальність, абстрактність, інтелектуальність, дистанційність плану вираження і плану змісту [3].

Стильові риси несуть у собі потужний прагматичний потенціал. Вони зумовлюють потребу вибору певних мовних засобів, сукупність яких становить «внутрішню ознаку» того чи того стилю, або його «стильову рису». Стильові риси можуть виділятися з урахуванням різних критеріїв. Оскільки опредмечування таких парних значень відбувається в межах невеликого обсягу тексту, у тексті зазвичай буває багато опредмечуваних засобів з відповідним прагматичним завданням, тому смисли такого роду Е. Г. Різель називає «стильовими рисами» [10].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Ураховуючи вищезазначене та відповідно до тієї чи тієї структурно-змістової моделі німецькомовної новели визначається набір стильових рис, під якими розуміють стильові ознаки, що мотивують вибір лексико-синтаксичних засобів виразності і стилістичних прийомів. Для німецькомовної новели є характерним: 1) виокремлення експліцитного / імпліцитного символу (стильова риса «символічність»); 2) несподіваний, неочікуваний поворот сюжету (стильова риса «пуантованість»); 3) протиставлення в системі образів персонажів або в розвитку образу персонажа (стильова риса «контрастність»). Стильові риси пуантованості й контрастності разом із системою архітектоніко-мовленневих і композиційно-мовленневих форм становлять формально-змістовий рівень композиції німецькомовної новели. Стильова риса «символічність» знаходить свого прояву на образно-символічному рівні під час виокремлення символу тексту.

У німецькомовній новелі як типі тексту стильові риси є важливими стилетвірними чинниками, що зумовлюють відбір і комбінаторику мовностилістичних засобів. Із прагматичного погляду стильові риси є засобами вираження інтенцій та настанов адресанта, а отже й засобами впливу на читача. Усе це, зі свого боку, дозволяє досягти системності у виробленні єдиного підходу до дослідження текстів малих форм, зокрема німецькомовної новели, що можна віднести до подальших перспектив наших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анненкова Н. М. Лингвостилистические характеристики прозаической басни (на материале басен Г. Э. Лессинга и немецких писателей XX в.) : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04. Москва, 1977. 189 с.
2. Богатырева Н. А. Ноздрин Л. А. Стилистика современного немецкого языка: учеб. пособ. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 336 с.
3. Гончарук О. М. Англомовна прозова байка: прагматистичний і лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04. Херсон, 2012. 231 с.

4. Дук П. О. Лінгвостилістична характеристика німецьких гумористичних віршів : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Харків, 2007. 243 с.
5. Лагута (Алешина) О. Н. Стилистика. Культура речи. Теория речевой коммуникации: учебный словарь терминов: учебн. пособ. / отв. ред. Н. А. Лукьянова. Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2000. Ч. 2. 147 с.
6. Манякина Т. И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04. Днепропетровск, 1980. 230 с.
7. Мукатаєва Я. В. Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Харків., 2008. 201 с.
8. Павлик В. І. Мовленнєві характеристики жанру «Глоса» (на матеріалі публікацій газет «Die Welt» та «Die Zeit») : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2012. 251 с.
9. Пихтовникова Л. С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен 18 в.) : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04. Киев, 1992. 338 с.
10. Ризель Э. Г. Полярные стилевые черты и их языковое воплощение. *Иностранные языки в школе*. 1961. № 3. С. 96–103.
11. Яремчук І. М. Німецькомовна притча: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Львів, 2013. 286 с.
12. Naer N. M. Stilistik der deutschen Sprache. Moskau: Verlag Hochschule, 2006. 217 s.
13. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik: учебн. пособ. Москва: Высшая школа, 1975. 315 с.
14. Wölflin H. Kunstgeschichtliche Grundbegriffe. München, 1915. 247 s.

REFERENCES

1. Annenkova N. M. Lingvostilisticheskie kharakteristiki prozaicheskoy basni (na materiale basen G. E. Lessinga I nemetskikh pisateley KhKhv.): dissertatsiya. Moskva, 1977. 189 s.
2. Bogatyreva N. A. Nozdrina L. A. Stilistika sovremennogo nemetskogo yazyka: ucheb. posob. Moskva : Izdatelskiytsentr «Akademiya», 2005. 336 s.
3. Honcharuk O. M. Anhlomovna prozova baika: prahmastylistychnyi I linhvokohnityvnyi aspekty: dysertatsiia. Kherson, 2012. 231 s.
4. Duk P. O. Linhvostylistychna kharakterystyka nimetskykh humorystychnykh virshiv: dysertatsiia. Kharkiv, 2007. 243 s.
5. Laguta (Aleshina) O. N. Stilistika. Kulturarechi. Teoriya rechevoy kommunikatsii: uchebnyy slovar terminov: uchebn. posob./otv. red. N. A. Lukyanova. Novosibirsk: Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet, 2000. Ch. 2. 147 s.
6. Manyakina T. I. Yazykovo-stilisticheskaya kharakteristika zhanra aforizmov (na materiale nemetskogo yazyka): discertatsiya. Dnepropetrovsk, 1980. 230 s.
7. Mukataieva Ya. V. Nimetskyi prozovy ishvank: linhvostylistychnyi, prahmatychnyitakohnityvnyi aspekty: dysertatsiia. Kharkiv, 2008. 201 s.
8. Pavlyk V. I. Movlennievi kharakterystyky zhanru «Hlosa» (na materiali publikatsii hazet «Die Welt» ta «Die Zeit»): dysertatsiia. Donetsk, 2012. 251 s.
9. Pikhtovnikova L. S. Kompozitsionno-stilisticheskie osobennosti stikhotvornoy basni (na materiale nemetskikh stikhotvornykh basen 18 v.): dissertatsiya. Kiev, 1992. 338 s.
10. Rizel E. G. Polyarnye stilevye cherty i ikh yazykovoe voploshchenie // Inostrannye yazyki v shkole. 1961. № 3. S. 96–103.
11. Yaremchuk I. M. Nimetskomovna prytcha: linhvostylistychnyi ta prahmatychnyi aspekty: dysertatsiia. Lviv, 2013. 286 s.
12. Naer N. M. Stilistik der deutschen Sprache. Moskau: Verlag Hochschule, 2006. 217 s.

13. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik: uchebn. posob. Moskva: Vysshaya shkola, 1975. 315 s.
14. Wölflin H. Kunstgeschichtliche Grundbegriffe. München, 1915. 247 s.

Чередниченко Вікторія Павлівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології та перекладу Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна).

Чередниченко Вікторія Павловна, кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры германской филологии и перевода Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского (Україна).

Cherednychenko Viktoriia, Candidate of Philology, Senior Lecturer, Department of German Philology and Translation, Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi (Ukraine).

Стаття надійшла: 08.11.2018

Статтю прийнято до друку: 15.11.2018

III. МОВА СУЧАСНИХ ЗМІ

УДК 811.161.2:070

МОВА СУЧАСНИХ ЗМІ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В. Ільчук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця 21001, вул. Острозького, 32
e-mail: vikasahackaa@gmail.com

У статті визначено функціональну роль лінгвістики, а також проаналізовано особливості мови сучасних ЗМІ як об'єкта лінгвістичних досліджень. У наше сьогодні є актуальним вивчення мови сучасних ЗМІ як об'єкта лінгвістичних досліджень. Наукова новизна полягає в тому, що автор здійснив аналіз мовних засобів, вживаних у ЗМІ.

Ключові слова: аналіз, ЗМІ, лінгвістичні дослідження, мова.

ЯЗЫК СОВРЕМЕННЫХ СМИ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В. Ильчук

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
Украина, г. Винница 21001, ул. Острожского, 32
e-mail: vikasahackaa@gmail.com

В статье автором определено функциональную роль лингвистики, а также сделан анализ особенностей языка современных СМИ как объекта лингвистических исследований. В настоящее время является актуальным изучение языка современных СМИ как объекта лингвистических исследований. Научное новшество состоит в том, что автор осуществил анализ языковых средств, используемых в СМИ.

Ключевые слова: анализ, СМИ, лингвистические исследования, язык

THE LANGUAGE OF THE MODERN MASS MEDIA AS THE OBJECT OF THE LINGUISTIC RESEARCH

V. Pchuk

Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University
32 Ostrozko St., Vinnytsia 21001, Ukraine
e-mail: vikasahackaa@gmail.com

The author of the article determined the functional role of the linguistics and also analysed the peculiarities of the language of the modern mass media as the object of the linguistic research. Currently the research of the language of modern media as an object of linguistic research is topical. The scientific innovation lies in the fact that the author analysed the language means used in the mass media.

Key words: analysis, mass media, linguistic research, language.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика розглядає мову засобів інформації (ЗМІ) як окремий підстиль публіцистичного стилю, що, зі свого боку, обслуговує періодику, радіо, телебачення й рекламу. До того ж, термін «мова ЗМІ» використовують у більш широкому значенні як усна чи писемна публіцистика. Функціонуючи паралельно з різними сферами громадського життя, перед мовою ЗМІ постає потреба в аналізі нових словесних реалій.

У наше сьогоднішня значною мірою активізувався науковий підхід лінгвістів до дослідження мови ЗМІ як основного чинника динаміки лексико-семантичних та словотворчих процесів української мови. Різноманітні соціальні, політичні, економічні та психологічні зміни в житті суспільства зумовлюють певні дефекти у функціонуванні мовної системи загалом. Найбільш характерними та очевидними рисами сучасних змін у мові ЗМІ є: запозичення мовних засобів із периферійних сфер мовної системи, активізація вживання іншомовних слів, поповнення фразеологічної системи новими сталими сполученнями. Ми глибоко переконані в тому, що зазначені тенденції, які демонструють стрімкий розвиток мови сьогоднішня, зобов'язані стати предметом аналізу не тільки лінгвістів, але й психологів, політологів, соціологів та інших дослідників. Це можна пояснити наступним: зазначені процеси супроводжують суспільні перебудови, культурні зрушення, а також розвиток політичної та економічної системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення специфіки мови сучасних ЗМІ ми обрали наукові доробки таких видатних лінгвістів: Дж. Серля, Д. Шмельова, Г. Степанова, В. Костомарова, О. Лаптевої тощо. У працях переважної більшості науковців розкрито специфіку типових помилок у ЗМІ (С. Єрмоленко, Л. Масенко, Л. Архипенко та ін.). Окремі праці з медіалінгвістики частково стосуються проблематики, порушеної нами (Т. Вергун, Т. Добросклонська, В. Іванов, Н. Кузьміна, Г. Солганик тощо).

Мета і завдання статті. Мета – здійснити аналіз мови сучасних ЗМІ як об'єкта лінгвістичних досліджень. Відповідно, завдання статті полягають у виокремленні значення лінгвістики як науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення в деталях мови окремих ЗМІ зумовило розширення поняття «мова масової інформації», а також ідентифікації її вербальної і медійної аудіовізуальної функції. Відповідно, дослідження мови ЗМІ, яка є знаковою системою змішаного типу та містить в собі вербальні та аудіовізуальні коди, а також допомагає визначити мовленнєву специфіку кожного окремого виду ЗМІ. Водночас із вербальною та медійною функціями мова ЗМІ реалізує концептуальну або, інакше кажучи, когнітивно-ідеологічну функцію. Саме мова ЗМІ є кодом та універсальною знаковою системою, завдяки чому відбувається формування картини світу в індивідуальній та масовій свідомості.

Під поняттям «мова ЗМІ» ми маємо на увазі не лише сталу інтралінгвістичну систему, для якої є характерною структура лінгвостилістичних параметрів. Однією із найвагоміших характеристик цієї системи є співвідношення вербальної та аудіовізуальної функцій, що супроводжується реалізацією в межах кожного із засобів масової інформації – пресі, радіо, телебаченні, мережі Інтернет. Мова ЗМІ, будучи продуктом різноманітних соціально-політичних та національно-культурних груп, інтерпретує ідеологічну модальність та національно-культурні особливості. У сучасному світі мова ЗМІ вважається основним засобом впливу на мовну свідомість реципієнтів. Унаслідок чого вона позначена кореляцією мовних та позамовних характеристик.

На сучасному етапі проблеми мови ЗМІ розглядають лінгвісти так:

- мова ЗМІ – це вагомий засіб впливу на суспільну свідомість;
- стилістичні особливості мови ЗМІ;
- мова ЗМІ має значне місце в аспекті міжкультурної комунікації;
- окремо існує психолінгвістичний аспект вивчення мови ЗМІ;
- в окремих випадках мова ЗМІ є компонентом політичної лінгвістики [2, с. 14].

Мова ЗМІ відзначається певним стилем викладу інформації, мовною та позамовною особливостями газетно-публіцистичного стилю. Як показує лінгвістичний аналіз, у пресі використовується найбільш неоднорідна лексика, спрямована на загальне розуміння. Своєю чергою, синтаксичне оформлення мови ЗМІ відзначається численними мовними кліше та шаблонами. Також у пресі досить часто використання має інверсія, особливо це стосується підзаголовків та заголовків. Зазначений засіб застосовується для того, щоб логічно виставити на передній план потрібні слова. Крім того, еліптичні речення, особливо в підзаголовках та заголовках, також привертають увагу читача.

Окремо відзначимо те, що в сучасній медіалінгвістиці питання методології, тобто, методів дослідження мови ЗМІ, аналізу її текстових компонентів, а також наукового моніторингу медійної лексики та ін. є украй важливою та вивченою на недостатньому рівні. Усе це можна пояснити тим, що фахова інтерпретація аналізу мови мас-медіа (особливо до 90-их рр. ХХ ст., коли мова ЗМІ ототожнювалася з мовою публіцистики) перебувала на недостатньому рівні, а медіалінгвістика, відповідно, не розглядалась як самостійний напрям лінгвістики з її наступними компонентами: особливим об'єктом аналізу, предметністю, методами, мовними репрезентаціями в текстах і специфічними жанрами [3].

Дослідження мови ЗМІ в теоретичному аспекті лінгвістики є можливим за умови застосування таких загальнонаукових методів, як аналіз / синтез, індукція / дедукція, описовий, порівняльно-історичний тощо, однак з акцентом на екстра- та інтралінгвальних особливостях мас-медіа. При цьому є важливим аналіз текстів ЗМІ й у прагматичному аспекті, що передбачає дослідження ресурсу сучасних медіа та особливостей його реалізації в мові. Спробуємо виокремити головні методи лінгвістичного дослідження текстів ЗМІ.

Метод медіамоніторингу. Він є одним із найсучасніших методів дослідження медійних текстів. Все це передбачає спостереження за мовним матеріалом та його подальшою фіксацією в медійних словниках. Основна особливість цього методу полягає в повному описі мовних одиниць у медіапросторі (від паспортизації до контексту). Окремим підтипом методу медійного моніторингу є прагмалінгвістичний моніторинг, що полягає у зборі медіалексем та їхній подальшій фіксації в різних медіалексикографічних працях (енциклопедіях, словниках, глосаріях тощо). Зазначений метод пов'язують із безперервним збором за певний період та відповідно до певної тематики інформації з електронних та друкованих джерел.

Метод критичного аналізу в медіа. В його основу покладено системно-структурний та функціонально-стилістичний принципи, які спираються на екстра- та інтралінгвальні особливості стилю ЗМІ і дають об'єктивну оцінку медійному продукту за реальних умов. За допомогою цього методу медійний дискурс аналізується в контексті суспільно-політичних перетворень, що дає змогу відстежити зміни, які відбуваються в медіа в жанровому та мовному планах [4, с. 86].

Метод дискурс-аналізу. Він є близьким до методу критичного аналізу і здебільшого полягає в ідентифікації та підрахунку мовних одиниць, які використовуються в певному медіатексті та спробі проаналізувати зазначені одиниці в контексті розвитку медіадискурсу.

Метод дискурс-аналізу містить елементи статистичного підрахунку спеціально дібраних одиниць медіатексту, цим самим надаючи можливість медіалінгвістові об'єктивно дослідити сферу ЗМІ в контексті медіакартини світу. Окремим різновидом дискурс-аналізу є метод лінгвістичної експертизи медіатексту, що полягає в комплексній роботі з текстом масової інформації та його детальним аналізом структурних частин.

Метод контент-аналізу. Його вважають одним із найефективніших методів дослідження інформаційного простору. В медіалінгвістиці він використовується з метою комплексного аналізу якості подачі інформації в різних медіаресурсах. Для досягнення максимальної об'єктивності дослідниками мови ЗМІ повинні братись до уваги різні типи медійних джерел. Окремо зазначимо, що в політичній лінгвістиці зазначений метод досить часто використовується для аналізу мовлення політиків, а також метод контент-аналізу політичних текстів є важливим під час аналізу спрямованості політичного видання та дослідження реакції електорату на подану в цьому виданні інформацію [6, с. 129].

Змістово-логічний метод. Один із найважливіших методів аналізу медіатексту, який полягає в логічності та увазі до масово-інформаційного потоку (як з боку реципієнта, так і медіалінгвіста). Змістова логіка в досліджуваному медійному тексті є важливою для об'єктивності викладу матеріалу. Цей метод відіграє важливу роль у виявленні всіх розбіжностей між поданою інформацією і фактичним матеріалом.

Метод когнітивного аналізу. Цей метод здебільшого спрямований на вивчення медіатексту, який є результатом та інструментом пізнання світу. Саме тому є важливими культурні, етнічні та геополітичні складники, в умовах яких був створений медіатекст. При цьому аналіз цих текстів є можливим лише із залученням пізнання концептів сучасного світу, а також їхнього впливу на створення та функціонування тексту в процесі масової комунікації.

Метод лінгвокультурного аналізу. За допомогою цього методу медіалінгвіст повинен аналізувати особливості створення тексту автором та умови, за яких ці тексти функціонують у медійному просторі. Саме завдяки методу лінгвокультурного аналізу сучасні дослідники зуміли описати реальні настрої населення, а також їхнє втілення в медіаресурсах у певний період [3].

Продовжуючи обрану тематику, варто відзначити, що в окремих випадках газетний текст є прикладом недбалого ставлення працівників ЗМІ до рідної мови. Дедалі частіше в газетах, на телебаченні та радіо журналісти вживають елементи суржику, жаргонізми, просторіччя та помилки, що суттєво знижує літературні якості мовлення, стираючи при цьому грань між книжними стилями та усно-побутовими типами мовлення та нівелюючи серйозність обговорюваних тем. До прикладу, наведемо уривки зі статей газети «Проскурів» міста Хмельницького. Однією з найпоширеніших помилок є елементи суржику (тобто російські слова, вимовлені на український лад, або українські слова, оформлені поросійськи): *А банк і досі пред'являє* (укр. – висуває) *вимоги до сплати кредиту до так званого боржника* (19.01.2016); *Тож надіємось* (укр. – сподіваємось) *на плідну співпрацю з нашими комунальниками* (20.03.2016). Ще одним суттєвим недоліком є плутанина з відмінками, несприйняття українських закінчень: *Ще в новорічні свята побували в цій школі-інтернат* (прав. – школі-інтернаті) *спортивного спрямування* (10.01.2016).

Уживання сполучень слів із прийменниками зумовлює певні труднощі та водночас є головною причиною помилок у газетних текстах, спричинених незнанням значень окремих українських прийменників та наданням невластивих їм значень: *У минулому році* (прав. –

торік або минулого року) були добудовані та введені в експлуатацію об'єкти незавершеного житлового будівництва (19.02.2016); Нинішній рік має стати періодом активізації правозахисної діяльності **по всіх** (прав. – у всіх) напрямках (18.02.2016). Залучення жаргонної лексики до стилю газет перш за все зумовлене її експресивністю, прагненням журналіста яскраво викласти думку, а також загострити увагу читача на певних реаліях суспільного та політичного життя: *На щастя, **фарт** не покинув нашу команду після невдачі у минулій грі* (11.03.2016); *Словом, почалося **тертя*** (11.03.2016). Просторічні, розмовні лексичні одиниці та синтаксичні конструкції також мають застосування: *Якщо брати кредит, то це обов'язково **відіб'ється** на ціні й до того недешевого хліба* (18.02.2016); *А це завжди **влітає** у досить солідну копійку* (18.02.2016).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Загалом сучасна медіалінгвістика, яку справедливо вважають інноваційною наукою XXI ст., стрімко розвивається та формує власний методологічний апарат. Є всі підстави стверджувати про сукупність методів медіалінгвістичного аналізу, головна сутність яких полягає в детальному описі текстових елементів у медійному дискурсі, закономірностей взаємодії вербального та невербального у медіа, у визначенні особливостей використання різних мовних знаків у текстах ЗМІ, а також в аналізі функціонально-стилістичних особливостей різноманітних жанрів мас-медіа. Саме тому до комплексу медіалінгвістичних методів зараховано метод медіамоніторингу, метод дискурс-аналізу, метод критичного аналізу, метод контент-аналізу, метод лінгвістичної експертизи медіатексту, змістово-логічний метод ЗМІ, метод лінгвокультурного аналізу в медіа. Подальші наукові розвідки можуть охоплювати мову не лише друкованих ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Л. В. Конфліктний медійний текст як об'єкт лінгвістичної експертизи. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2013. Вип. 27. С. 18–32.
2. Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації. *Мовознавство*. 1983. № 6. С. 13–17.
3. Вергун Т. Методы социолінгвістического анализа текстов СМИ. URL : <http://vtv.ucoz.org/load/1-2-0-21> (дата звернення: 11.09.2018).
4. Добросклонская Т. В. Медиалінгвістика. Системный подход к изучению языка СМИ. Москва. 2008. 346 с.
5. Кузів Л. Мова українських друкованих ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія Мовознавство*. 2009. Вип. 2 (17). С. 93–101.
6. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Київ. 2014. 266 с.
7. Проскурів: газета Хмельницької міської ради. URL : <http://www.proskuriv.info>. (дата звернення: 02.09.2018).
8. Шевченко Л. І. Медіалінгвістика в сучасній Україні: аналіз ситуації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ. 2013. Вип. 26. С. 3–12.

REFERENCES

1. Azhnyuk L. V. Conflict mediatext as an object of linguistic expertise [Konfliktnyy mediyyny tekst yak obyekt tlinhivistychnoyi ekspertyzy]. *Aktual'ni problemy ukrayins'koyi linhvistyky : teoriya i praktyka*. 2013. Vyp. 27. S. 18-32.
2. Barannyk D.Kh. Actual problems of the study of the language of mass media. *Linguistics*. 1983. № 6. S. 13-17.

3. Vergun T. The methods of sociolinguistic analysis of media texts [Metody sotsiolingvisticheskogo analiza tekstov SMI]. URL : <http://vtv.ucoz.org/load/1-2-0-21>.
4. Dobrosklonskaya T.V. Medialinguistics. A system approach to the research of media language [Medialingvistika. Sistemnyiy podhod k izucheniyu yazyika SMI]. M., 2008. 346 s.
5. Kuziv L. The language of Ukrainian printed media as an object of linguistic research. Scientific Notes of TNPU them. V. Hnatyuk. Series Linguistics. 2009. Vip. 2 (17). S. 93-101.
6. Medialinguistics: The dictionary of terms and concepts [Medialinhvistyka : slovnyk terminiv i ponyat'] / L.I. Shevchenko, D.V. Dergach, D.Yu. Syzonov / Za red. L.I. Shevchenko. K., 2014. 266 s.
7. Proskuriv [Electronic resource] Newspaper of the Khmelnytsky Municipal Council.
8. Shevchenko L.I. Medialinguistics in modern Ukraine : analysis of situation [Medialinhvistyka v suchasniy Ukrayini: analiz sytuatsiyi]. Aktual'ni problemy ukrayins'koyi linhvistyky: teoriya i praktyka. K., 2013. Vyr. 26. S. 3-12.

Ільчук Вікторія Василівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики філологічних наук і стилістики української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Ільчук Вікторія Васильевна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры методики филологических наук и стилистики украинского языка Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (Украина).

Pchuk Victoria, Ph.D. in Pedagogy, Senior Lecturer in the Methodology of Philology and Stylistics of the Ukrainian Language, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 31.10.2018

Статтю прийнято до друку: 07.11.2018

УДК 811.161.2'373.611:316.774

МАС-МЕДІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ЗАГАЛЬНОМОВНОГО СЛОВНИКА НОВОТВОРАМИ

Л. Кравчук¹, О. Волошина²

¹Вінницький кооперативний інститут
Україна, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 59
e-mail: Kravchukludmila27@ukr.net

²Вінницький національний аграрний університет
Україна, м.Вінниця, вул. Сонячна, 3
e-mail: Oks.lee5@gmail.com

У статті проаналізовано вплив мас-медійного дискурсу на розвиток, збагачення та поповнення загальномовного словника новотворами. Розглянуто трактування поняття дискурсу в сучасних гуманітарних дослідженнях. Висвітлено термінологічні розбіжності в тлумаченні мовознавцями стилю засобів масової інформації. Актуальність статті зумовлена тим, що найчастіше саме засоби масової інформації є джерелом збагачення новотворами, які демонструють можливості та закономірності словотворення.

Ключові слова: дискурс, мас-медійний дискурс, новотвори, оказіоналізми, аббревіатури.

МАСС-МЕДИЙНЫЙ ДИСКУРС КАК ИСТОЧНИК ПОПОЛНЕНИЯ ОБЩЕЯЗЫКОВОГО СЛОВАРЯ НОВООБРАЗОВАНИЯМИ

Л. Кравчук¹, О. Волошина²

¹ Винницкий кооперативный институт
Украина, г. Винница, ул. Академика Янгеля, 59
e-mail: Kravchukludmila27@ukr.net

² Винницкий национальный аграрный университет
Украина, г. Винница, ул. Солнечная, 3
e-mail: Oks.lee5@gmail.com

В статье проанализировано влияние масс-медийного дискурса на развитие, обогащение и пополнение общезыкового словаря новообразованиями. Рассмотрены понятие дискурса в современных гуманитарных исследованиях. Освещены терминологические различия в толковании языковедами стиля средств массовой информации. Актуальность статьи обусловлена тем, что зачастую именно средства массовой информации являются источником обогащения новообразованиями, которые демонстрируют возможности и закономерности словообразования.

Ключевые слова: дискурс, масс-медийный дискурс, новообразования, окказионализмы, аббревиатуры.

MASS MEDIA DISCOURSE AS THE ADDITION RESOURCE OF A GENERAL DICTIONARY WITH NEOLOGISMS

L. Kravchuk¹, O. Voloshyna²

¹ Vinnytsia Cooperative Institute
59 Akademika Yanhelia St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: Kravchukludmila27@ukr.net

² Vinnytsia National Agrarian University
3 Soniachna St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: Oks.lee5@gmail.com

The article analyzes the influence of mass media discourse on the development, enrichment and addition of the general-language dictionary with neologisms. The concept of discourse in contemporary humanitarian research is considered. The terminological differences in the interpretation of linguists' style of mass media are highlighted. The concept on the designation of network communications is given. The urgency of the article is due to the fact that most of the media are the source of enrichment with neologisms, which demonstrate the possibilities and regularities of word formation.

The purpose of the article is to analyze the influence of the language of mass media discourse on the development and enrichment of the dictionary of the universal language. The language of contemporary mass media discourse attracts the attention of many linguists, because it is dynamic and heterogeneous, as evidenced by complex lexical-semantic processes, the emergence of a significant number of borrowed words, neologisms and occasionalisms.

Consequently, many important lexical processes are born, formed and become further developed in the language of media discourse. In connection with the emergence of new subjects and concepts, with the change of language tastes and preferences, with the deepening of human knowledge, the language media clearly reflects the emergence of new words. The texts of the media discourse can be considered as the main, reliable and promising source for addition of the general-language dictionary with neologisms.

Key words: *discourse, mass-mediadiscourse, neologisms, occasionalisms, abbreviations.*

Постановка проблеми. Одним із носіїв фіксації розвитку сучасної української мови є засоби масової інформації (радіо, телебачення, преса, реклама, Інтернет), або мас-медійний дискурс. Адже найоперативніше оновлення суспільно-політичної, економічної, культурної та наукової лексики і фразеології, породжених новою дійсністю, доносять до носія мови ЗМІ. Вони напрочуд швидко реагують на останні події в країні та світі, поширюють наукові знання, пропагують політичні ідеї, формують та виражають громадську думку, завдяки своїй здатності швидко охоплювати великі аудиторії.

Мова мас-медіа – це багатюще джерело для дослідження найновіших тенденцій у розвитку сучасної літературної мови, саме в ній відбивається багатофункціональність національної мови, ступінь її інтелектуалізації, зокрема через поширення термінів із різних галузей знань та їхню адаптацію в сучасному суспільстві. Саме тому новотвори в мас-медійному дискурсі стають **об'єктом** дослідження в нашій статті.

Актуальність статті зумовлена тим, що здебільшого засоби масової інформації є джерелом збагачення мови новотворами, які демонструють можливості та закономірності словотворення.

Мета статті – проаналізувати вплив мови мас-медійного дискурсу на розвиток і збагачення словникового запасу загальнонародної мови новотворами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискурс – одне з найскладніших і найменш чітко визначених понять у сучасних гуманітарних дослідженнях, що вказує на різне ставлення лінгвістів до цього поняття. Зокрема, Н. Арутюнова визначає дискурс як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними чинниками; мову розглядає як цілеспрямовану соціальну дію [6, с. 136]. А. Кибрик зауважує, що поняття дискурсу ширше, ніж текст. Дискурс – це одночасно і процес мовленнєвої діяльності, і її результат – а результат і є текст [4, с. 277]. У нашій статті ми розглядаємо дискурс як мовленнєву реалізацію типу соціальної практики.

Усі сучасні типології дискурсу так чи так виділяють дискурс ЗМІ як самостійний тип дискурсу.

Мова сучасного мас-медійного дискурсу привертає до себе увагу багатьох лінгвістів. Адже лексична підсистема мови засобів масової інформації – найдинамічніша серед підсистем сучасної української літературної мови. Загальновідомо, що в царині ЗМІ найрізноманітніше та найсильніше виявляються процеси, які характеризують саме життя мовного організму, як наслідок – тут найбільше зосереджені інновації. І це природно, адже однією з основних функцій засобів масової інформації є інформативність та новизна. Зачинателями дослідження мови української преси стали О. Маковей, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, Л. Мартович, М. Сулима та інші науковці. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття цією проблемою зацікавилися О. Андрейченко, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх,

І. Завальнюк, Б. Коваленко, Т. Коць, О. Мітчук, О. Сербенська, О. Стишов, І. Холявко, О. Чередниченко, Г. Шаповалова та ін.

Аналізуючи мову сучасного мас-медійного дискурсу, О. Стишов зазначав, що «багатофункціональність новітньої публіцистики вимагає від мови гнучкості; спрямованість на масову аудиторію слухачів, глядачів і читачів – універсалізації, постійний розвиток світової та української спільноти – оновлення арсеналу номінативних і експресивних засобів» [8, с. 34].

Серед ознак публіцистичного стилю називають спрямованість на новизну; інформаційність; динамічність; актуалізацію сучасності; політичну, суспільну, морально-етичну оцінність; синтез логізації та образності; документально-фактологічну точність; декларативність; закличність; емоційність; переконливість [6, с. 270]. Усі ці ознаки увиразнюють багатовекторність публіцистичного стилю й уможливають виокремлення кількох підстилів, а саме: стиль ЗМІ, або публіцистичний, яким послуговуються в газетах, журналах, електронних мас-медіа, радіо, телебаченні, рекламі; художньо-публіцистичний підстиль відображений у нарисах, памфлетах, есе; науково-публіцистичний підстиль висвітлюють критичні статті, аналітичні огляди, статистично-економічні огляди; офіційно-публіцистичний – урядові постанови, дипломатичні документи; публіцистично-діловий – інформаційна хроніка.

Мова друкованих видань надзвичайно динамічна й неоднорідна, про що свідчать складні лексико-семантичні процеси, поява значної кількості запозичених слів, неологізмів та okazіоналізмів. Н. Аветисян вважає, що саме мова мас-медійного дискурсу відіграє найважливішу роль у розвитку й збагаченні словникового запасу загальнонародної мови, поповненні її новими словами, оскільки вона першою реагує на інновації, що супроводжують прогрес суспільства [1, с. 83].

О. Стишов, крім стилю, який називає І. Білодід, подає також інші назви стилю ЗМІ, а саме: газетний, або газетно-публіцистичний стиль (Т. Коць), стиль засобів масової інформації (А. Коваль, Г. Солганик) чи засобів масової комунікації (І. Стецула) тощо. Узагальнюючи термінологічні розбіжності в тлумаченні мовознавцями стилю ЗМІ, О. Стишов називає цей різновид літературної мови підстилем мови засобів масової інформації як основи публіцистичного стилю мови [8, с. 33]. Услід за науковцем, ми будемо кваліфікувати мову медіадискурсу як підстиль публіцистичного стилю.

У сучасному світі зростає роль електронних ЗМІ порівняно з друкованою продукцією. Для електронних мас-медіа характерні такі ознаки: неможливість зупинити потік інформації для кращого осмислення, одержати лише вибіркове з потоку інформації. Але рівень запровадження мовних норм через вплив на телеглядача й радіослухача значно вищий в електронних мас-медіа, на відміну від друкованої періодики. Завдяки електронним ЗМІ споживач має можливість почути звучання нового поняття, познайомившись із манерою його вимови. Отже, електронні засоби масової інформації впливають на формування мовної культури споживачів і прищеплюють їм естетичні смаки.

З 90-х років ХХ століття в Україні поширюється ще один потужний вид інформації, комунікації та інтелектуалізації світової спільноти – мережа Інтернет, яка на початку ХХІ століття стала невід'ємною частиною життя сучасних людей та поєднала всі ознаки масово-комунікаційного процесу та піднесла на новий рівень засоби масової комунікації.

Лінгвісти на позначення медіа в мережевих комунікаціях застосовують різні терміни, що ґрунтуються на таких ознаках функціонування, як технічна, структурна або змістовна.

Ми простежили всі типи номінацій цих мас-медіа, середовищем існування яких стали мережеві структури. У калейдоскопі визначень бачимо комп'ютерні ЗМІ, електронні видання, інтернет-медіа чи інтернет-ЗМІ, інформаційно-комунікативні ресурси, мережеві видання або мережеві ЗМІ, е-медіа.

Серед цих понять на позначення мережевих комунікацій, на нашу думку, доцільно використовувати терміни «електронні медіа» чи «електронні ЗМІ», які найгрунтовніше відображають зміст та структуру зазначених понять, охоплюють усю сукупність мережевої структури медіа.

Мовознавці стверджують, що найхарактернішою ознакою динамічних процесів у мові сучасних ЗМІ є поповнення її складу запозиченнями з інших мов, переважно з англійської. Проблема функціонування та освоєння іншомовних одиниць у текстах медіа-дискурсу висвітлена в працях таких дослідників, як-от: Л. Архипенко, Т. Коць, Н. Попової, О. Сербенської, О. Стишова, О. Годор, І. Холявко, О. Чередниченко, Г. Шаповалової, П. Шекери та ін.

Процес запозичення слів не можна розглядати як однозначно позитивне чи негативне явище. Адже, з одного боку, іншомовні слова слугують активним джерелом збагачення мови новими лексичними одиницями, а з іншого, – надмірне й необдумане вживання чужих слів призводить до витіснення питомої української лексики, засмічення рідної мови, руйнації її самобутності [8, с. 288].

З появою нових реалій з'являються й нові номени на їхнє позначення, що одразу й фіксують сучасні ЗМІ. Журналісти, дбаючи про підвищення рейтингу своїх видань, прагнуть до нестандартності, наслідують «мовну моду», уживають запозичені слова: *андроїди-планшети, арт-оптиміст, аутсайдер, білборд, блокбастер, вікі-стаття, відеоарт, відеоблог, інтерсіті, е-аукціони, еквайринг, екоб'юті, еко-варіант, єврофіли, кайлатес, квазідемократи, кейтеринг, кеш-кредит, консалтинг, мегаблоки, мега-зірка, міні-кари, міні-дисплей, мікроракета, ньюзмейкер, ньюз-рум, онлайн-покер, прайси, праймеріз, роман-есе, фешн-сумка, трансформер, трискайдекафобія, трискайдекофілія, уанет, маска-флюїд, фрілансери, Іт-послуги*. Напр.: *Чи не суперечить праця студента над вікі-статтею в якості навчального завдання* (УТ, № 11, 2017, с. 42); *... вартість проїзду на швидкісних потягах Hyundai («Інтерсіті+») удвічі, а на Skoda («Інтерсіті») втричі перевищує ціну квитка на звичайний потяг чи електричку* (ДТ, № 23, 2016, с. 10); *Гравець в онлайн-покер Banderivets з України заробив за день турніру \$ 135 тис.* (К, № 20, 2017, с. 9).

Зауважимо, що мова медіа-дискурсу сповнена перифраз, які здебільшого є носіями негативної, іронічно-саркастичної оцінки. Зокрема, опрацьовуючи тексти ЗМІ, ми виокремили низку семантичних груп на позначення впливових об'єднань, партій, блоків, політичних діячів: *бенкендорфи та арфуші* (власники телеканалів), *біло-блакитна тусовка* (коаліція), *гламурні свинопаси* (депутати), *інтернет-динозаври* (впливові мережеві компанії), *команда смішариків* (депутати), *«конституційна» корупція* (депутатська корупція), *нетократи* (нові інтелектуали), *оператори тендерного доїння* (депутати), *політична поп-діва світового калібру* (Ю. Тимошенко), *соціальні та мовні ампутанти* (депутати). Напр.: *Третя проблема – це звичка інтернет-динозаврів проковтнути перспективні компанії ще до того, як вони стануть загрозою для них* (УТ, № 50, 2015, с. 39); *«Конституційна» корупція: чиновники ніяк не змиряться з тим, що мають декларувати не лише доходи, а й видатки* (УТ, № 12, 2017, с. 18).

Також мова мас-медійного дискурсу насичена уснорозмовними лексичними одиницями. Оказіоналізми, наприклад, широко представлені в ЗМІ, не тільки номінують різні аспекти сучасного суспільного життя, але й слугують яскравим засобом їхньої оцінки вже через свій неuzuальний, мовний статус, який багато в чому й зумовлює їхню внутрішню експресивність.

Оказіональні лексеми як результат внутрішньомовних процесів мають у потоці нової лексики більшу питому вагу, ніж нові запозичення. Особливо результати різних способів морфологічного словотворення: складання слів і основ, аббревіація, афіксація (суфіксація та префіксація): *антимухінг, алкотанець, арт-оптиміст, бандерознай, берлусконізм, блогomanія, вікіфікуймося, виборотрон, гіперпідключеність, «Ді.Ор.», європідсобка, жеребці-агітатори, зозуленція, ковбасіяда, МАЖОРитарний, мікТроавтобус, «океаніельзи», парасолькіада, просвітається, смачнократи, трискайдекафобія, трискайдекофілія, фітнеснавороти, футурославія, швидколіт*. Напр.: *Нещодавно він випустив новий альбом, який назвав «Ді. Ор.»* (П, № 6, 2016, с. 1); *Не вважаю якраз, що бути такою собі «європідсобкою» так уже ганебно, радше безперспективно* (УТ, № 3, 2018, с. 28); *«МАЖОРитарний беспредел»* (УТ, № 45, 2015, с. 14); *В українському «океаніельзи» стало дійсно «Холодно»* (ДТ, № 30, 2016, с. 6).

Ще однією важливою ознакою мови сучасних засобів масової інформації є кількісне зростання у її словнику спеціалізованої лексики: сленгізмів, жаргонізмів, вульгаризмів тощо. Напр.: *Влучити в аудиторію, яку маркетингову стратегію обрати в період нестабільності* (www. avon. ua); ... *у когось іще залишаються ілюзії щодо випадковості «дуренства» таких державних інституцій* (П, № 1, 2012, с. 3); *Press + ліцензує технологію, яка дає газетам змогу створити систему платного доступу в обмін на частку онлайн-виручки* (УТ, № 50, 2012, с. 40). Основними чинниками проникнення соціально маркованої лексики в медіа-дискурс є демократизація суспільства, зняття цензури, протест проти одноманітності, відкритість ЗМІ, а також «мало керована і необдуманна гонитва журналістів за «оживляжем», суперекспресією викладу» [7, с. 17].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у мові медіадискурсу народжуються, формуються та набувають дальшого розвитку чимало важливих лексичних процесів. У зв'язку з появою нових предметів і понять, із зміною мовних смаків та уподобань, із поглибленням людського пізнання мова ЗМІ наочно відображає виникнення нових слів. Тексти медіадискурсу можна вважати основним, надійним і перспективним джерелом поповнення загальнономовного словника новотворами. Перспектива подальших досліджень, на нашу думку, полягає у вивченні способів творення новотворів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аветисян Н. Г. Язык СМИ как фактор развития языка. *Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2002. № 4. С. 80–86.
2. Білодід І. К. Мова масово-політичної і ділової інформації як структурно-функціональний стиль сучасної літературної мови. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 3–11.
3. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (до сер. 90-х рр. XIX ст.). Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 413 с.
4. Кибрик А. А. Функциональные направления современной американской лингвистики. Москва: Издательство МГУ, 1997. С. 276–339.

5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. 683 с.
6. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник / [Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько]; за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
7. Мацько Л. І. Українська мова у кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15–20.
8. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2003. 392 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

ДТ – газета «Дзеркало тижня»
К – журнал «Країна»
П – газета «Поступ»
УТ – тижневик «Український тиждень»

REFERENCES

1. Avetysian N.H. Yazik SMY kak faktor razvytyia yazyka. Vestnyk MHU. Ser.19. Lynhvystyka y mezhkulturnaia kommunykatsiia. 2002. № 4. S. 80–86.
2. Bilodid I. K. Mova masovo-politychnoi i dilovoi informatsii yak strukturno-funktsionalnyi styl suchasnoi literaturnoi movy. Movoznavstvo. 1977. № 1. S. 3–11.
3. Zhovtobriukh M. A. Mova ukrainskoi presy (do ser. 90-kh rr. KhIKh st.). Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1963. 413 s.
4. Kybryka. A. Funktsyonalnie napravleniia sovremennoi amerykanskoii lynhvystyky. Moskva: Yzdatelstvo MHU, 1997. S. 276–339.
5. Lynhvystycheskyi entsyklopedycheskyi slovar / Нл. ред. V. N. Yartseva. Moskva: Sov. entsyklopediia, 1990. 683 s.
6. Matsko L. I. Stylistyka ukrainskoi movy: [pidruchnyk] / [L. I. Matsko, O. M. Sydorenko, O. M. Matsko] ; za red. L. I. Matsko. Kyiv: Vyshcha shkola, 2003. 462 s.
7. Matsko L. I. Ukrainska mova u kintsia XX st. (Zminy v leksytsi). Dyvoslovo. 2000. № 4. S. 15–20.
8. Styshov O. A. Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialii movy zasobiv masovoi informatsii): monohrafiia. Kyiv: Vyd. tsentr KNLU, 2003. 392 s.

Волошина Оксана Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент Вінницького національного аграрного університету (Україна).

Волошина Оксана Владимировна, кандидат филологических наук, доцент Винницкого национального аграрного университета (Украина).

Voloshyna Oksana, Candidate of Philology, Associate Professor, Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine).

Кравчук Людмила Вікторівна, кандидат філологічних наук, викладач Вінницького кооперативного інституту (Україна).

Кравчук Людмила Викторовна, кандидат филологических наук, преподаватель Винницкого кооперативного института (Украина).

Kravchuk Ludmila, Candidate of Philology, teacher of Vinnytsia Cooperative Institute (Ukraine).

Стаття надійшла: 12.11.2018

Статтю прийнято до друку: 19.11.2018

УДК 811.161.2'36:070

ГРАМАТИЧНІ АНОРМАТИВИ НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Л. Прокопчук, І. Чередніченко

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32
e-mail: liudapro578@gmail.com

У статті проаналізовано граматичні анормативи (помилки), що трапляються в газетних текстах. Здійснено моніторинг морфологічних, синтаксичних та словотвірних помилок, зафіксованих у вінницькому часопису «Місто». Визначено помилконебезпечні місця, які мають стати об'єктом більшої пильної уваги редактора під час коригування журналістських матеріалів.

Ключові слова: мовна норма, анорматив, ЗМІ, морфологічні анормативи, синтаксичні анормативи.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ АНОРМАТИВЫ НА СТРАНИЦАХ ПЕЧАТНЫХ СМИ

Л. Прокопчук, И. Чередниченко

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
Украина, г. Винница, ул. Острожского, 32
e-mail: liudapro578@gmail.com

В статье проанализированны грамматические анормативы (ошибки), встречающиеся в газетных текстах. Осуществлен мониторинг морфологических, синтаксических и словообразовательных ошибок, зафиксированных в винницкой газете «Місто». Определены места возможных ошибок, которые должны стать объектом более пристального внимания редактора при корректировке журналистских материалов.

Ключевые слова: языковая норма, анорматив, СМИ, морфологические анормативы, синтаксические анормативы.

GRAMMATICAL MISTAKES ON PRINTED MEDIA PAGES

L. Prokopchuk, I. Cherednichenko

Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32 Ostrozkoho St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: liudapro578@gmail.com

The means of mass communication actively influence the linguistic consciousness of viewers, radio listeners and readers of the contemporary period. That is why one of the principles of mass media functioning is, undoubtedly, the correctness of the provided information and the relevance of its execution to generally accepted literary standards. Unfortunately, it has to be stated that the level of linguistic culture of contemporary mass media, especially regional, is low, which determined the relevance of this scientific research.

The purpose of the article is to identify, to systematize and to analyze the grammatical mistakes that occur in the journalistic materials of the Vinnytsia newspaper "Misto".

The realization of this goal involves solving the following tasks: to carry out the linguistic analysis of the texts of the newspaper "Misto" and to determine the frequency of grammatical mistakes; to identify misleading places, that is, waiting places for the editor of a potential mistake; find out their reasons in the newspaper discourse.

Morphological mistakes arise as a result of misuse of the grammatical categories of the gender, number, sequence, degree of comparison, personality, time, mode, condition and type. The most abnormal formations within the class of the noun are: the use of forms of the genitive case of nouns of the masculine gender of the 2nd type; forms of the dative case of singular nouns of the masculine gender; forms of the instrumental case of nouns of a mixed group. Mistakes also occur when combining fractional numerals with nouns (in the use of the personal pronoun instead of the possessive one). As a result, violation of grammatical norms is associated with the use of journalists' incorrect case forms of nouns that are part of various nouns combinations. The revealed morphological mistakes are often represented by entities with false degrees of comparison. The analyzed material shows that the violation of the norm is the combination of simple and compound forms of superfluous nouns (pleonasm). Violations of syntactic norms occur, in particular, in the use of prepositions and in the choice of a controlled form with homogeneous sentence terms. Sporadic mistakes were found due to improper placement of connections among homogeneous members of the sentence and because of incorrect constructions of the sentence, which caused the ambiguity of the text interpretation.

Consequently, the editors must focus on correcting the following grammatical mistakes that occur in the regional mass media: forms of the noun, harmonization of numerals with nouns, verbal control, the use of prepositional and noun forms.

Key words: *norm, mistake, grammatical mistake, morphological mistakes, syntactic mistakes, mass media.*

Постановка проблеми. Засоби масової комунікації активно впливають на мовну свідомість телеглядачів, радіослухачів і читачів сучасної періодики. Саме тому одним із принципів функціонування ЗМІ, окрім об'єктивності, є, безперечно, і правильність поданої інформації, відповідність її оформлення загальноприйнятим літературним стандартам. Це стосується як змісту інформації, так і її нормативного відображення (кодування). Важко не погодитися з міркуваннями Г. Солганика, який стверджує, що мова засобів масової інформації є однією з найбільш впливових царин мови. «Із плином часу, – зауважує дослідник, – вплив цієї мови не зменшується, а, навпаки, збільшується. Художнє, наукове, офіційне мовлення за мірою впливу на літературну мову не порівнюване з масовою комунікацією. Маючи величезну аудиторію, різноманітні засоби інформування і впливу, мова ЗМІ стає центром національної мови» [8]. На жаль, доводиться констатувати, що рівень мовної культури сучасних ЗМІ, особливо регіональних, невисокий, що зумовлено різними інтра- та екстралінгвальними чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовних помилок у медіатекстах неодноразово привертала увагу вітчизняних мовознавців. Теоретичні засади феномену помилки викладено в працях Т. Бондаренко, А. Капелюшного, Л. Струганець, М. Пентилюк, О. Сербенської. Класифікації найуживаніших типів мовних помилок та шляхам усунення цих негативних мовних явищ присвячено наукові розвідки Л. Боярської, Г. Євсєєвої, Т. Коць,

М. Яцимірської. Важливими для розуміння природи мовних помилок є дослідження з культури мови Н. Бабич, М. Пилинського, О. Пономарева.

Мета статті полягає у виявленні, систематизації та аналізі граматичних помилок, що трапляються в журналістських матеріалах вінницької газети «Місто».

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– з'ясувати лінгвістичну сутність таких понять, як «мовна помилка», «морфологічна помилка», «синтаксична помилка», «словотвірна помилка»;

– здійснити лінгвістичний аналіз текстів газети «Місто» і визначити частотність граматичних помилок;

– визначити помилконебезпечні місця, тобто місця очікування редактором потенційної помилки;

– з'ясувати екстра- та інтралінгвальні чинники появи помилок у газетному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що «граматична норма об'єднує систему морфологічних, синтаксичних одиниць, їх категорій і форм, а також словотвірних одиниць і способів слововживання» [6, с. 138], серед граматичних анормативів (помилки) відповідно розмежовуємо морфологічні, синтаксичні та словотвірні анормативи.

Морфологічні помилки – це «такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду» [3, с. 8]. Морфологічним анормативам у медіатекстах присвячено наукові розвідки Т. Бондаренко, Н. Шульської (проаналізували морфологічні помилки, що трапляються в друкованих ЗМІ), М. Зубкова (звернув увагу на специфіку відмінкових закінчень), І. Мариненко (схарактеризувала граматичні анормативи в текстах сучасної політичної реклами) [2, 5, 7, 10].

Найбільша кількість морфологічних помилок стосується використання лексико-граматичних категорій іменника. Поширеним помилконебезпечним місцем є оформлення відповідних відмінкових форм. Найбільше анормативних утворень у межах класу іменника зафіксовано у вживанні:

- форм родового відмінка іменників чоловічого роду II відміни: *Випадки ці повторюються періодично у різних районах міста – у когось брудна вода тече із гарячого крану* (замість *крана*), *у когось із холодного* (№ 3 від 25.01.2017); *Кульмінацією вечора стане остання цього року шоу-програма фонтана* (замість *фонтану*) *ROSHEN* (№ 33 від 06.09.2017); *Зустрітися домовилися біля пам'ятного знаку* (замість *знака*) *Івану Богуну...* (№ 4 від 11.02.2018); *При великому бажанні можна було і збільшити зарплату, і змінити систему постів, і привести до ладу систему периметру* (замість *периметра*), *поставивши відповідні загородження* (№ 37 від 04.10.2017);

- форм давального відмінка однини іменників чоловічого роду (хоча ці іменники мають паралельні флексії – *-ові (-еві, -єві) та -у (-ю)*, проте в назвах осіб мають переважати флексії *-ові (-еві, -єві)*: *...йдеється про те, що повернуті студенту документи...* (№ 20 від 30.05.2018);

- форм орудного відмінка іменників I відміни мішаної групи: *...український рок-гурт «O.TORVALD» на чолі із вокалістом Євгеном Галичом ...* (№ 27 від 18.07.2018).

Труднощі і, як наслідок, порушення граматичних норм пов'язані з уживанням журналістами неправильних відмінкових форм іменників, що входять до складу числівниково-іменникових сполучень. Як відомо, числівники *два, три, чотири* (стосується

також і складних форм), вступаючи в граматичні зв'язки з іменниками, потребують від них форми називного відмінка множини. Проте в текстах газети «Місто» правильна форма замінюється на родовий відмінок однини. На нашу думку, це спричинено впливом російської мови, де такі конструкції є нормативними: *І ще чотири садочка у Вінниці будуються за кошти інвестора* (№ 33 від 06.09.2017).

Помилки трапляються також

- під час поєднання дробових числівників з іменниками: *За останні чотири роки доходи державного бюджету зросли у 2,2 рази...* (замість *раза*) (№ 20 від 30.05.2018);

- у використанні особового займенника *їх* замість присвійного *їхній*: *...написали заяви з проханням проводити слухання без їх* (має бути *їхньої*) *участі* (№ 20 від 30.05.2018); *Незважаючи на той факт, що температурний і сонячний режими зими не сприятливі для розвитку водоростей, їх загальна кількість досить висока* (№ 3 від 25.01.2017); *З огляду на те, що більше* (порушено також лексичну норму: має бути *понад*) *90% державних активів введено в експлуатацію 50–150 років тому, затримка з приватизацією цих об'єктів призводить до їх подальшого руйнування, зниження інвестиційної привабливості...* (№ 45 від 29.11.2017). Як зауважує Б. Антоненко-Давидович, щоб уникнути «зайвого паралелізму» з родовим або знахідним відмінком множини особового займенника *вони*, що, зі свого боку, «створює плутанину», в усній і писемній мові варто додержуватися присвійного займенника *їхній* [1, с. 154];

- в уживанні активних дієприкметників: *Діючий* (правильно – *чинний*) *тариф включає в себе розрахунки лише по ТЕЦ* (№ 37 від 04.10.2017); *Тут проводимуть майстер-класи, семінари, лекції, організовуватимуть розвиваючі* (має бути *розвивальні*) *ігри та різноманітні заходи, які цікаві для молоді* (№ 27 від 18.07.2018); *Бажаючі* (правильно – *охочі* або *усі, хто бажає*) *подати документи в офіс Агенції регіонального розвитку за адресою у Вінниці – Хмельницьке шосе, 7, кімн. 125* (№ 37 від 04.10.2017); *Окрім того, усі бажаючі* *могли подавати свої пропозиції на електронну адресу ...* (№ 37 від 04.10.2017); *Фактично влада поставила селянство в опозицію до існуючого режиму* (№ 45 від 29.11.2017); *Але на кухні, де бажаючі* *можуть приготувати собі чай чи каву, стоїть скринька* (№ 45 від 29.11.2017); *Приналежність до нацменшини не є пом'якшуючою* (замість *пом'якшувальною*) *обставиною, зазначають в поліції* (№ 27 від 18.07.2018) (до того ж у цьому реченні порушено ще й лексичні й орфографічні норми: відприкметниковий іменник *приналежність* неправильно утворено від слова *приналежність* – словотвірної кальки слова з російської мови *принадлежность*; українською має бути *належність*; що ж до орфографічної норми, то порушено правило милозвучності української мови: між літерами на позначення приголосних потрібно вживати прийменник *у*. Отож, мало бути *зазначають у поліції*).

Варто зауважити, що активні дієприкметники теперішнього часу сучасній українській мові невластиві. Про це свого часу писала О. Курило, згодом і Б. Антоненко-Давидович, який, зокрема, зауважував, що в українській мові «є багато різних способів, щоб, не порушуючи милозвучності української мови, правильно й точно передати те, що в російській мові передається активними дієприкметниками» [1, с. 137]. Під час перекладу з російської мови активні дієприкметники теперішнього часу відтворюються іменниками (*виступаючий* – *доповідач, промовець*; *граючий* – *гравець*); прикметниками (*бажаючий* – *охочий; оточуючий* – *навколишній*; *діючий* – *дієвий, дійовий, чинний*); підрядними означальними реченнями (*бажаючий* – хто (який) *бажає*; *працюючий* – хто (який) *працює*).

Виявлені морфологічні аномативи часто представлені утвореннями, що репрезентують помилкове функціонування форм ступенів порівняння. Відомо, що прикметники в українській мові можуть мати вищий і найвищий ступені порівняння, кожен із яких уживають у простій або складеній формах. Під час утворення ступенів порівняння найчастіше трапляються такі помилки: утворення форм ступенів порівняння від відносних прикметників (*найдемократичніша держава*); творення плеонастичних ступеньованих форм (*більш дорожчий стіл*); уживання форм, які залишилися нормативними для діалектного мовлення (*самий добрий, самий гарний*); творення безприйменникових конструкцій замість прийменникових (*вищий усіх*); утворення форм ступенів порівняння від якісних прикметників, які не ступенюються (*більш гнідий, шоколадніший*).

Аналізований матеріал засвідчує, що порушенням норми виступає поєднання простої й складеної форм ступенювання (плеонастичні утворення): *Спілка українських підприємців допоможе більш ефективніше налагодити діалог між бізнесом* (№ 38 11.10.2017).

Трапляються в аналізованих текстах помилки, пов'язані з утворенням граматичних форм найвищого ступеня порівняння прикметників за допомогою слова *самий*: *Самий тривалий концерт* (№ 41 від 01.11.2017); *Естонія сама комфортна країна для працівників з України* (№ 41 від 01.11.2017); *Учасники самого вагомого шоу продовжать тренуватись* (№ 35 від 20.09.2017).

У досліджуваних текстах спорадичними виявилися морфологічні аномативи, пов'язані з утворенням ступенів порівняння від відносних прикметників: *У свою чергу голова міста Сергій Моргунов висловив сподівання, що переможуть у конкурсі саме найінноваційніші* (правильно – *інноваційні*) *світові компанії* (№ 28 від 26.07.2017).

Рідковживаними виявилися помилки, пов'язані з утворенням наказового способу дієслів: *Гайда на стадіон і перемагаємо* (правильно – *перемагаймо*) *разом!* (№ 33 від 06.09.2017); *Якщо більшість рішень нас буде об'єднувати і ми не будемо залежні від "хотелок" певних, а буде більшість об'єднуватися навколо ухвалення результативних рішень, тоді ми запросимо наших колег з інших фракцій: давайте будемо говорити* (натомість має бути – *починаймо говорити*) (№ 25 від 05.07.2017). Помилки такого типу, на нашу думку, сформовані під впливом аналогії до російської мови.

Як відомо, синтаксичні норми регулюють правильність побудови словосполучень і речень в українській мові. За спостереженнями К. Городенської, за останні два десятиріччя в українській мові «розширили сферу вживання багато слів та синтаксичних конструкцій» [4, с. 3]. Передусім це стосується словосполучень, утворених підрядним зв'язком керування, у якому «реалізується властивість більшості повнозначних слів виражати різні семантико-синтаксичні відношення з іншими словами за допомогою своєї форми» [Цит. за: 10, с. 334]. Предметом різноаспектного розгляду науковців були ті відмінкові форми керованих слів, що становлять труднощі в слововживанні. До них здебільшого зараховують «граматичні форми іменників, що позначають об'єкт (предмет чи істота, на які спрямовано дію, процес або які охоплює стан); адресата (назва істоти або назва сукупності істот, на користь або шкоду яких відбувається дія); знаряддя, за допомогою якого виконують дію; засіб, з якого виготовляють щось або який є допоміжним матеріалом для виконання дії; місцеперебування істоти або предмета; шлях руху; вихідний пункт руху; кінцевий пункт руху [Цит. за: 10, с. 336].

У словосполученнях, у яких у ролі опорного слова виступають перехідні дієслова, залежні слова зазвичай вживаються у формі знахідного відмінка (*відзначати ювілей, визначати день святкування* тощо); якщо ж при дієсловах є заперечна частка *не*, то іменні

форми при них уживаються здебільшого в родовому відмінку (*не давати згоди, не відзначати цієї дати, не визначати поки що дати весілля та ін.*).

У журналістських текстах газети «Місто» зафіксовано конструкції, у яких порушено це правило: *Начальниця Відділу комунікацій ГУНП області Анна Олійник зауважує, що висвітлюючи якесь правопорушення (порушено також пунктуаційну норму: не виділено відокремленої обставини, вираженої дієприслівниковим зворотом) вони не акцентують увагу, до якої національності належить людина (№ 27 від 18.07.2018); Так, зазвичай вони не виплачують іпотеку та не мусять утримувати інших людей (№ 33 від 06.09.2017); ...він до цього часу навіть не оформив офіційно статус учасника бойових дій, хоча мав на те повне право (№ 28 від 26.07.2017).*

Нерідко трапляються порушення синтаксичних норм у вживанні прийменників. В українській мові прийменник *при* вживають, щоб вказати на «просторову близькість (*при дорозі*), належність або підпорядкованість (*спорткомплекс при школі*), наявність когось або чогось (*при свідках*), обставини, що їх характеризує наявність чогось поряд (*при низькій температурі*) [8, с. 17]. Замість прийменниково-іменникових конструкцій на кшталт *при* виконанні варто вживати дієприслівники чи похідні прийменники аналітичної будови – *під час, у процесі*. Тому в реченні *За підрахунками фахівців підприємства, при використанні геліосистеми для підігріву води за 2017 рік економія складатиме (правильно – становитиме) майже 50 тисяч гривень (№ 45 від 29.11.2017)* варто замість прийменника *при* використати *під час* або *в процесі*.

Інтерферентного впливу зазнали окремі прийменники, які автори вживають за аналогією до російської мови: *Оскільки ціна на туристичне страхування є невеликою в порівнянні з (правильно – порівняно з) рахунками на лікування, подорожувати без страховки за кордоном – дуже ризиковане діло (№ 33 від 06.09.2017); У порівнянні (має бути порівняно з) із літом і осінню це вже не так багато (№ 3 від 25.01.2017); У відділі комунікації поліції області нагадують, що за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності згідно (правильно – згідно з) ст.259 Кримінального кодексу передбачено покарання у вигляді ув'язнення терміном до 6 років (№ 45 від 29.11.2017); Йому 31 рік, за фахом працює вже дев'ять років, одразу по закінченні (має бути після) вишу (№ 33 від 06.09.2017).*

Трапляються також помилки у виборі керованої форми при однорідних членах речення, зокрема, уживання спільного додатка при словах, які вимагають різних відмінкових форм: *С. Моргунов подякував усім, хто підтримав (кого?) і допомагав (кому?) евакуйованим мешканцям (№ 37 від 04.10.2017).*

Спорадичними виявилися помилки, зумовлені

- неправильним розташуванням градаційних сполучників, що мали б з'єднувати однорідні члени речення, як-от у реченні *Працюють фахівці не лише Вінницької області, а й приїхала група оперативного реагування з центральних органів влади (№ 37 від 04.10.2017);*

- неправильною побудовою речення, що, зі свого боку, спричиняє двозначність його тлумачення: *По-перше, тому що такий випадок стався у Німеччині, а по-друге, бо мав медичну страховку (№ 33 від 06.09.2017).* У підрядному реченні причини невиправданим постає еліпсис підмета.

Словотвірні анормативи спричинені словотворчим калькуванням: *...а вакцинація – тільки співпадіння (№ 22 від 13.06.2018);* або ж утворенням паралельних форм жіночого

роду від іменників чоловічого роду, що є назвами осіб за професією, посадою, званням тощо: ...адвокатка Тетяна Палій вважає... (№ 22 від 13.06.2018).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Серед граматичних анормативів, що трапляються в регіональних ЗМІ, помилконебезпечні зони, на які мають зацентровувати увагу редактори під час коригування журналістських текстів, становлять відмінкові форми іменника, узгодження числівників з іменниками, дієслівне керування.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні інших різновидів мовних помилок, які трапляються в регіональних ЗМІ

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Т. Г. Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ. *Філологічні студії: Науковий часопис*. Луцьк, 2002. № 1. С. 4–12.
2. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика». Київ, 2003. 18 с.
3. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2014. 124 с.
4. Зубков М. Проблема одного відмінкового закінчення. *Стиль і текст* : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна. Київ, 2009. Вип. 10. С. 33–40.
5. Літературна норма і мовна практика: монографія / [Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Коць Т. А. та ін.]; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.
6. Мариненко І. Граматичні анормативи в текстах сучасної політичної реклами. *Стиль і текст* : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна. 2013. Вип. 14. С. 81–92.
7. Омельчук С. Основні аспекти мовленнєво-методичної компетентності сучасного вчителя-словесника. *Дивослово*. 2012. № 5. С. 13–18.
8. Прокопчук Л. В. Граматичні анормативи в регіональних медіатекстах. *Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ. 29–30 листопада, 2018 р. Київ: Міленіум, 2018. С. 171–172.
9. Солганик Г. Я. К определению понятий «текст» и «медiateкст». *Вестн. Моск. ун-та. Серия 10: «Журналистика»*. 2005. № 2. С. 7–15.
10. Харченко С. Синтаксичні норми літературної мови ХХ – початку ХХІ ст.: монографія; [відп. ред. К. Г. Городенська]. Київ: Міленіум, 2017. 417 с.
11. Шутьська Н. Помилконебезпечні морфологічні явища в мові українських ЗМІ. URL : http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10051/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.PDF. (дата звернення: 01.10.2018).

REFERENCES

1. Bondarenko T. G. Morphological errors in the language of printed media. *Phylogical cadets: Scientific journal*. Lutsk, 2002. No. 1. P. 4–12.
2. Bondarenko T. G. Typology of language errors and their elimination during the editing of journalistic materials: author's abstract : dis ... cand. fylol sciences: 10.01.08. Kyiv, 2003. 18 p.
3. Gorodenska K. Ukrainian word in the dimensions of the present. Kyiv: KMM, 2014. 124 s.

4. Zubkov M. The problem of one ending term. Style and text: Sciences. save / ed. V. V. Rizuna. Kyiv, 2009. Vip. 10. P. 33–40.

5. Literary norm and language practice: monograph / [Yermolenko S. Ya., Bibik S.P., Kots T. A., etc.]; for ed. S. Ya. Yermolenko. Nizhyn: Aspect-Polygraph Publishing House LLC, 2013. 320 p.

6. Marinenko I. Grammar mistakes in the texts of contemporary political advertising. Style and text: Sciences. save / ed. V. V. Rizuna. 2013. Issue 14. P. 81–92.

7. Omelychuk Sergey. The main aspects of the verbal and methodological competence of modern teacher-translator. Divoslovo. 2012. No. 5. P. 13–18.

8. Prokopchuk L. V. Grammatical mistakes in regional media texts. Socio-cultural and communicative aspects of the functioning of linguistic units: Sb. materials of the International Science. conf. On the occasion of the anniversary of the Doctor of Philology, Professor Katerina Grigorivna Gorodenska. Kiev: Millennium, 2018. pp. 171–172.

9. Solgachik G. Y. To the definition of the concepts of "text" and "media text". Vestn. Moscow un-that Series 10: Journalism. 2005. No. 2. P. 7–15.

10. Kharchenko S. Syntactic norms of literary language XX - the beginning of the XXI century: monograph; [rep. Ed. K. G. Gorodenska]. Kyiv: Millennium, 2017. 417 pp.

11. Shulskaya N. False-morbid phenomena in the language of Ukrainian mass media. URL : http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/10051/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.PDF.

Прокопчук Людмила Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Прокопчук Людмила Владимировна, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (Украина).

Prokopchuk Liudmyla, Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine).

Чередніченко Ірина Василівна, здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Чередниченко Ирина Васильевна, соискатель степени высшего образования магистра факультета филологии и журналистики имени Михаила Стельмаха Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (Украина).

Cherednichenko Iryna, graduate of the Master's Degree in the Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 23.10.2018

Статтю прийнято до друку: 30.10.2018

IV. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 811.111'27'42:801.6

ТЕМБРАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕЖДОМЕТИЯ YEAH В СПОНТАННОЙ РЕЧИ

Ю. Бабчук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка

Украина, г. Киев, ул. Владимирская, 60

e-mail: julya_babchuk@ukr.net

В статье показаны тембральные характеристики эмоциональной речи, представлены междометием «Yeah», описаны гендерные различия в акустических характеристиках данного междометия. Основное внимание акцентировано на иллюстрации спектральных картин формант, реализуемых мужчинами и женщинами с использованием многофункциональной компьютерной программы PRAAT. В статье представлен тембр, как компонента просодии, с помощью которого наглядно продемонстрировано усиления звучания в определённой форманте, показаны значения вибрации частоты звучания. Автор статьи указывает на количественное распределение употребления междометия «Yeah» с помощью формантной структуры звучания.

Ключевые слова: междометие, тембр, форманта, гендерная группа, звучание, экспрессивная речь, спектральная картина.

ТЕМБРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИГУКУ «YEAH» У СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ

Ю. Бабчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Україна, м. Київ, вул. Володимирська, 60

e-mail: julya_babchuk@ukr.net

У статті представлені тембральні особливості використання вигуків, на прикладі вигуку Yeah за допомогою сучасної багатофункціональних комп'ютерної програми Praat. Автор статті репрезентує тембральні характеристики експресивного мовлення, описує гендерні розбіжності щодо тембральних та акустичних особливостей звучання вигуку Yeah. Основну увагу акцентовано на ілюстрації спектральних картин формант представлених мовцями із залученням до експериментального аналізу мультифункціональної комп'ютерної програми Praat. В статті проілюстровано аналіз тембра, як компонента просодії, за допомогою якого наочно показано посилення звучання в певній форманті, зазначені відповідні значення вібрацій частоти звучання. Автор статті вказує на кількісний розподіл використання вигуку Yeah за допомогою аналізу формантної структури звучання.

Ключові слова: вигук, тембр, форманта, гендерна група, звучання, експресивне мовлення, спектральна картина.

TIMBRE CHARACTERISTICS OF INTERJECTION “YEAH” IN SPONTANEOUS SPEECH

Yu. Babchuk

Taras Shevchenko Kyiv National University
60 Volodymyrska St., Kyiv, Ukraine
e-mail: julya_babchuk@ukr.net

The timbre peculiarities of using interjection Yeah, especially the structure of formant analysis are found out in the article. Timbre coloring of expressive speech with that interjection is revealed. The author of the article specifies on the quantitative distributing of using interjections depending on gender factor. The author of this article describes masculine and feminine timbre and acoustic characteristics of the interjection yeah with the help of modern multifunctional program Praat. The main attention is focused on an illustration of spectral pictures of interjection “Yeah” of different genders with addition to the experimental analysis the multipurpose computer programme Praat. The article analyses the timbre as prosody component by means of which the strengthenings of sounding in defined formant, values of frequency vibration and the sounding which are measured in hertz are visually shown. The author of the article points to quantitative distribution of the interjection “Yeah” by means of formant structure analysis. The indexes of quantitative distribution of the speakers, influence of gender factor on prevailing the formants in the speech of speakers, quantitative distribution of using separate interjection are visually represented.

Key words: *interjection, timber, formant, gender group, interjection, expressive speech, sounding, spectral picture.*

Постановка проблеми. Спонтанная речь показывает разнообразие тембральной окраски и определяет условное распределение эмоционального и неэмоционального наполнения в речи. Тембр – звуковая окраска – придает речи те или иные эмоционально-экспрессивные оттенки. Тембр речи отличается огромным многообразием и служит средством индивидуальной идентификации говорящего, а также отражает широкий спектр эмоциональных оттенков речи [8]. Тембр является элементом просодии, воспринимаемым с первого момента произнесения слова, в данном случае междометия, а также передает самые минимальные оттенки эмоционального наполнения междометия [4].

Анализ последних исследований и публикаций. Следует отметить, что любые особенности использования междометий для выражения эмоций языковой личности не следует рассматривать как абсолютные маркеры мужской или женской речи. Полученные данные подтверждают существование мужских и женских приоритетов в использовании тех или иных единиц лексического уровня [5]. Можно констатировать существование гендерных предпочтений в использовании междометий в спонтанной коммуникации. Изучая отличия предпочтений женщин и мужчин в использовании междометий, мы обратили внимание на частоту основного тона, а также формантную структуру звучания междометий.

Целью исследования стало определение тембральных характеристик междометий двух гендерных групп. Определение намеченной цели подразумевает решения такого задания, как анализ зависимости тембральных характеристик от гендерной принадлежности говорящего. В частности, для междометия «Yeah» зависимость тембральных характеристик от гендерной принадлежности представлена в таблице:

Зависимость тембральных и гендерных характеристик междометия «Yeah»

Таблица 1.

YEAN		
	Мужчины	Женщины
Количество	149	61
Среднее макс. значение ЧОТ, Hz	229,84	279,11
Среднее мин. значение ЧОТ, Hz	165,42	205,47
Диапазон ЧОТ, %	38,9	35,8
Абсолютное макс. значение ЧОТ, Hz	490,0	500,0
Абсолютное мин. значение ЧОТ, Hz	40,8	58,9
Среднее значение форманты, ff	5	4

Из таблицы можно сделать вывод, что тембральные характеристики для междометия «Yeah» зависят от гендерных характеристик дикторов. Так, для мужчин усиление звука происходит в пятой форманте, в то время как у женщин – в четвертой.

У мужчин максимальное значение ЧОТ меньше, чем у женщин приблизительно на 10 пунктов (графическое изображение представлено на рис. 2 и рис. 3).

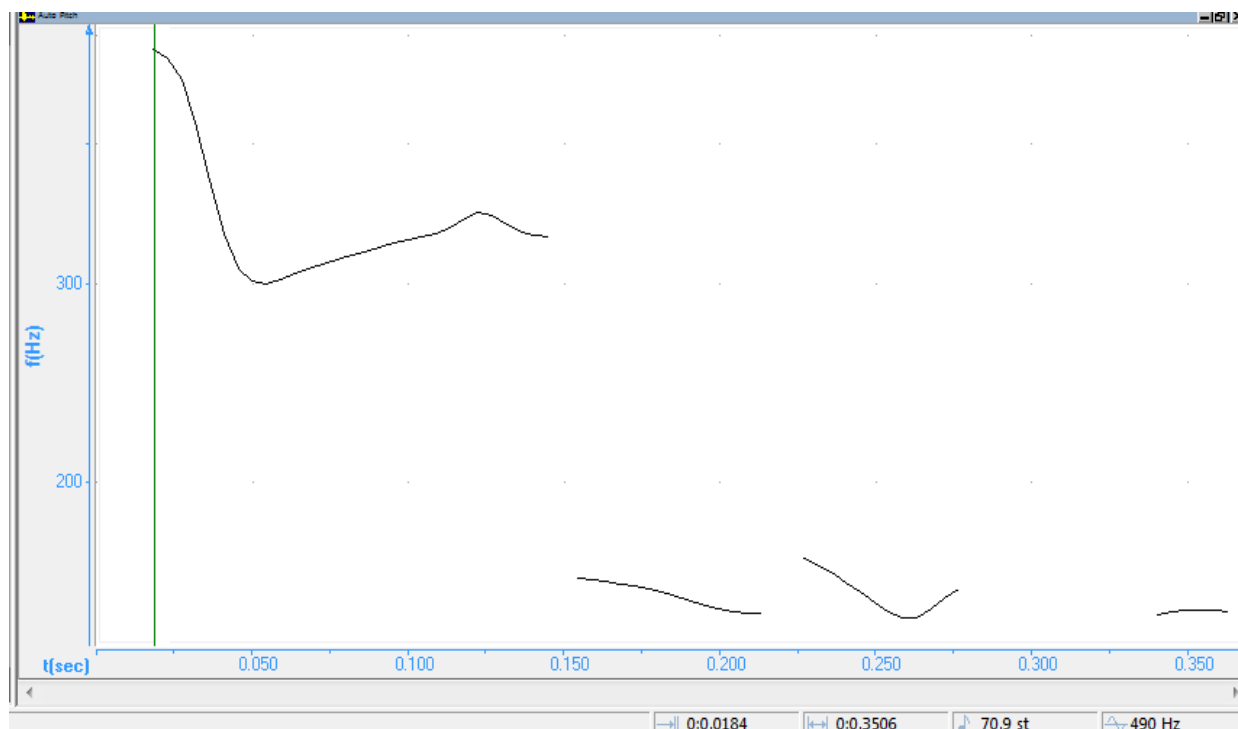

Рис.2. Графическое изображение кривой Pitch для междометия «Yeah» с абсолютным максимальным значением ЧОТ у мужчин.

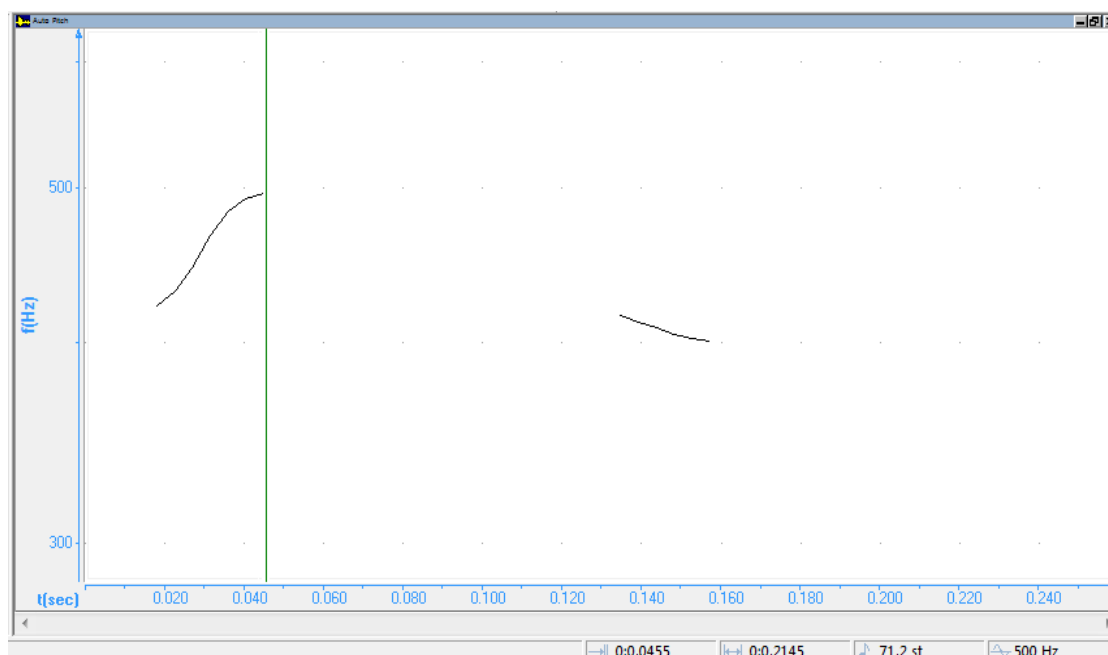

Рис.3. Графическое изображение кривой Pitch для междометия «Yeah» с абсолютным максимальным значением ЧОТ у женщин.

Минимальное значение ЧОТ у мужчин ниже приблизительно на 18 пунктов (графическое изображение представлено на рис.4 и рис.5). Интервал между минимальным и максимальным значениями ЧОТ у мужчин и у женщин практически совпадают.

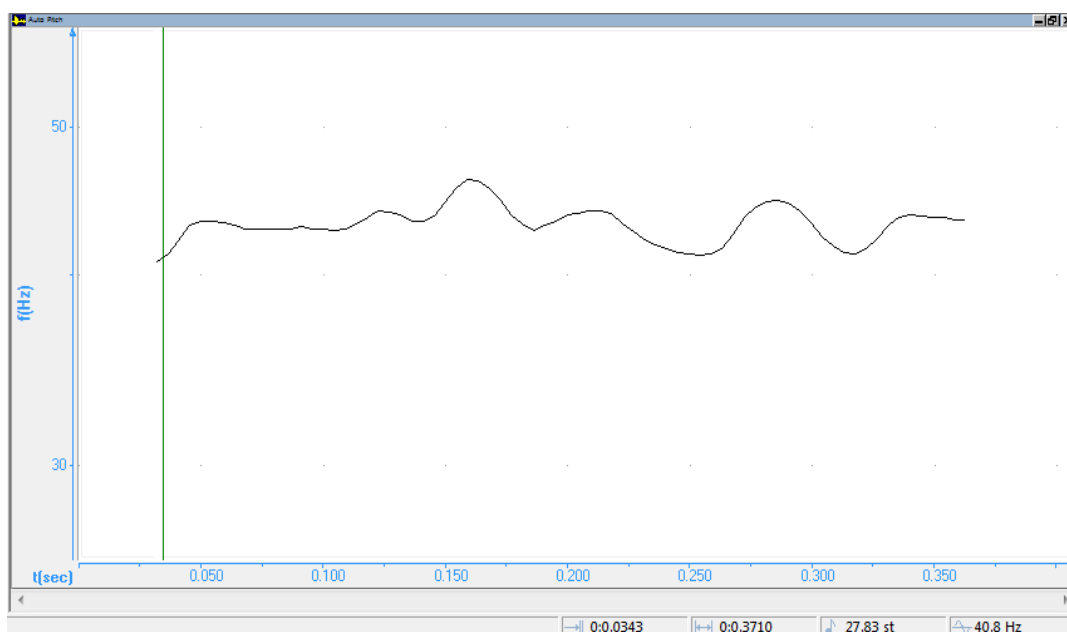

Рис. 4. Графическое изображение кривой Pitch для междометия «Yeah» с абсолютным минимальным значением ЧОТ у мужчин.

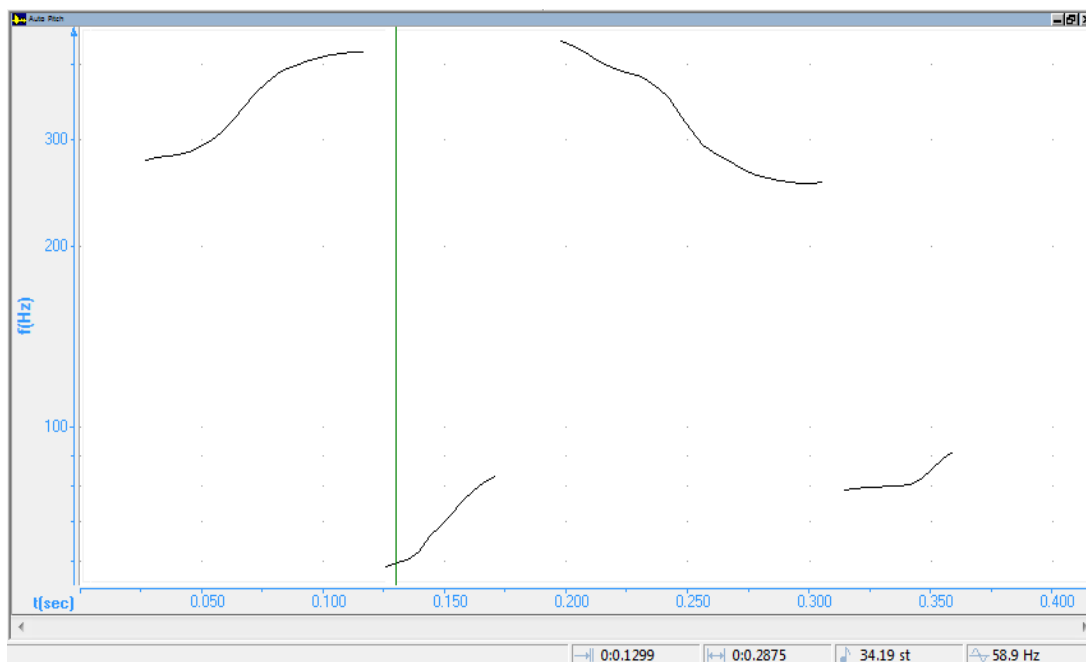

Рис.5. Графическое изображение кривой Pitch для междометия «Yeah» с абсолютным минимальным значением ЧОТ у женщин.

Проиллюстрируем ниже наиболее характерные спектральные картины формант для междометия «Yeah», наблюдаемые в группе мужчин.

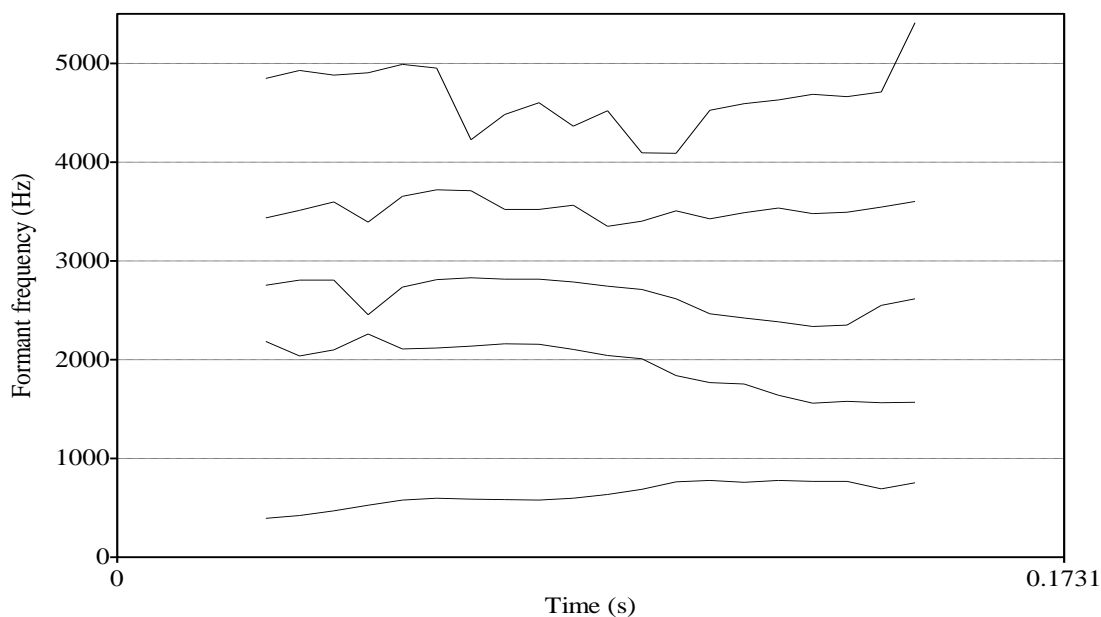

Рис.6. Спектральная картина формант для междометия «Yeah» в группе мужчин.

Анализ междометия Yeah в речи мужчин указывает на то, что усиление звука происходит в пятой форманте с вероятностью 88,6 % , что означает, что в 88,6 % реализаций усиления звука происходит в пятой форманте, а в остальных междометий (11,4%) усиление звука уже происходит в четвертой форманте). Значение частоты колеблется от 40,8 Hz до 490,0 Hz.

Проиллюструємо найбільш характерні спектральні картини формант для междометия «Yeah», наблюдаемые в группе женщин.

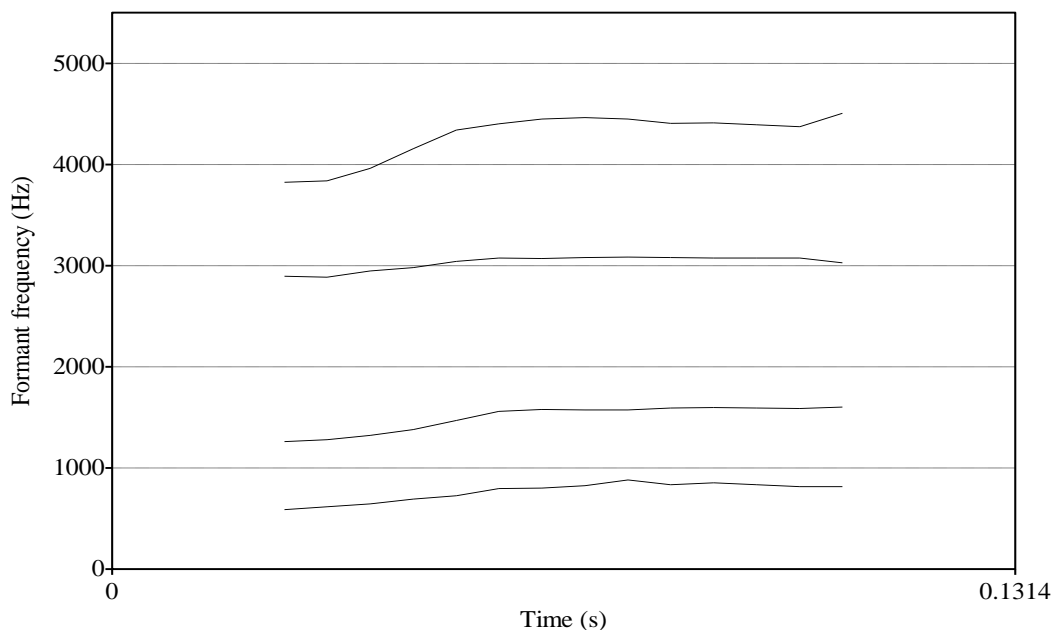

Рис. 7. Спектральна картина формант для междометия «Yeah» в групі жінок.

Усилення звука происходит в четвертой форманте с вероятностью 59%. Анализ междометия «Yeah» в речи женщин свидетельствует о том, что усиление звука происходит в четвертой форманте с вероятностью 59%, т.е. в 59% реализаций усиление звука происходит в четвертой форманте, а в 41% усиление звука имеет место в пятой форманте. Значение частоты колеблется от 58,9 Hz до 500 Hz.

Выводы исследования. После проведенного нами экспериментального исследования можно отметить, что гендерный фактор влияет на выбор тех или иных междометий, частота употребления междометий у мужчин выше, чем у женщин. Тембральные характеристики 43,5% исследуемых междометий не зависят от гендерной принадлежности дикторов, а 56,5% зависят. Большинство дикторов как в группе мужчин, так и в группе женщин произносят междометия ровным голосом, а усиление звука в обеих группах говорящих происходит в пятой форманте.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богачева М. В. Специфика гендерной дифференциации языковых средств. URL : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2008.../8pdf>. (дата звернення: 02.09.2018).
2. Донченко Ю. И. Анализ гендерных особенностей эмоциональных высказываний говорящих (на материале английского языка). URL : <http://www.jurnal.org/articles/fild.php>. (дата звернення: 02.09.2018).
3. Кривнова О. Ф. Фактор речевого дыхания в интонационно-паузальном членении речи. *Лингвистическая полифония. Юбилейный сборник к 70-летию проф. Р. К. Потановой*. Москва. 2007. С. 424–445.
4. Наваренко И. А. Взаимодействие просодических средств в обеспечении целостности текста испанской сказки и их влияние на ее восприятие. *Лингвистика XXI ст.: новые исследования и перспективы*. Киев, 2009. С 179–190.

5. Никитина А. С. Гендерная лингвистика и коммуникация интеграционный аспект. URL : <http://www.frgf.utmn.ru/last/No10/text 07.htm>. (дата звернення: 03.09.2018).
6. Epstein M. A. Voice Quality and Prosody in English. URL : http://www.linguistics.ucla.edu/faciliti/research/mae_pdf. (дата звернення: 10.09.2018).
7. Tatham M., Marton K. Developments in Speech Synthesis. West Sussex, 2005. 342 p.
8. LittleMan. URL : <http://www.kinoshow.ru/films/1748.html>. (дата звернення: 03.09.2018).
9. MadMoney. URL : <http://www.alluc.org/movies/watch-mad-money-2008-online/1532>. (дата звернення: 13.09.2018).
10. MeetJoeBlack. URL : http://www.kinofilms.com.ua/.../520_Meet_Joe_Black/html. (дата звернення: 03.09.2018).
11. The Nutty Professor. URL : <http://victu.clan.su/...professor/2009-10-13-9330>. (дата звернення: 03.09.2018).

REFERENCES

1. Bogachova M. V. Specufika gendernoj diferencuacuji jazukovuh sredstv. URL : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2008.../8pdf>.
2. Donchenko Y. I. Analiz gendernuh osobenosstej emocyonalnyh vuskazuvanj govoryashih (namateriale anglijskogo jazuka). URL : <http://www.jurnal.org/articles/fild.php>.
3. Krivnova O. F. Faktor rechevogo duhanija v intonacualno-pausalnom chleneniji rechi. Lingvisticheskaja polifonija. Jubilejnuj sbornik k 70-letiju prof. R. K. Potapovoj. Moskva, 2007. S. 424-445.
4. Navarenko I. A. Vzaimodejstviye prosodicheskikh sredstv v obespecheniji celosnosti teksta ispanskoy skazki I ih vlijaniye na jejovo sprijatije. Lingvistika XXI st.: novuje issledovanija i perspektivy. Kyiv, 2009. S. 179-190.
5. Nikitina A. S. Gendernaja lingvistika i kommunikacija integracounnuj aspect. URL : <http://www.frgf.utmn.ru/last/No10/text 07.htm>.

Бабчук Юлія Йосипівна, кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов природничих факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна).

Бабчук Юлія Йосифовна, кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна).

Babchuk Yuliia, Candidate of Science, the Assistant at the Department of Foreign Languages of the Natural Sciences faculty, Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine).

Стаття надійшла: 16.10.2018

Статтю прийнято до друку: 23.10.2018

УДК 811.111:81'25

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

О. Волченко

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24

e-mail: volchenkoom@ukr.net

Індивідуально-авторські неологізми викликають значний інтерес у сучасних лінгвістів і перекладачів. У статті з'ясовано особливості індивідуально-авторських неологізмів. Виявлено основні способи відтворення індивідуально-авторських неологізмів українською мовою: перекладацька транслітерація та транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад та контекстний переклад. Матеріалом дослідження слугував роман Джорджа Орвелла «1984» та його переклад, який був здійснений Віталієм Данмером.

Ключові слова: неологізм, окказіоналізм, індивідуально-авторський неологізм, способи перекладу, транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад.

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКИЕ НЕОЛОГИЗМЫ КАК ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА

О. Волченко

Николаевский национальный университет имени В. О. Сухомятинского

Украина, г. Николаев, ул. Никольская, 24

e-mail: volchenkoom@ukr.net

Індивідуально-авторські неологізми викликають великий інтерес у сучасних лінгвістів і перекладачів. В статті досліджуються особливості індивідуально-авторських неологізмів. Виявлені основні способи передачі індивідуально-авторських неологізмів засобами української мови: перекладацька транслітерація та транскрипція, калька, описательний переклад, наближений переклад та контекстний переклад. Матеріалом дослідження послужили роман Джорджа Орвелла «1984» та його переклад, виконаний Віталієм Данмером.

Ключевые слова: неологізм, окказіоналізм, індивідуально-авторський неологізм, способи перекладу, транслітерація, транскрипція, калька, описательний переклад.

THE AUTHOR'S NEOLOGISMS AS THE TRANSLATION PROBLEM

O. Volchenko

Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi

24 Nikolska St., Mykolaiv, Ukraine

e-mail: volchenkoom@ukr.net

Introduction. *The vocabulary of any language reflects the changes in the social, cultural, political and other spheres of the society. The development of the language is conditioned, to a greater extent, by the development of its word-formation system, the formation of new word-formation models of words, the alteration of existing ones, the expansion or reduction of their productivity, and many other factors of the word-formation process. Sometimes it is very difficult for a translator to find lexical correspondences to describe home and foreign events. Analysis of linguistic and translation research proves that the problem of innovations is under great consideration.*

The scientific description and classification of neologisms, as well as the comparison of their structure in different languages and the study of the ways of translation, are the object of scientific research by V. Zabotkina, Yu. Zatsnyi, A. Levytskyi, I. Malynovska, O. Rebrii, O. Selivanova, O. Yanyshyna, O. Yasynetska and others.

Purpose. *The article aims to highlight the peculiarities of author's neologisms and the ways of their rendering in Ukrainian.*

Methods. *The method of semantic and structural analysis was used to discover the ways of author's neologisms formation. The contrastive method helped us to understand the translator's choice of the ways of faithful reproduction of the researched lexical units in the Ukrainian language.*

Results. *The term "author's neologisms" is studied. The difference between the basic ways of the author's neologisms rendering in the Ukrainian language are revealed: translation transliteration and transcription, loan translation, descriptive translation, approximate translation and contextual translation. The first three ways are the most productive in the process of translation of the author's neologisms into Ukrainian.*

Transliteration is the representation of the spelling of the foreign word with the target language letters.

Transcription is the representation of the pronunciation of the foreign word with the target language letters.

Loan translation is the formation of a new word or word combination according to the structure of source language. In loan translation changing of component order or translation of one word and transcription of the other are possible. The source language unit is replaced by a target language word combination describing or defining its meaning.

Originality. *The article reveals the analysis of author's neologisms by G. Orwell which are supposed to create great difficulties while being translated from the source language into the target one.*

Conclusions. *In the process of the analysis of scientific literature, it was established that the author's neologism is a word created by a writer, poet, or publicist to nominate new or fictional phenomena for the purpose of providing a text with expressiveness.*

The translation of author's neologisms is a complex process and is carried out in two stages. At the first stage, the structural analysis of author's neologisms is used, which allows us to understand the intention of the author of the original. At the second stage, there is a translation itself, which results in the application of equivalent that make identical the recipient's perception of translation and the reader of the original.

Key words: *neologism, occasionalism, author's neologism, translation ways, transliteration, transcription, loan translation, descriptive translation.*

Постановка проблеми. Лексика як найбільш рухливий пласт будь-якої мови реагує на зміни в соціальній, культурній, політичній та інших сферах життя суспільства, адже саме слово є «дзеркалом життя». Розвиток мови зумовлюється здебільшого розвитком її словотворчої системи, становленням нових словотворчих моделей слів, зміною наявних, розширенням або зменшенням їхньої продуктивності та багатьма іншими чинниками словотворчого процесу. Мова перебуває в постійному розвитку, збагачуючись новими словами та образами, які, на думку О. Ясинецької, реалізуються шістьма категоріями інновацій, а саме: 1) трансномінації (раніше відоме значення втілюється в новій формі); 2) семантичні інновації (нове значення позначається формою, уже відомою в мові); 3) семантичні переосмислення (наявна / стара форма позначає значення, яке мало іншу форму вираження); 4) власне неологізми (нове значення виражається новою формою);

5) паронімічні неологізми (нове значення виражається новою формою на основі гри слів);
6) ескалації (розширення значення позначається розширенням вже відомої форми) [10].

Перекладачеві іноді дуже важко знайти лексичний відповідник для опису подій, що відбуваються за кордоном або у власній країні. Аналіз досліджень свідчить, що проблема новотворів у мовознавстві та перекладознавстві не втрачає своєї актуальності.

Науковий опис та класифікація неологізмів, розв'язання проблем їхнього виникнення, а також порівняння їхньої структури в різних мовах і дослідження можливостей перекладу є об'єктом наукових розвідок В. Заботкіної, Ю. Зацного, А. Левицького, І. Малиновської, О. Ребрія, О. Селіванової, Н. Шанського, О. Янишина, О. Ясинецької та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Селіванова визначає неологізм як «слово чи зворот, створений для номінації предмета чи для вираження нового поняття» [7, с. 716]. М. Шанський тлумачить це поняття як нове лексичне утворення, яке ще не ввійшло в загальнолітературне вживання і яке виникає через суспільну необхідність для позначення нового предмета або явища, зберігаючи відчуття новизни для носіїв мови [9]. І. Малиновська звертає увагу те, що неологізми здебільшого позначають абстрактні поняття, котрі важко піддаються опису й відповідно мають розгорнуті, детальні та пов'язані із контекстом дефініції [4].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що в широкому сенсі терміном «неологізм» позначають будь-яке слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (індивідуально-авторські неологізми) [5].

Мета і завдання статті. У цій статті ми поставили за мету проаналізувати особливості та способи відтворення індивідуально-авторських неологізмів українською мовою.

Матеріалом дослідження слугував роман Джорджа Орвелла «1984» та його переклад, який був здійснений Віталієм Данмером.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для позначення мовних новотворів учені застосовують такі терміни, як «неологізм», «оказіоналізм» та «індивідуально-авторський неологізм».

Детальний опис okazіональної лексики подано в працях вітчизняних науковців Ю. Зацного [2], А. Левицького [3] та О. Ребрія [6], які розглядають це явище у всій його різноманітності, звертаючись до різних аспектів утворення і функціонування okazіонального слова. Зокрема, згідно з уявленнями А. Левицького, «неологізми – це нові слова або словосполучення, які виникли в певний період розвитку суспільства і посідають периферійне місце в лексичній системі мови, а okazіоналізми перебувають на межі лексичної системи мови та мови певних соціо- та ідіолектів» [3, с. 16]. Зі свого боку, Ю. Зацний наполягає на тому, що сам термін «оказіональний» (від англійського «occasional» – випадковий), наголошує на тому, що слово виникло в мовленні. Дослідник висновкує: якщо okazіоналізм створює мовець у процесі мовлення випадково, то, уводячи в текст індивідуально-авторський неологізм, письменник має на меті дати назву новому поняттю чи явищу в художньому творі чи замінити вже існуюче більш точним, яскравим та виразним словом із погляду жанру твору та індивідуального стилю автора. До того ж, до okazіоналізмів дослідник відносить усі інновації, які утворилися для задоволення комунікативних потреб [2].

Загальновідомо, що оказіоналізми також можуть виникати в процесі написання твору задля надання тексту більшої експресивності [22]. У такому разі, як стверджує С. Стайнметц, їх використовують лише один раз, тоді як авторський неологізм трапляється в тексті декілька разів, маючи на меті створити більш переконливе відчуття реальності подій чи світу, змальованого у творі [11]. Саме тому багато індивідуально-авторських неологізмів можуть набувати надзвичайного поширення в мові, якщо вони є особливо виразними та позначають при цьому комунікативно важливі явища. Наприклад, слово *robot* уперше використав письменник К. Чапек і воно позначало ззовні схожий на людину автомат. Окремі ж нові одиниці настільки міцно ввійшли в мову, що тепер тільки фахівці можуть з'ясувати, що такі слова, як *мрія* та *крок*, у минулому – авторські неологізми: два століття тому їх уперше використав у своїх творах М. Старицький.

Іншим важливим критерієм у розрізненні оказіоналізму та авторського неологізму, як і неологізму загалом, є спосіб утворення. Оказіоналізми, що виникають лише в процесі мовлення, будуються за малопродуктивними словотворчими моделями або з порушенням чинних мовних норм. Більшість мовознавців схиляється до думки, що авторські неологізми, як і всі неологізми, з'являються в мові трьома шляхами: шляхом словотворчої деривації, семантичної деривації та шляхом запозичення слів.

Зрозуміло, що складність перекладу індивідуально-авторських неологізмів становить процес з'ясування значення іншомовного слова. Власне, переклад неологізму, значення якого вже відомо перекладачеві, завдання порівняно більш просте, і частіше за все вирішується шляхом пошуку слова в англо-українському тлумачному словнику. Під час перекладу індивідуально-авторських неологізмів перекладачеві доводиться з'ясувати його значення, виходячи із контексту твору.

Отже, процес перекладу індивідуально-авторських неологізмів здійснюється у два етапи: з'ясування значення слова та власне його переклад засобами цільової мови.

Під час першого етапу перекладач звертається до сучасних тлумачних словників чи визначає значення слова за контекстом та його структурою, беручи до уваги різні способи творення неологізмів (афіксація, скорочення, запозичення, конверсія, складання основ).

Другий етап є надзвичайно складним та вимагає від перекладача вміння оперувати основними способами перекладу авторських неологізмів.

У теорії перекладу індивідуально-авторські неологізми прийнято розглядати як один із видів безеквівалентної лексики, що відтворюється в цільовій мові такими способами, як перекладацька транслітерація та транскрипція, калькування, описовий або роз'яснювальний переклад, наближений переклад та контекстний переклад.

Перекладацька транслітерація передбачає відтворення літер слова оригіналу літерами цільової мови. Прикладом транслітерації є такі слова, як *blaster* – *бластер*, *skimmer* – *скіммер*, *blog* – *блог*.

Нині у сучасній перекладацькій діяльності, особливо в процесі перекладу з англійської мови, спостерігається тенденція до використання такого способу, як транскрипція – представлення не орфографічної форми слова, а фонетичної. Унаслідок відмінності фонетичних систем української й англійської мов, така репродукція завжди є умовною і відтворює лише деяку подібність англійського звучання, наприклад: *mood board* – *мудборд*, *know-how* – *ноу-хау*, *facebooker* – *фейсбукер*. Треба зауважити, що прийом транскрипції завжди передбачає застосування елементів транслітерації. Однією з основних переваг транскрипції та транслітерації є максимальна стислість. Варто зазначити, що цей

спосіб потрібно використовувати обережно, оскільки під час перекладу авторських неологізмів передача експресивності може відтіснити на другий план передачу самого значення слова. Тоді головне завдання перекладу не буде виконаним. Транслітерацію та транскрипцію часто використовують під час перекладу назв географічних об'єктів, імен персонажів, назв явищ тощо.

Поширеним є і спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складників – морфем чи слів (у стійких словосполученнях) лексичними відповідниками мови перекладу, тобто калькування. Особливість такого перекладу полягає в збереженні незмінної внутрішньої форми слова. Цей метод є надзвичайно ефективний, коли перекладач намагається передати образність тексту та індивідуально-авторський стиль. Дуже часто калькування порівнюють із буквальним перекладом, адже еквівалент цілого слова створюється через просте додавання його складників. Саме тому калькуванню підлягають тільки складні неологізми. Наприклад, слово *oldthinker* складається зі слів *old* і *thinker*. Ці слова перекладаються як *старий* і *той, що думає*. Унаслідок поєднання цих слів з'являється слово *стародумець*.

Роз'яснювальний переклад або експлікація полягає в описі засобами цільової мови певного поняття мови оригіналу та є лексико-граматичною трансформацією, за якої лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, що пояснює її значення цільовою мовою. В описових засобах передачі неологізмів значення іншомовної одиниці не має міцного зв'язку з її зовнішньою структурою. Такий спосіб перекладу використовується тоді, коли перекладач не може передати неологізм за допомогою вищеподаних способів, тому дуже часто це стосується неологізмів, що позначають явище чи предмет, відсутній у мові перекладу, наприклад, *brinkmanship*, що означає *мистецтво ведення політики на межі війни*.

Інший спосіб перекладу індивідуально-авторських неологізмів – це наближений переклад, що здійснюється добиранням найближчої за значенням відповідності в мові перекладу для лексичної одиниці оригіналу, яка не має в цільовій мові еквівалентних відповідностей.

Важливим є і контекстний (трансформаційний) переклад, коли відбувається перебудова синтаксичної структури речення або лексична заміна з повною зміною значення вихідного слова: *dog-eat-dog competition* – *озвіріла конкуренція*. З прикладу зрозуміло, застосування цього способу перекладу, на жаль, призводить до втрати конотативних відтінків слова.

Аналіз морфологічної будови індивідуально-авторських неологізмів Дж. Орвелла в романі «1984» засвідчив, що найчастіше вони утворені способом творення складного слова або за допомогою скорочення слів, які вже існують в англійській мові. Серед способів перекладу цих неологізмів В. Данвер надає перевагу калькуванню, наприклад: *FACECRIME* – *ОБЛИЧЧЕЗЛОЧИН*, *theInnerParty* – *Внутрішня партія*, *HateWeek* – *Тиждень Ненависті*, *theThoughtPolice* – *Поліція думок*. В останньому прикладі перекладач застосовує подвійну трансформацію: у цільовій мові не тільки використано калькування, а й змінено категорію числа одного з елементів (*thought* – англійський іменник в однині, думки – український відповідник у множині).

Проаналізуємо ще деякі індивідуально-авторські неологізми в романі «1984» та способи перекладу їх українською мовою.

Індивідуально-авторський неологізм *Newspeak* сформовано за моделлю словоскладання прикметник + дієслово: *new* – новий, *speak* – говорити. У романі «1984»

Newspeak – це особлива форма мови і словникового запасу, яка поширюється в Океанії та формувалася за принципом «неможливо зробити (і навіть подумати) те, що не можна виразити словами». Під час перекладу неологізму українською перекладач не тільки змінює схему словоскладання на прикметник + іменник, але й використовує скорочення обох слів: *Новосурж*. Утворений перекладачем неологізм повністю передає негативне ставлення автора до *Newspeak*, адже використання слова «суржик» наголошує на порушенні норм літературної мови.

Треба зазначити, що роман «1984» був написаний у 1948 році та мав певну кількість індивідуально-авторських неологізмів, завдяки яким описано світ, де панував тоталітарний режим. На сучасному етапі розвитку англійської мови у свідомості її носіїв лексична одиниця *speak* починає функціонувати як словотворчий елемент із властивими йому ознаками й реалізацією афіксальних функцій [8]. Такі лексичні одиниці, як *corp-speak*, *computerspeak*, *doctorspeak*, *management-speak*, *technospeak* стають типовими для більшості носіїв мови.

Складноскорочений індивідуально-авторський неологізм *INGSOC* є одним із панівних понять у тексті оригіналу, складається зі слів *English* (англійський) і *socialism* (соціалізм). Цікаво, що *ING-* відображає звучання слова *English*. У цільовій мові перекладач застосовує змішаний спосіб відтворення цього неологізму *ИНГСОЦ*: перша частина новотвору транслітерується з англійської, а друга – є результатом усікання слова *соціалізм*.

Цікавими з погляду перекладознавства є назви чотирьох Міністерств Океанії, кожне з яких має дві назви в оригіналі. Спочатку назви міністерств утворюються за допомогою словоскладання: *theMinistryofTruth*, *theMinistryofPeace*, *theMinistryofLove*, *theMinistryofPlenty* та відтворюються українськими відповідниками із збереженням порядку розташування елементів: *Міністерство Правди*, *Міністерство Миру*, *Міністерство Любові* та *Міністерство Достатку*.

Але в Новосуржі Океанії всі міністерства називалися як *Minitrue* (Міні-правда), *Minipax* (Міні-мир), *Miniluv* (Міні-люб), *Miniplenty* (Міні-достаток).

В оригіналі простежується мовна гра автора, яка зберігається й у перекладі – слово *Ministry* скорочено до афіксу *mini-*, що має значення *мінімальний*, *маленький*, *незначний*. Як наслідок, назви міністерств набувають у Дж. Орвелла інших значень:

- Міністерство миру / Міні-мир є насправді Міністерством війни, оскільки відповідає за проведення військових дій і повідомляє про події безперервної війни між Океанією та іншими світовими державами;

- Міністерство Правди / Міні-правда займається безперервною фальсифікацією різної історичної інформації (статистичних даних, історичних фактів) на всіх рівнях інформування населення: у ЗМІ, книгах, в освіті, мистецтві, спорті;

- Міністерство Любові / Міні-люб займається розпізнаванням і перевихованням та знищенням справжніх і потенційних думкозлочинців;

- Міністерство Достатку / Міні-достаток контролює постачання їжі, товарів і предметів побуту. Кожен квартал Міні-дост публікує несправжні заяви про поліпшення рівня життя, тоді як насправді воно здебільшого скорочує й зменшує найменування, доступність і кількість товарів народного споживання.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Унаслідок аналізу наукової літератури встановлено, що індивідуально-авторський неологізм – це слово, створене прозаїком, поетом чи публіцистом для позначення нових або

вигаданих явищ дійсності, предметів або понять задля надання тексту більшої експресивності.

Переклад індивідуально-авторських неологізмів є складним процесом та здійснюється у два етапи. На першому етапі застосовується структурно-семантичний аналіз індивідуально-авторських неологізмів, що дозволяє зрозуміти задум автора оригіналу. На другому етапі відбувається власне переклад, що, зі свого боку, передбачає застосування еквівалентних засобів, які дозволяють наблизити відчуття реципієнта перекладу до тих, які має читач оригіналу.

Перспективним вважаємо дослідження особливостей індивідуально-авторських неологізмів крізь призму жанрових теорій перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1990. 124 с.
2. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови у 80-90 роки ХХ століття: дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 1999. 402 с.
3. Левицький А. Е. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. Випуск 23. С. 16–21.
4. Малиновська І. В. Універсалізація термінології ХХІ століття: особливості вербалізації концептів у просторі англійської мови. *Лінгвістика ХХІ століття: дослідження і перспективи*. НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов. Редкол.: А. Д. Белова (голов. ред) та ін. Київ: Логос, 2007. С. 189–198.
5. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmoва/um>. (дата звернення: 01.10.2018).
6. Ребрій О.В. Системний підхід до вироблення стратегій перекладу (на матеріалі «Новомови» Джорджа Орвелла). *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. N 848: Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 58. С. 215–220.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Чумак Л. Особливості системно-структурної організації словотвору сучасної англійської мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Вінниченка, 2013. Випуск 115. С. 527–532.
9. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию. Москва: Изд-во Московск. госуд. ун-та, 1968. 310 с.
10. Ясинецька О. А. Переклад нових англійських публіцистичних метафор українською мовою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2009. 16 с.
11. Steinmetz Sol, Kipfer Barbara Ann. The life of language: The fascinating ways words are born, live, and die. New York: Random House, 2006. 780 p.

ДЖЕРЕЛА

1. Орвелл Дж. 1984, переклад з англ. Данмер В. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2283> (дата звернення: 15.10.2018).
2. Orwell G. 1984. URL : <https://www.planetebook.com/free-ebooks/1984.pdf>. (дата звернення: 15.10.2018).

REFERENCES

1. Zabotkina V. I. Novaya leksika sovremennogo angliyskogo yazyka. Moskva: Vysshaya shkola, 1990. 124 s.
2. Zatsnyi Yu. A. Rozvytok slovnykovoho skladu anhliiskoi movy u 80-90 roky KhKh stolittia: dys. ...doktora filol. nauk: spets. 10.02.04 – hermanski movy. Zaporizhzhia, 1999. 402 s.
3. Levyskyi A. E. Aktualni problemy rozvytku neolohii (na materiali anhliiskoi movy). Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2005. Vypusk 23. S. 16 – 21.
4. Malynovska I. V. Universalizatsiia terminolohii KhKhI stolittia: osoblyvosti verbalizatsii kontseptiv u prostori anhlo-movnoho diskursu nauk pro skladnist. Lnhvistyka KhKhI stolittia: doslidzhennia i perspektyvy. NAN Ukrainy. Tsentr nauk. doslidzh. i vykladannia inozem. mov. Redkol.: A. D. Bielova (holov. red) ta in. Kyiv: Lohos, 2007. S. 189 – 198.
5. Ukrainska mova: Entsyklopediia. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 2000. 752 s. Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um>.
6. Rebrii O. V. Systemnyi pidkhid do vyroblennia stratehii perekladu (na materiali «Novomovy» Dzhordzha Orvella). Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im.V.N.Karazina. Kharkiv : Vydavnytstvo KhNU im. V.N. Karazina, 2009. N848: Serii: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov. Vyp.58. – S.215 – 220.
7. Selivanova O. O. Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K, 2006. 716 s.
8. Chumak L. Osoblyvosti systemno-strukturnoi orhanizatsii slovtvoru suchasnoi anhliiskoi movy. Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo). Kirovohrad: RVV KDPU im. V.Vinnychenka, 2013. Vypusk 115. S. 527 – 532.
9. Shanskiy N. M. Ocherki po russkomu slovoobrazovaniyu. M.: Izd-vo Moskovs. gosud. un-ta, 1968. 310 s.
10. Yasynetska O. A. Pereklad novykh anhlo-movnykh publitsystychnykh metarafor ukrainskoiu movoiu. Avtoref. dys.... kand. filol. nauk: spets. 10.02.16 – perekladoznavstvo. Kyiv, 2009. 16 s.
11. Steinmetz Sol, Kipfer Barbara Ann. The life of language: The fascinating ways words *are born, live, and die*. New York: Random House, 2006. 780 p.

Волченко Ольга Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладу Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна).

Волченко Ольга Михайловна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры германской филологии и перевода Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского (Украина).

Volchenko Olha, Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor of the Department of German Philology and Translation, Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi (Ukraine).

Стаття надійшла: 30.10.2018

Статтю прийнято до друку: 06.11.2018

УДК 81'255=111=161.2

**СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЯК СПОСІБ ПЕРЕДАЧІ
АВТОРСЬКОЇ ОЦІНКИ ГЕРОЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ:
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ**

Ю. Головацька, Т. Цепенюк

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Україна, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2
e-mail: yulyapashkovska@ukr.net
e-mail: tsepeniuk@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню стилістичних та лексичних засобів як способів передачі авторської оцінки героя художнього твору та способам їх перекладу. Визначено, що до стилістичних та лексичних засобів, які забезпечують розкриття зазначеної мети, належать метафора, метонімія, гіпербола, літота, художнє порівняння, іронія, уособлення, алегорія, перифраз. Проаналізовано види зазначених тропів та їхні функції. Особливу увагу звернено на перекладознавчий аналіз стилістичних та лексичних засобів, що уможливило виокремлення різних способів та прийомів їхнього відтворення цільовою мовою з метою збереження адекватності вихідного тексту. Відтак визначено, що найпоширенішими способами перекладу зазначених тропів є метод компенсації, метод експресивно-прагматичної конкретизації, добір дослівного еквівалента, добір аналога.

Ключові слова: стилістичні засоби, лексичні засоби, переклад, троп, адекватність перекладу, еквівалентність, авторська оцінка.

**СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА КАК СПОСОБ ПЕРЕДАЧИ
АВТОРСКОЙ ОЦЕНКИ ГЕРОЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ:
АСПЕКТ ПЕРЕВОДА**

Ю. Головацкая, Т. Цепенюк

Тернопольский национальный педагогический университет имени Володимира Гнатюка
Украина, г. Тернополь, ул. Максима Кривоноса, 2
e-mail: yulyapashkovska@ukr.net
e-mail: tsepeniuk@gmail.com

Статья посвящена исследованию стилистических и лексических средств как способов передачи авторской оценки героя художественного произведения и способам их перевода. Определено, что доминирующими стилистическими и лексическими средствами, которые служат указанной цели, является метафора, метонимия, гиперболы, литота, художественное сравнение, ирония, олицетворение, аллегория, перифраз. Проанализированы виды указанных тропов и их функции. Особое внимание обращено на переводоведческий анализ стилистических и лексических средств, что позволило выделить различных способов и приемов их воспроизведения целевой языке с целью сохранения адекватности исходного текста. Следовательно, определено, что наиболее распространенными способами перевода этих тропов является метод компенсации, метод экспрессивно-прагматической

конкретизации, подбор дословного эквивалента, подбор аналога.

Ключевые слова: стилистические средства, лексические средства, перевод, троп, адекватность перевода, эквивалентность, авторская оценка.

STYLISTIC AND LEXICAL MEANS OF RENDERING THE AUTHOR'S EVALUATION OF THE HERO OF FICTION: TRANSLATION ASPECT

Yu. Holovatska, T. Tsepeniuk

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksyma Kryvonosa St., Ternopil, Ukraine

e-mail: yulyapashkovska@ukr.net

e-mail: tsepeniuk@gmail.com

Introduction. *During the translation of fiction from English into Ukrainian, translators often encounter problems associated with differences in the grammatical structure of these languages. Everyone knows that English and Ukrainian languages belong not only to different branches of the Indo-European language family (the first to German, the second to the Slavic one), but also to different structural types of languages: the first one is an analytic language, and the other is an elective. Differences in the structure of languages, in the set of their grammatical categories, forms and constructions caused difficulties while translating.*

Purpose. *According to the above mentioned, the purpose of the article is to analyze the main stylistic and lexical means of the author's evaluation of the hero of fiction and ways of their translation.*

Methods. *The following methods of investigation were used in the article: synthesis and analysis, comparative method.*

Results. *Translators use different ways to convey individual stylistic and lexical techniques used in the original text in order to give the text greater brightness and expressiveness. The translation of stylistic and lexical means with figurative meaning often causes difficulties for translators through the national peculiarities of the systems of different languages. All linguists emphasize the need to preserve the image of the original text in translation, rightly believing that, first of all, the translator must seek to recreate the function of reception, and not the reception itself.*

Consequently, the stylistic and lexical aspects of the translation are necessary to the translator as translation cannot be a successful without them.

It is defined that at the lexical level, there are such figures of speech as metaphor, metonymy, hyperbole, litotes, artistic comparison, irony, personification, allegory, periphrasis, and others.

For the theory and practice of translation, the traditional distinction between conventional metaphors and metaphors of authors (creative, linguistic, and individual) is significant.

Depending on the type of metaphor involved, translators also distinguish between ways of translating it. In the translation of conventional metaphors, one should try to find a common analogue in the target language, while author's metaphors are suggested to be reproduced as close as possible to the original.

There are three most common ways to translate metonymy. Full translation of the metonymic unit is used in the case of the complete coincidence of the linguistic and cultural

traditions of the expression in the English and Ukrainian languages. If full translation is not possible, an analogue is selected or a new unit is constructed, which is typical of the target language. The complete transformation of the original metonymy, that is, the renewal of direct naming, is used in the context of a significant divergence of cultural traditions when the original metonymic word does not exist in the language of translation.

It is revealed that the common ways of rendering hyperbole and litotes are verbatim translation; replacement of the means to others; preservation of the means with additional explanation; explanation of the comparison; omission.

The way of translating of comparisons and epithets depends on their type and context they are used in.

Originality. *The article reveals the analysis of the most important figures of speech used by authors of fiction to express the main features of the characters in translation terms. The ways of translation of the mentioned stylistic and lexical figures of speech are defined.*

Conclusion. *Fiction is distinguished by a particularly wide range of linguistic means, which are subordinated to the basic aesthetic, communicative, influential task of these texts, i.e. figuratively, emotionally-appraised the objective reality through artistic images through language. Their function in the language fiction is determined by two main factors: the linguistic peculiarities of the unit itself and the context. Thus, this causes considerable difficulties in the translation, since understanding and conveying the deep subtext of the author, expressed by numerous tracks, is not an easy task for the translator.*

Key words: *stylistic means, lexical means, translation, figure of speech, translation adequacy, equivalence.*

Під час перекладу художніх творів з англійської мови українською мовою перекладачі нерідко стикаються з проблемами, пов'язаними з відмінностями в граматичній структурі мов. Усім відомо, що англійська й українська мови належать не лише до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша – до германської, друга – до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша – аналітична мова, а друга – флективна. Розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять труднощі під час перекладу.

Актуальність. Діяльність перекладача-практика, як стверджують науковці, пов'язана з проблемами, які можна назвати власне стилістичними – коли свідомо використовуються виражальні засоби, щоб зробити текст образним і яскравим, домогтися значного емоційного впливу на читача. Цієї мети можна досягти, уживаючи лексичні образні засоби й стилістичні прийоми, а також шляхом особливого поєднання фраз чи речень. Тому вивчення стилістичних та лексичних засобів, які передають авторську оцінку героя художнього твору, є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні науковці-лінгвісти приділяють велику увагу значенню емоційно-оцінювальної лексики в художньому творі. Про специфіку слова в художньому тексті писали О. Потебня, В. Виноградов, Г. Винокур, А. Річардс, О. Калустова, А. Бен, О. Шалигін та інші дослідники.

Метою дослідження є аналіз основних стилістичних та лексичних засобів авторської оцінки героя художнього твору та способів їхнього перекладу.

Перекладачі користуються різними способами передачі окремих стилістичних та лексичних прийомів, використаних в оригіналі для того, щоб надати тексту більшу

яскравість і виразність. У перекладача завжди є вибір: або спробувати скопіювати прийом оригіналу, або, якщо це неможливо, створити в перекладі власний стилістичний або ж лексичний засіб, що має аналогічний емоційний ефект. У перекладознавстві такий принцип називають принципом компенсації, тобто потрібно передати усмішку – усмішкою, сльозу – сльозою і так далі. Для перекладача важлива не стільки форма, скільки функція конкретного прийому в тексті. Це означає певну свободу дій: граматичні засоби виразності можна передавати лексичними й навпаки; опустивши непередаване українською мовою стилістичне явище, перекладач створить там, де це найзручніше, інший образ, але схожої стилістичної спрямованості [3, с. 196].

Переклад стилістичних та лексичних прийомів, що несуть образний заряд твору, часто викликає утруднення в перекладачів через національні особливості систем різних мов. Усі лінгвісти наголошують на потребі збереження образу оригіналу в перекладі, справедливо вважаючи, що насамперед перекладач має прагнути відтворити функцію прийому, а не сам прийом [4, с. 38].

Отже, стилістичний та лексичний аспекти перекладу потрібні перекладачеві, без них не могло і не може бути вдалого перекладу. Саме вони відповідають не тільки за переклад з мови оригіналу мовою перекладу, але й за особливості і майстерність перекладача.

Стиль літературного твору характеризується певним набором експресивних засобів. На лексичному рівні виявляють наявність тропів, до яких належать такі зображальні засоби мови, як метафора, метонімія, гіпербола, літота, художнє порівняння, іронія, уособлення, алегорія, перифраз та інші.

На нашу думку, метафора – це таке мовне явище, яке передає закономірності людського мислення, особливості сприйняття людиною світу, а також фіксує низку культурно-історичних фактів із життя окремого суспільства чи народу.

Учені-літературознавці вважають, що метафора – це цілком закономірне явище в текстах, що належать до більшості функціональних стилів: метафора широко використовується в науковій, побутовій, політичній, публіцистичній мові, але найчастіше метафору вживають автори художніх текстів [5, с. 195].

Якщо йдеться про адекватність перекладу, то насамперед потрібно звернутися до визначення поняття адекватності. Адекватний переклад художнього тексту, а отже і його складників (зокрема стилістичних прийомів), передбачає правильну передачу засобами іншої мови не тільки інформативного змісту тексту, тобто сюжету, але і його комунікативної / функціональної спрямованості, тобто його впливу на читача [6, с. 35].

Під час здійснення перекладу, зокрема метафор, насамперед треба враховувати еквівалентність.

В. Комісаров виділяє п'ять видів еквівалентності:

– збереження тільки тієї частини змісту оригіналу, яка становить мету комунікації (*That's a pretty thing to say! Посоромився б!*). Переклад на цьому рівні еквівалентності виконується, коли неможлива більш детальна передача інформації або більш детальний переклад призведе до неправильного розуміння;

– збереження мети комунікації, але значна структурно-семантична розбіжність (*He answered the phone. Він зняв трубку*). Цей рівень еквівалентності є поширеним, тому що в кожній мові існують кращі способи опису визначених ситуацій;

– зберігається мета комунікації, опис ситуації і спосіб її опису (*London saw a cold winter last year. Торік зима в Лондоні була холодною*);

– зберігаються значення третього типу + значна частина синтаксичних структур (*For five years Sandino conducted a heroic struggle in the jungles against the very much better equipped United States marines. Finally, unconquered, he agreed to a peace conference. Протягом п'яти років Сандіно вів в лісових заростях героїчну боротьбу проти значно краще озброєної морської піхоти США і не був переможений. Нарешті, він погодився на мирні переговори*);

– досягається максимальна близькість оригіналу й перекладу (*I saw him at the theatre. Я бачив його в театрі*) [4, с. 98].

Виокремивши в тексті метафору, перекладач повинен вирішити, чи треба її передати в перекладі і як саме це зробити. Утрата метафори може призвести до того, що сенс буде відтворений не повною мірою, а тому збереження метафоричного образу дуже важливе. Переклад метафори пов'язаний із розв'язанням низки лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських та інших проблем. Важливість правильного підходу до вивчення способів перекладу метафори зумовлена потребою адекватної передачі образної інформації та відтворення стилістичного ефекту оригіналу в перекладі. Фахівці наголошують на потребі збереження образу в перекладі, однак це можливо не завжди.

Для теорії і практики перекладу важливим є традиційне розмежування конвенціональних (стертих, мовних) метафор і метафор авторських (креативних, мовних, індивідуальних).

Залежно від того, до якого типу відносимо метафору, перекладознавці розрізняють і способи її перекладу. Під час перекладу конвенціональних метафор варто намагатися знайти загальноживаний аналог у мові перекладу, тоді як авторські метафори радять відтворювати максимально близько до оригіналу.

А. Річардс запропонував таку класифікацію способів передачі метафор:

- підшукування образного аналога в мові перекладу;
- створення дослівного еквівалента;
- описовий переклад;
- заміна образу оригіналу на прийнятий у мові перекладу образ;
- метод компенсації;
- метод експресивно-прагматичної конкретизації;
- нейтралізація метафори [9, с. 78].

Для адекватного перекладу метафори Я. Кривонос пропонує такі способи:

- 1) збереження образу в мові перекладу;
- 2) заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови перекладу;
- 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу (але з можливою зміною експресії);
- 4) переклад метафори (або образного порівняння) за допомогою образного порівняння (або інколи метафори) із тлумаченням значення (це сприяє розумінню, але може призвести до втрати експресивності висловлювання);
- 5) відтворення семантики метафори описово (може застосовуватися, якщо метафора нечітка і її збереження є недоречним, хоча певні аспекти настанови висловлювання можуть утратитися);
- 6) пропущення метафори, якщо вона є надлишковою (необов'язковою);
- 7) збереження метафори з конкретизацією значення з метою підсилити образ [5, с. 194–197].

О. Калустова, на підставі власних спостережень, рекомендує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад (збігаються як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, ужиті в певній метафорі); 2) додавання / опущення; 3) заміна; 4) структурне перетворення; 5) традиційний відповідник; 6) паралельне іменування метафоричної основи (структура може видозмінюватися, але зберігається запропонований образ) [2, с. 31–33].

Важливою умовою ефективного перекладу метафори є розуміння перекладачем її лексико-семантичного й експресивно-оцінного навантаження. Якщо переклад є вдалим, то метафора може закріпитися в мові оригіналу й адаптуватися в мові перекладу.

Метонімія – (грецьк. *metonimia* – перейменувати) – точний переказ тропа, близького до метафори, у якому переноситься значення слів із певних явищ та предметів на інші за суміжністю [7].

Існує три найпоширеніші способи перекладу метонімії. Повний переклад метонімічної вихідної одиниці застосовується в разі повного збігу мовних і культурних традицій вираження індивідуальних властивостей в англійській та українській мовах. Якщо повний переклад не можливий, то добирається аналог або конструюється нова одиниця, характерна для мови перекладу. Повне перетворення вихідної метонімії, тобто відновлення прямого іменування, застосовується в умовах значної розбіжності культурних традицій, коли вихідне метонімічне слово не існує в мові перекладу [10, с. 168].

Гіпербола – (грецьк. *hyperbole* – перебільшення) – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього [7].

Існують такі способи перекладу гіперболи:

- повний переклад гіперболи та гіперболічного порівняння,
- повний переклад гіперболічного порівняння з лексичною заміною,
- повний переклад гіперболи та гіперболічного порівняння з додаванням [11, с. 88].

Літота – (грец. *Λιτότης* – простота) – словесний зворот, у якому ознаки описуваного предмета подаються з надмірним їхнім применшуванням [7].

Порівняння – (лат. *comparatio*) – словесний вираз, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі потрібні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві [7].

Порівняння перекладається такими способами:

- 1) дослівний переклад;
- 2) заміна засобу іншим;
- 3) збереження засобу з додатковим поясненням;
- 4) тлумачення порівняння;
- 5) опущення [10, с. 63].

На думку А. Бена, порівняння ґрунтується на психологічному відчутті подібності, що є основою творчої сили розуму, оскільки людський розум постійно прагне віднайти подібність між предметами. Важливим є висновок А. Бена про призначення порівняння. Він зазначає, що в усіх формах мовлення, мета яких уплинути на свідомість (опис, розповідь, судження), порівняння використовують для того, щоб зробити предмет зрозумілішим. В ораторському мовленні і в художніх творах, що впливають на почуття, завдання інше: «Мета порівняння – дати враження більшої сили» [1, с. 56]. Отже, А. Бен наголошує, що існують

порівняння, які впливають на розум (у науковому стилі мовлення), на почуття (в ораторському, художньому), і вказує на функції, що їх розрізняють. Він установлює такі правила: обраний для порівняння образ повинен бути виразнішим, ніж предмет порівняння, ступінь посилення не повинен переходити межі природності, порівняння не повинне бути надто поширеним; не варто використовувати порівняння, які впливають тільки на розум, а не на серце.

Епітет (від грец. *ἐπίθετον* – додаток) – це слово, що вказує на одну з ознак того предмета, який називається, і має на меті конкретизувати уявлення про нього [7]. У популярній праці «Теорія словесності» О. Шалигіна цей термін окреслюється так: «Одним з найдієвіших засобів посилення картинності й емоційності мовлення є епітет. Так називається слово або декілька слів, які додаються до звичайної назви предмета, щоб посилити її виразність, підкреслити в предметі одну з його ознак – саме ту, яку в даному випадку важливо висунути на передній план, свого роду повернути до неї особливу увагу читача» [12, с. 118].

Аналіз змістового наповнення неасоційованих епітетів дає змогу умовно поділити їх на дві великі групи: *образні*, тобто такі, в основі яких лежить певний зоровий, звуковий, тактильний чи інший образ, та *необразні* [8, с. 18].

Образні епітети, зі свого боку, можна поділити на декілька груп залежно від того, який семантичний процес лежить у їхній основі. Ми виділяємо чотири групи образних епітетів: метафоричні епітети, епітети, що базуються на порівняннях, оксюмори й епітети, множинні епітети.

Найчисленнішою та найбагатшою за змістом є група метафоричних епітетів. Метафоричний епітет ґрунтується на взаємодії наочно-логічного та контекстуального значень слова. Залежно від свіжості або стертості епітета та частоти його вживання в ньому може переважати або контекстуальне, або наочно-логічне значення [9, с. 20].

Семантичні процеси, що відбуваються в метафоричних епітетах, найнаочніше можна продемонструвати в термінах компонентного аналізу. Під структурою значення розумітимемо сукупність ознак предмета або явища, що фіксуються у відповідному значенні, кожна ознака, будучи компонентом значення, виражається певною лексемою [9, с. 19].

Різновидом метафоричного епітета є епітет, що ґрунтується на наданні неживим предметам властивостей і ознак живих істот. Ці епітети за своєю функцією втілюють або персоніфікують. Прикметник, який за своєю семантикою має характеризувати живу істоту, поєднується з іменником, що позначає неживий предмет. Наприклад: *The driver put the taxi in gear and joined the maniacal traffic heading toward the center of town.* – *Таксист завів мотор, і, влившись в божевільний потік вуличного руху, машина попрямувала до центру міста* [9, с. 22].

Друга група образних епітетів – епітети, що базуються на порівнянні. За морфологічним вираженням порівняльні епітети є зазвичай складними прикметниками з елементом *as...as* [8, с. 20].

Порівняльні епітети створюють зорові, слухові, тактильні чи інші образи і виражають суб'єктивне авторське сприйняття того чи того предмета або явища та ставлення автора до нього. Наприклад: *Mind is as frigid as ice* – *думки були холодні як лід* [9, с. 23].

Оксюморонний епітет (*oxymoronic epithet*) становить єдність протилежностей – своєрідну епітетну конфігурацію, що містить слова, які взаємовиключають одне одного.

В особливу групу об'єднуються епітети, значення яких прямо протилежне до значень означуваних ними слів. Явище це розглядалося в стилістиці ще із часів античності й відоме під назвою оксюморона. Стилiстичний ефект оксюморонного епітета визначається порушенням типової сполучуваності: в атрибутивну групу об'єднуються слова, не здатні в нормі сполучатися один з одним завдяки наявності в їхній смисловій структурі лексем протилежного значення. Такими словами можуть бути прямі антоніми [8, с. 35]. Наприклад: *his books were like mirror image of the bittersweet nostalgia that filled her*. – В його книгах, як у дзеркалі, відбивалася та хвороблива, але солодка туга, яка охоплювала її.

Учені виділяють кілька способів перекладу епітета залежно від його структури.

Коли ж епітет є реченням (питальним чи розповідним) і є конотація порівняння або ж це цитата прямої мови чи можливої думки когось, епітет можна передати такою ж структурною схемою, як і в мові оригіналу, наприклад: *He tumbled his usual "Better-than-I-deserve" reply to my how-do-you-do greeting*. – Він пробурмотів своє звичне "Краще, ніж я заслуговую" у відповідь на моє запитання про те, як у нього справи [9, с. 13].

She gave Mrs. Silsburn a you-know-how-men-are look... – Вона глянула на місис Сілзберн, наче кажучи: "Ви ж знаєте, які чоловіки...".

2. У деяких випадках епітет перекладається лише одним словом – простим епітетом або прикметниковим зворотом, наприклад: *take-it-or-leave-it statement* – ультимативна заява; *He had dark spectacles, puffy cheeks and a tell-me-my-good-man way talking* – Він був у темних окулярах, з одутлими щоками і з довірливою манерою говорити. Це можна перекласти способом звуження еквіваленту під час перекладу [9, с. 14].

Множинні епітети, особливо ті, що не мають конотації, зазвичай перекладаються на українську як частини підрядного речення, що призводить до певної втрати образності, наприклад: *the gosh-what-I'll-give-them people* – люди, для яких важко обрати подарунок [9, с. 25].

Варто зазначити, що неможливо запропонувати єдину техніку, яка б ідеально підходила щоразу для відтворення епітетів, які широко використовуються. Багатство української мови, його специфічні засоби для передачі різних відтінків сенсу, настільки різноманітні, що їхній вибір буде залежати від контексту та стилістичної цінності фразового епітета в тексті оригіналу.

Висновки. Художні тексти вирізняються особливо широким підбором і характером використання мовних засобів, які підпорядковані основним естетичним, комунікативним, впливовим завданням цих текстів – образно, емоційно-оцінно відтворювати об'єктивну дійсність через художні образи за допомогою мови. Їхня функція в мові художніх творів зумовлена двома основними чинниками: лінгвістичними властивостями самої одиниці й запрограмованою письменником ситуацією. Це створює значні труднощі під час перекладу, оскільки збагнути та передати глибокий підтекст автора, виражений численними тропами, є непростим завданням для перекладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі? *Актуальні проблеми українського словотвору* / за ред. В. В. Грещука. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 13–18.
2. Калустова О. Художній образ: перекладознавча специфіка поняття. *Вісн. Київ. ун-ту. Сер. : Іноземна філологія*. 2007. Вип. 41. С. 31–33.

3. Кліменко Д. О. Переклад реалій англomовних країн у художній літературі на українську мову / Д. О. Кліменко, А. А. Бадан. *In statu nascendi: Теорем. та прагмат. проблеми перекладознавства*: зб. студ. ст. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, ф-т інозем. мов. Харків, 2008. Вип. 9. С. 41–45.
4. Комісаров В. К. Теорія перекладу. Москва: Вища школа, 1990. 253 с.
5. Кривонос Я. В. Відтворення метафоричної образності оригіналу у перекладах художніх творів. *Вісн. Харк. нац. ун-ту*. 2006. № 741. Романо-германська філологія. С. 194–197.
6. Матвеева Т. П. Семантичні і функціональні особливості різноструктурної метафори М. Коцюбинського. *Вопросы филологии*: сб. науч. тр. / Измаилский пед. ин-т. филол. фак. Измаил: Изд-во Измаил. пед. ин-та, 1993. Вып. 3. С. 32–37.
7. Словник літературознавчих термінів URL : http://shron.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznachnyi_slovyk-dovidnyk.pdf. (дата звернення: 01.09.2018).
8. Buchowski M. Metaphor, metonymy, and cross-cultural translation [Електронний ресурс] / M. Buchowski. URL : http://www.academia.edu/30812871/Metaphor_metonymy_and_cross-cultural_translation (дата звернення: 03.09.2018).
9. Dagut M. Can metaphor be translated? *Babel: International Journal of Translation*. XXII (1). 1976. P. 21–33.
10. Emanatian M. Metaphor and the Expression of Emotion: The Value of Cross- Cultural Perspectives. *Metaphor and Symbolic Activity* [Електронний ресурс] / M. Emanatian. URL : http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1003_2 (дата звернення: 15.10.2018).
11. Gudmanyana A. G. Basics of Translation Theory / A. G. Gudmanyana, G. Sydoruk. Kyiv: NAU, 2005. Part I. 96 p.
12. Jarniewicz J. Gościnnosc słowa. Szkice o przekładzie literackim. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012. 284 s.

REFERENCES

1. Vykhoanets I. R. Morfolohichni katehorii? Slovtovirni? Chy hramatychni mizhrivnevi? Aktualni problemy ukrainskoho slovtovoru / za red. V. V. Greshchuka. Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. S.13-18.
2. Kalustova O. Khudozhnii obraz: perekladoznavcha spetsyfika poniattia. *Visn. Kyiv. un-tu. Ser. : Inozemna filolohiia*. 2007. Vyp. 41. S. 31–33.
3. Klivenko D. O., Badan A. A.. Pereklad realii anhlomovnykh krain u khudozhnii literaturi na ukrainsku movu . *In statu nascendi : Teorem. ta prahmat. problemy perekladoznavstva* : zb. stud. st. / Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina, F-t inozem. mov. Kharkiv, 2008. Vyp. 9. S. 41–45.
4. Komisarov V. K. Teoriia perekladu. Moskva: Vyshcha shkola, 1990. 253 s.
5. Kryvonos Ya. V. Vidtvorennia metaforychnoi obraznosti oryhinalu u perekladakh khudozhnikh tvoriv. *Visn. Khark. nats. un-tu*. 2006. № 741 : Romano- hermanska filolohiia. S. 194–197.
6. Matveeva T. P. Semantychni i funktsionalni osoblyvosti riznostrukturnoi metafory M. Kotsiubynskoho. *Voprosy fylolohyy*: Sb. nauch. tr. / Yzmayl'skyi ped. yn-t. Fylof. fak. – Yzmayl: Yzd-vo Yzmayl. ped. yn-ta, 1993. Vyp. 3. S. 32–37.
7. Slovyk literaturoznachnykh terminiv. URL : http://shron.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznachnyi_slovyk-dovidnyk.pdf.
8. Buchowski M. Metaphor, metonymy, and cross-cultural translation URL : http://www.academia.edu/30812871/Metaphor_metonymy_and_cross-cultural_translation
9. Dagut M. Can metaphor be translated? *Babel: International Journal of Translation*. XXII (1). 1976. P. 21-33.
10. Emanatian M. Metaphor and the Expression of Emotion: The Value of Cross- Cultural Perspectives. *Metaphor and Symbolic Activity* URL : http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1003_2
11. Gudmanyana A. G., G. Sydoruk Basics of Translation Theory. URL : NAU, 2005. Part I. 96 p.

12. Jarniewicz J. Gościnność słowa. Szkice o przekładzie literackim. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012. 284 s.

Головацька Юлія Богданівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії і практики перекладу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна).

Головацкая Юлия Богдановна, кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры теории и практики перевода Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка (Украина).

Holovatska Yuliia, Candidate of Pedagogical Science, Lecturer of the Department of Theory and Practice of Translation, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

Цепенюк Тетяна Олегівна, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна).

Цепенюк Татьяна Олеговна, кандидат филологических наук, заведующий кафедрой теории и практики перевода Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка (Украина).

Tsepeniuk Tetiana, Candidate of Philology, Head of the Department of Theory and Practice of Translation, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 12.10.2018

Статтю прийнято до друку: 19.10.2018

УДК 378. 147

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ФАКУЛЬТЕТІ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

С. Заскалета

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: zaskaletas1@gmail.com

У статті проаналізовано специфіку застосування міждисциплінарного підходу в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Конкретизовано поняття «інтеграція», окреслено значення поняття «міждисциплінарні зв'язки». Визначено стратегічні напрями оновлення процесу навчання на основі застосування принципів міждисциплінарних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови. Педагогічними умовами ефективності застосування міждисциплінарних зв'язків є застосування навчально-методичного комплексу з урахуванням специфіки вивчення іноземної мови та гуманітарних дисциплін на факультеті іноземної філології; проведення різноманітних видів контролю результатів самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: *міждисциплінарні зв'язки, інтеграційні заняття, пізнавальна діяльність студентів, міждисциплінарна інтеграція.*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ СВЯЗЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ФАКУЛЬТЕТЕ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ

С. Заскалета

Николаевский национальный университет имени В. О. Сухомлинского
Украина, г. Николаев, ул. Никольская, 24
e-mail: zaskaletas1@gmail.com

В статье осуществлен анализ междисциплинарного подхода в процессе изучения иностранного языка. Конкретизировано понятие «интеграция», определено значение понятия «междисциплинарные связи». Определены стратегические направления развития процесса обучения на основе применения принципов междисциплинарных связей в процессе изучения иностранного языка. Педагогическими условиями эффективности применения междисциплинарных связей является применение учебно-методического комплекса с учетом специфики изучения иностранного языка и гуманитарных дисциплин на факультете иностранной филологии; проведение различных видов контроля результатов самостоятельной познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: междисциплинарные связи, интеграционные занятия, познавательная деятельность студентов, междисциплинарная интеграция.

APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF INTER-DISSIPLANAL RELATIONS IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY AT THE FACULTY OF FOREIGN LANGUAGE

S. Zaskaleta

Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi
24 Nikolska St., Mykolaiv, Ukraine
e-mail: zaskaletas1@gmail.com

Introduction. *Dynamic educational processes in the world, the development of modern technologies, sharp competition in the labor market, and a high level of requirements for a specialist determine the need for a comprehensive study of conceptual foundations and the search for effective ways of developing the system of higher education in Ukraine. The application of an integrated approach to foreign language classes includes an interdisciplinary approach. The idea of applying interdisciplinary ties has recently become more popular. This is especially true for the study of a foreign language in higher education institutions, since knowledge of a foreign language makes it possible to study certain disciplines, using information from English-language sources.*

Purpose. *The aim of the research is generalization, refinement and specification of the essence of the concept of “integration”, substantiation of the meaning of the concept “integration classes” and the definition of their distinctive features.*

Methods. *The application of an integrated approach to foreign language classes includes an interdisciplinary approach. This approach helps to enhance the perception of the material, synthetic knowledge and integrity. It is implemented in the study of integrated courses or individual items from the educational sector, where the integrity of knowledge is formed by integrating all objects according to common concepts, and it provides for application methods and forms of*

training, monitoring and correction of student achievements, guiding the learning process for object unity of knowledge. To create integrated programs it is possible to combine related humanities and their cultural environment in the context of the subject of foreign languages.

Results. *In order to activate the independent cognitive activity of students in foreign language lessons, interdisciplinary connections are effectively used. Pedagogical conditions of effectiveness of interdisciplinary connections is the use of educational-methodical complex of specific learning a foreign language and humanities at the faculty of foreign languages, and conducting various types of control of the results of cognitive activity and independent work of students. Interconnection within the discipline at the interdisciplinary level positively influences activation of independent cognitive activity of students in the study of humanities. Thus, there is coordination between the initial programs in the foreign language and the humanities, and hence the principle of integration is implemented.*

Originality. *We defined a strategic direction for updating the learning process which is the application of the principles of interdisciplinary ties in the study of humanities.*

Conclusion. *In order to activate the independent cognitive activity of students at foreign language classes, interdisciplinary connections are effectively used. In the process of learning a foreign language interdisciplinary connections activate the independent cognitive activity of students. The effectiveness of the application of interdisciplinary connections at the faculty of foreign philology is determined by the level of formation of intellectual skills and abilities to work with sources of information, level of development of skills of self-organization of cognitive activity (planning, implementation and self-control of training). Pedagogical conditions of effectiveness of interdisciplinary connections is the use of educational-methodical complex in the process of learning a foreign language and humanities at the faculty of foreign languages, and conducting various types of control of the results of independent cognitive activity.*

Key words: *interdisciplinary connections, integration classes, cognitive activity of students, self-organization of cognitive activity, interdisciplinary integration.*

Постановка проблеми. Динамічні освітні процеси у світі, розвиток сучасних технологій, гостра конкуренція на ринку праці, високий рівень вимог до фахівця зумовлюють потребу всеохопного дослідження концептуальних засад та пошуку ефективних шляхів розвитку системи вищої освіти України.

З метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері університетської освіти імплементуються найважливіші положення міжнародних документів, а також підтверджується пріоритетність норм міжнародних договорів України (Закон України «Про вищу освіту» (Розділ XIII «Міжнародне співробітництво»)) [3].

Мета статті полягає в узагальненні, уточненні та конкретизації сутності поняття «інтеграція», обґрунтуванні значення поняття «інтеграційні заняття» та визначенні їхніх відмінних особливостей; у визначенні стратегічного напрямку оновлення процесу навчання, яким є застосування принципів міждисциплінарних зв'язків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтеграційні процеси в освіті розглядаються й аналізуються в роботах багатьох науковців. Г. Білецька, К. Волинець, І. Козловська, Д. Коломієць, В. Моштук, М. Сова та ін. визначають та обґрунтовують філософські основи інтеграції знань в освіті; педагогічні умови, дидактичні та методичні основи інтеграції тощо. Теоретико-методологічні аспекти

дидактичної інтеграції розглядають С. Гончаренко, Р. Гуревич, С. Клепко, Я. Собко та ін. Пошук шляхів розв'язання проблеми інтеграції знань та інтегрованих занять здійснюють Т. Тхоржевська, М. Арцишевська, В. Сидоренко, С. Ткаченко та інші.

Як зазначає академік В. Єльченко, інтегративний підхід «веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу можуть бути цілісності знань різних рівнів – цілісність знань про дійсність; про природу; з тієї чи тієї освітньої галузі; предмета, курсу, розділу, теми. Інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань» [2, с. 356].

За визначенням А. Бабенка, інтеграція – це взаємопроникнення елементів, які роз'єднані, але мають генетичну спорідненість: внутрішні зв'язки наук, мистецтв, знань та уявлень про світ та людину тощо. Педагогічна інтеграція – це різновид наукової інтеграції, яка здійснюється в контексті педагогічної теорії і практики, передбачає пояснення, прогнозування конкретних проявів інтеграції в педагогічному процесі. Педагогічна інтеграція – це доцільно організований зв'язок однотипних частин і елементів змісту, форм і методів навчання в межах освітньої системи, що веде до саморозвитку особистості. Тобто інтегрування – це якісно відмінний спосіб структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможливорює системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках і має значний вплив на розвиток особистості [1].

Серед іноземних дослідників міждисциплінарному (міжпредметному) підходу присвятили свої дослідження Andrew Barry, Georgina Bornand Gisa Weszkalnys (Economyand Society Volume 37 Number 1 February 2008: 20_49) [6]. Зазначено, що міждисциплінарні дослідження призведуть до наближення науки і техніки до потреб громадян. У цьому сенсі міждисциплінарний підхід можна сприймати як кероване політичною та економічною стратегією «розширення прав і можливостей «умиротворення» (Toscano, 2007). Дослідники розглянули питання перспектив та переоцінки міждисциплінарного підходу і дійшли висновку про необхідність урахування специфіки міждисциплінарного поля. Адже розширення «міждисциплінарності» не має за мету замінити «дисциплінарну чистоту» як засіб захисту академічної автономії [6].

Сусан М. Дрейк використовує такі терміни, як *багатодисциплінарний*, *мультидисциплінарний* (multidisciplinary), *міждисциплінарний* (interdisciplinary), а також *трансдисциплінарний* (transdisciplinary). Суттєвою відмінністю між трьома підходами визначається наявний рівень поділу між предметами, які охоплюють певну сферу. Сусан М. Дрейк та Ребека С. Бернс уважали, що три підходи застосовують до еволюційного континууму [7].

Підходи на основі стандартів ще більше розмивають межі цих категорій. Мультидисциплінарна інтеграція може бути дещо відмінною, оскільки процедури цих дисциплін є панівними. Поточне мислення, однак, передбачає, що навіть інтрадисциплінарні проекти мають уміщувати математику та літературу / засоби масової інформації, щоб бути багатими та енергійними (Еріксон, 1998). Міждисциплінарні підходи пропонують чудову придатність до стандартів, коли педагоги підходять до них через процес відставання. Незважаючи на те, що вчителі можуть організувати трансдисциплінарний навчальний план

навколо реального контексту, охоплення стандартів та оцінювання в різних предметних галузях швидко повертає їх до дисциплін.

Ідея застосування міждисциплінарних зв'язків набуває останнім часом усе більшої популярності. Особливо це стосується вивчення іноземної мови в закладах вищої освіти, оскільки знання іноземної мови дає змогу вивчати певні дисципліни, використовуючи інформацію з іноземних англомовних джерел. Отже, знання з певної галузі ґрунтуються на знаннях іноземної мови, що уможлиблює розширення кругозору студента.

Застосування інтегрованого підходу на заняттях з іноземної мови передбачає міждисциплінарний підхід, який сприяє активізації сприймання матеріалу, досягненню синтетичності та цілісності знань [5, с. 54–55].

Для створення інтегрованих програм можливо поєднувати:

- суміжні гуманітарні науки;
- іноземні мови та їхнє культурне середовище.

Наприклад, на факультеті іноземної філології викладають фахові і психолого-педагогічні дисципліни (педагогіка, університетські студії тощо). Міждисциплінарна інтеграція може відбуватися на різних рівнях, але варто дотримуватися таких принципів, як цілісність, системність, структурність, багаторівневність, відповідність усім сферам суспільного та культурного життя [4, с. 169–177].

Варто зауважити, що міждисциплінарні зв'язки в процесі навчання іноземної мови активізують самостійну пізнавальну діяльність студентів на заняттях з іноземної мови. Зокрема, навчальні програми з англійської мови передбачають вивчення таких тем, як «Education in Great Britain» («Освіта у Великій Британії»), «Education in the USA» («Освіта у США»). Водночас, викладаючи дисципліну «Університетські студії», спостерігаємо підвищення інтересу студентів під час роботи з англомовними джерелами в процесі вивчення тем (наприклад, теми «Імплементация Болонського процесу до системи вищої освіти України», «Тенденції вищої освіти в країнах Європейського Союзу й Україні»), під час написання рефератів, виконання творчих видів самостійних робіт. Отже, відбувається взаємозв'язок не лише в межах самої дисципліни, але й на міжпредметному рівні. Це позитивно впливає на активізацію самостійної пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення означених дисциплін. У такий спосіб відбувається координація між начальними програмами з іноземної мови та гуманітарними дисциплінами, а відтак, реалізується принцип інтегрованості.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, розглядаючи проблему застосування принципів міждисциплінарних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови на факультеті іноземної філології, зазначаємо, що вищезгадані принципи набувають усе більшої популярності. Зокрема, для активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови використовуються міжпредметні зв'язки. Педагогічними умовами ефективності застосування міждисциплінарних зв'язків є використання навчально-методичного комплексу з урахуванням специфіки вивчення іноземної мови та гуманітарних дисциплін на факультеті іноземної філології; проведення різноманітних видів контролю результатів самостійної пізнавальної діяльності.

Ефективність застосування міждисциплінарних зв'язків на факультеті іноземної філології визначається рівнем сформованості інтелектуальних умінь і навичок роботи з джерелами інформації, рівнем розвитку вмінь самоорганізації пізнавальної діяльності

(планування, здійснення й самоконтролю навчання). Подальшого дослідження потребують такі аспекти: підготовка викладачів закладів вищої освіти до роботи зі студентами із застосуванням принципів міжпредметних зв'язків; організаційно-методичні питання вдосконалення самостійної пізнавальної діяльності студентів; порівняльно-педагогічний аналіз системи вищої освіти в зарубіжних країнах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко А. Інтеграція навчальних предметів: плюси та мінуси. URL : <http://osvita.ua/school/reform/53351>. (дата звернення: 03.10.2018).
2. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Закон України «Про вищу освіту». Електронний ресурс. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 05.10.2018).
4. Сова М. О. Концептуальна модель інтегрованого навчання і технологія її впровадження у навчальний процес вищої школи. *Біоресурси і природокористування*: науковий журнал. 2009. Т. 1, № 1/2. С. 169–177.
5. Шевчук К. Інтегрований підхід до навчання: ретроспективний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2007. № 20. – С. 50–55.
6. Logics of interdisciplinarity. Andrew Barry, Georgina Born and Gisa Weszkalnys. *Economy and Society*. Volume 37. Number 1. February 2008: 20_49
7. Meeting Standards Through Integrated Curriculum by SusanM. Drakeand Rebecca C. Burns. URL : <http://www.ascd.org/publications/books/103011/chapters/What-is-integrated-curriculum%C2%A2.aspx>. (дата звернення: 03.09.2018).

REFERENCES

1. Babenko A. Intehratsiia navchalnykh predmetiv: pliusy ta minusy. URL : <http://osvita.ua/school/reform/53351/>
2. Entsyklopediia osvity / [hol. red. V. H. Kremen]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
3. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Sova M. O. Kontseptualna model intehrovanoho navchannia i tekhnolohiia yii vprovadzhennia u navchalnyi protses vyshchoi shkoly. *Bioresursy i pryrodokorystuvannia* : Naukovyi zhurnal. 2009. T. 1, № 1/2. С. 169-177.
5. Shevchuk K. Intehrovanyi pidkhid do navchannia: retrospektyvnyi analiz. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Ser. Pedahohika i psykholohiia*. 2007. № 20. S. 50-55.
6. Logics of interdisciplinarity. Andrew Barry, Georgina Born and Gisa Weszkalnys. *Economy and Society*. Volume 37. Number 1 February 2008: 20_49
7. Meeting Standards Through Integrated Curriculum by SusanM. Drakeand Rebecca C. Burns. URL : <http://www.ascd.org/publications/books/103011/chapters/What-is-integrated-curriculum%C2%A2.aspx>

Заскалета Світлана Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри англійської мови і літератури Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського (Україна).

Заскалета Светлана Григорьевна, доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры английского языка и литературы Николаевского национального университета им. В. А. Сухомлинского (Украина).

Zaskaleta Svitlana, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of English Language and Literature, Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi (Ukraine).

Стаття надійшла: 12.10.2018

Статтю прийнято до друку: 19.10.2018

РЕЦЕНЗІЇ

Олена Кульбабська
(м. Чернівці)

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КУЛЬТУРНО ЗАБАРВЛЕНИХ ФЕНОМЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лінгвокультурологічні засади мовознавчих досліджень : монографія / Л. М. Марчук, Т. М. Сукаленко, Н. В. Вдовиченко, А. М. Сірант. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 196 с. (Серія «Студії з лінгвокультурології та когнітивістики», вип. 1).

До національно-духовних скарбів народу належить мова, у якій знаходить своє відображення його світобачення, психіка, спосіб життя, традиції, культура, обряди, вірування, усе те, що відтворює народну душу, визначає національний менталітет. У цьому аспекті колективна монографія проф. Марчук Людмили Миколаївни (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка), кандидатів філологічних наук Сукаленко Тетяни Миколаївни (Національний університет державної фіскальної служби України), Вдовиченко Наталії Володимирівни (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова) і Сірант Алли Миколаївни (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) присвячена актуальній проблемі сучасної лінгвістики – семантичному і прагматичному аналізу сучасних мовознавчих досліджень у царині лінгвокультурології та когнітивістики. Коло її читацької аудиторії – наукові працівники, викладачі, учителі, аспіранти, магістранти, студенти.

Наукове видання охоплює структурні частини, чітко зумовлені окресленою метою та завданнями – експлікувати культурну значущість мовної одиниці (тобто «культурні знання») на основі зіставлення прототипної ситуації концепту, фразеологізму чи іншої мовної одиниці, їх символічного прочитання з тими «кодами» культури, які відомі чи можуть бути запропоновані носієві мови лінгвістом. Отож до структури рецензованої монографії ввійшли: «Передмова»; три основні розділи зі списками використаної літератури до кожного з них; додаток, що пропонує увазі читача коротку інформацію про мовознавців, які розпрацьовують когнітивну проблематику в сучасній світовій лінгвістиці.

У пропонованому дослідженні автори опираються на глибоку теоретичну лінгвістичну базу – від теорії тексту й дискурсу до висвітлення цієї проблеми в сучасних лінгвістичних студіях вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Перший розділ «**Лінгвістична модель української ментальності**» присвячено розв'язанню проблем мовної особистості та формуванню її свідомості (Л. М. Марчук). Теоретичні напрацювання автора монографії з лінгвоперсонології екстрапольовано на багатогранну творчість Григорія Павловича Білоуса, мовна палітра якої реалізує актуальне завдання – плекати високу мовну свідомість українців, нагадуючи нам про історично та духовно значущі постаті в історії України («...берегти клейноди од залітних вітрів історії»). Зокрема, у фокусі наукового аналізу перебувають чинники становлення мовної особистості Григорія Білоуса, лінгвокультурологічні засади його ідіолекту – художнього, власне-публіцистичного (у коментарях до поетичних, прозових творів, поетичної драматургії та літературознавчих розвідок) та епістолярного (книга листування). Різномасштабний фактичний матеріал, ґрунтовні висновки щодо об'єкта дослідження загострюють загальний інтерес до

феномена української культури й потреби подальших наукових студій з проблем мовної особистості.

Розділ «**Лінгвокультурологічні коди: діяхронічний аспект**» охоплює два підрозділи. Перший із них присвячено комплексному аналізу лінгвокультурного типу «священик» з опертям на поняттєві, образні й ціннісні характеристики (Т. М. Сукаленко). Заслугує поцінування те, що в рецензованій монографічній праці автор апробувала алгоритм наукового опису лінгвокультурного типу в українській художній літературі XIX ст. підросійської та пiдавстрійської України: 1) характеристика соціально-історичних умов, у рамках яких виокремлено певний типаж; 2) перцептивно-образне уявлення про типаж, у т. ч. його зовнішність, вік, стать, соціальне походження, місце проживання, мовні особливості, манери поведінки, види діяльності та дозвілля; 3) поняттєві характеристики, побудовані на дефініціях, описах, тлумаченнях; 4) ціннісні ознаки – оцінні висловлювання, що характеризують пріоритети певного типуажу. Позитивно, що в цьому підрозділі застосовано теорію фреймової семантики, яку варто залучати для аналізу дискурсу, формування тезаурусу окремого письменника чи певного художнього твору (ідеться про такі основні фрейми, як «Зовнішні характеристики», «Внутрішні моральні якості», «Соціальний стан і соціальна поведінка», «Місце проживання», «Дозвілля», «Сімейний стан», «Сфери діяльності» тощо).

У другому підрозділі виявлено специфіку функціонування лінгвістичних засобів омовлення морально-етичного концепту СОРОМ в українській національно-мовній картині світу (Н. В. Вдовиченко). Визнаючи системну організацію концептів і взаємозв'язки між ними, автор звертається до моделювання СОРОМУ не як ізольованої одиниці, а як актуалізованого вузла вербально-когнітивної мережі (ВКМ). Перспективною вважаємо розпрацьовану методику виявлення міжконцептуальних зв'язків, у системі яких функціює слово-концепт *sorom*, що об'єктивує «вузол», і унаочнення їх за допомогою інших номінативних одиниць цієї системи через інтроспективно-лексикографічний аналіз. До того ж Наталія Вдовиченко проаналізувала специфіку пропозиційного й асоціативно-термінального наповнення концепту СОРОМ у фразеологізмах, пареміях і текстах сучасної прози; здійснила психолінгвістичне дослідження поняття «сором». Емпіричний матеріал уможливив ґрунтовні висновки: «У свідомості соціуму сором представлено позитивною модусною категорією, оскільки він є формою внутрішнього автоматичного контролю за поведінкою індивідуума. З позицій самого індивідуума, який оцінює свої дії, будучи суб'єктом і об'єктом водночас, сором завжди маркується негативно. Формування негативної оцінності зумовлено внутрішнім станом, пов'язаний із негативними почуттями та емоціями (болем, страхом, незадоволенням, гнівом тощо)» (с. 159).

У третьому розділі монографії «**Векторні когнітивні дослідження**» (А. М. Сірант) здійснено порівняльний аналіз лінгвокогнітивних теорій у сучасному зарубіжному мовознавстві. Спираючись на теоретичні положення, висловлені в уже класичних працях дослідників когнітивної лінгвістики, автор обґрунтовує доцільність використання тих чи тих термінів, наприклад, *картина світу*, *мовна картина світу*, *концептуальна картина світу*, *концепт*, *лінгвокультурний концепт*, *художній концепт* тощо. Не викликають заперечень висновкові констатації: «Спроби мовознавців пояснити взаємодії мисленнєвих та мовних процесів, механізми взаємодії мови та мислення, виявилися у випрацьовані лінгвокогнітивних теорій, що репрезентують принципи та методологічні підходи двох

глобальних підрозділів когнітивної лінгвістики: когнітивної семантики й когнітивної граматики» (с. 186).

Переконані, що теоретично-прикладна цінність одержаних результатів визначає перспективу їхнього використання в лекційних та практичних курсах із сучасної української мови, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології, психолінгвістики, семантики, у процесі укладання словників констант культури народу України. На часі – вивчення принципів вербалізації ментальних одиниць – концептів та їхнього функціонування в мегатексті методом зіставлення з аналогічними одиницями інших мов з метою виявлення культурно значущої інформації і культурно значущих концептів української мови, що вможливить вичерпний опис мовної картини світу та її специфіки.

Стаття надійшла: 12.10.2018

Статтю прийнято до друку: 15.10.2018

ВІТАЄМО

Катерину Григорівну Городенську –

доктора філологічних наук, професора, завідувача
відділу граматики та наукової термінології Інституту
української мови
Національної академії наук України
зі славним ювілеєм!

17 листопада 2018 року святкувала свій День народження *Катерина Григорівна Городенська* – знаний в Україні й у слов'янському світі талановитий Мовознавець, провідний Граматист, Берегиня та Популяризатор українського слова, мудрий Наставник, високодуховна,

ерудована й доброзичлива Людина.

Колектив факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського приєднується до щирих побажань, які вже пролунали на Вашу адресу, високоповажана імениннице, і також сердечно вітає Вас зі святом!

Здавна відомо, що життєва доля людини – це передусім зміна пір року: узимку – сніжно й холодно, навесні – яскраво, різнобарвно й позитивно. Буває літо, коли сонячно й грайливо, чи осінь, коли плідно, багато, часом меланхолійно, проте спокійно. Ваша життєва стежина, дорога Катерино Григорівно, асоціативно збігається із золотою осінню. Бо це пора, яка загартувала Вас від народження і наразі, у день ювілею, рясніє щедрими плодами.

Ви, шановна імениннице, можете пишатися солідним творчим доробком: вагомим внеском у розбудову україністики, ґрунтовними лінгвістичними працями, талановитими учнями й послідовниками, які пролонгують науковий пошук.

Особливий талант науковця, негасима жага пізнання мовознавчих глибин, турбота за справу, самовіддане служіння науці, спрямоване на процвітання української держави – нескінченна поема Вашого життя.

Ви давно полонили і нас, вінничан... Ще тоді, коли працювали у нас за сумісництвом, читали незабутні лекції з українського словотвору, керували науковою роботою студентів та аспірантів, очолювали роботу державних екзаменаційних комісій. Полонили силою свого таланту, людською красою, розумом і тактом, шляхетністю і глибокою інтелігентністю.

Гордимось, що в славній когорті виплеканих Вами чотирнадцяти докторів філологічних наук і тридцяти двох кандидатів філологічних наук є імена вінничан: Інни Завальнюк, Наталі Іваницької, Людмили Коваль, Роксолани Михайлик, Тетяни Антосієвої, Тараса Ткачука, Оксани Кухарчук, Оксани Годз..., які безмежно вдячні Вам за своє наукове та професійне зростання.

Науковий граматичний центр, що тривалий час функціонував на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, – це теж Ваша заслуга, вельмишановна Катерино Григорівно, адже, оцінивши потенційні можливості викладачів університету, Ви зініціювали його роботу. У річищі граматичних і почасти граматико-стилістичних проблем викладачі нашого закладу вищої освіти захистили

кандидатські і докторські дисертації, опублікували низку статей, створили навчальні посібники й методичні рекомендації.

Низький уклін Вам, дорога Катерино Григорівно, і від головного редактора цього фахового видання – Інни Завальнюк – за щасливу нагоду бути Вашим аспірантом і докторантом, поглинати Ваші мудрі настанови, вчасні й досить виважені підказки, чіткі рекомендації, вчитися у Вас правильно розставляти акценти, знаходити раціональні способи розв'язання проблем, плекати й леліяти кожне слово, щоб писати по-українськи, володіти добірним українським мовленням. Завжди пам'ятатиму Вашу доброту, чуйність і людяність. Нехай те тепло, любов та добро, яке Ви даруєте мені і всім, хто навколо, повертаються сторицею, а кожне слово проростає добрим урожаєм.

Вдячні долі, що й дотепер ми маємо змогу консультиватися з Вами, вчитися у Вас, отримувати неоціненні поради. Дай, Боже, щоб це тривало якнайдовше, бо Ваша впевненість у силі слова, ґрунтовність і глибина знань, непохитність у відстоюванні наукових і життєвих позицій, простота і доступність у спілкуванні захоплюють і надихають.

Берегине рідного слова! Хай оптимізм, бадьорість, життєлюбство будуть завжди з Вами, приносять радість діти й онуки, а шана колег і вихованців Вашої наукової школи буде незмірною.

Хай душа Ваша щедра з року в рік не міліє,

А у домі частіше бувають свята.

Хай збуваються гарні бажання та мрії

І хай радують янголи Ваші – внучата.

Нехай щастя довіку живе у хаті,

Рідні й друзі дарують радість.

Нехай буде життя на любов багате,

І здоров'я – міцним, і думки – крилаті...

Нових верховин Вам, невтомна трудівнице мовознавчої ниви!

Зі щирою пошаною від усього колективу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – Інна Завальнюк, доктор філологічних наук, професор, декан факультету.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Збірник наукових праць «**Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія**») входить до переліку фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (наказ МОН України № 515 від 16.05.2016 р.; додаток 12), ISSN 2521-1293, ICV 2017: 53.20. Електронну версію журналу включено до наукової періодики НБУ імені В. І. Вернадського. Збірник проіндексовано в міжнародних наукометричних базах: Index Copernicus (IC), Google Scholar.

Збірник виходить двічі на рік – у червні та грудні.

Наукові статті, рецензії на книги, хроніки наукових подій друкуємо українською, англійською та російською мовами.

Проблематика збірника

1. Актуальні питання теорії мови.
2. Функційна семантика лексичних одиниць. Теорія номінації.
3. Когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти лінгвістики.
4. Лінгвістика тексту. Стилїстичні та контекстуальні вияви лексичних і граматичних одиниць.
5. Мова сучасних ЗМІ.
6. Проблеми діалектології та ономастики.
7. Актуальні питання зіставної лінгвістики.
8. Перекладознавство та міжкультурна комунікація.

Вимоги до змісту та оформлення статті

I. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ:

1. **Обсяг** відредагованої автором статті – від 8 сторінок (від 15 000 друкованих знаків).

2. **Текст статті** має відповідати вимогам ДАКу України, згідно з яким обов'язковими є основні елементи: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу дослідження, висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок** у визначеному напрямі (їх виокремлюють рубриками в підрядку до тексту).

3. Статтю супроводжують 2 **анотації** українською та російською мовами (середній обсяг анотації українською та російською мовами – не менше як 500 друкованих знаків) та **Abstract** англійською мовою (не менше як 3000 друкованих знаків), де висвітлено актуальність, мету, завдання, результати та висновки дослідження. Якщо стаття не українською мовою, то вона супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менш як 1800 знаків. Анотації та Abstract супроводжують **ключові слова** (до 7 термінів чи терміносполук).

4. Наприкінці публікації подати **References** – список використаної літератури, транслітерованій латиницею (для транслітерації українського тексту слід користуватися офіційним електронним сервісом: <http://ukrlit.org/transliterationsia>; для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html)).

У статті рекомендуємо здійснювати покликання на публікації в попередніх випусках збірника «Наукові записки ВДПУ. Серія: Філологія». Архів випусків: (<https://sites.google.com/site/naukzapmovoznavstvo/arhiv-nomeriv>).

II. ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ:

1. Формат аркуша А4; усі поля – 2 см; шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кеглів (література, анотації, Abstract, References – 12 кеглем), стиль «нормальний» («звичайний»); міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см (в автоматичному режимі); текст друкувати без переносів.

2. Ілюстративний матеріал друкувати *курсивом* без підкреслень та лапок; досліджувана одиниця – *жирним курсивом*; тлумачення окремих слів та понять подавати в лапках «...»; покликання на ілюстративне джерело – у круглих дужках (Т. Шевченко).

3. Обов'язкове розрізнення знаків тире (–) і дефіс (-); використання лапок лише такого формату – «» («текст»); скорочення на зразок *i под., та ін.*, ініціали при прізвищах (напр., О. О. Гнатюк), указівки на сторінки (с. 34), назви населених пунктів (м. Київ) друкувати через нерозривний відступ (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пропуск). Для уникнення невиправданих інтервалів потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки».

4. У тексті використовувати лапки «...»; якщо трапляються внутрішні й зовнішні лапки, то цитату оформлювати за зразком: «...“...”...»

5. Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумерувати в межах статті і супроводжувати підписом під ними (наприклад, Рис. 1. Базові категорії нарративних речень). Таблиці теж нумерувати в межах статті і супроводжувати назвою, розміщеною над таблицею по центру.

6. Покликання на наукові джерела в тексті подавати у квадратних дужках із зазначенням порядкового номера джерела та сторінки, напр.: [4, с. 345; 7, с. 37–56].

7. Покликання на джерела ілюстративного матеріалу подавати в круглих дужках, напр. (3, с. 15).

Послідовність структурних елементів статті:

- перший рядок – шифр УДК (звичайний шрифт, ліворуч);
- наступний рядок – назва статті (великі літери, напівжирний шрифт, по центру);
- наступний рядок – ім'я та прізвище автора (напівжирний шрифт, по центру);
- наступний рядок – назва навчального закладу, де працює або навчається автор (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – адреса навчального закладу (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – електронна адреса автора (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – номер автора ORCID iD (звичайний шрифт, по центру) (отримати його можна на сайті <https://orcid.org/register>);
- через рядок – анотація українською мовою та ключові слова (не менше 500 знаків);
- через рядок – та ж інформація (назва статті, інформація про автора, анотація (не менше 500 знаків)) російською мовою;
- через рядок – та ж інформація (назва статті, інформація про автора, Abstract) англійською мовою;
- через рядок – основний текст статті з виділеними напівжирним шрифтом в підборку до тексту обов'язковими елементами (див. п. І. 2);
- через рядок – **ЛІТЕРАТУРА**. Список літератури оформлювати з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Подавати в алфавітному порядку. Джерела ілюстративного матеріалу нумерувати окремо;
- наступний рядок – **ДЖЕРЕЛА, УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ, УМОВНІ**

СКОРОЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЬ, УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ (за потреби);

- через рядок – **References**;
- через рядок – інформація про автора: ПІБ повністю, вчене звання, посада, місце роботи українською, російською та англійською мовами.

III. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 811.161.2373

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧАС» У СКЛАДІ МЕТАФОРИ
(НА МАТЕРІАЛІ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА)**

Алла Горобець

Вінницький національний аграрний університет
Україна, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3
e-mail: allagor1992@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2212-6416>

У статті проаналізовано елементи лексико-семантичного поля «час» ...

Ключові слова:

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ «ВРЕМЯ» В СОСТАВЕ МЕТАФОРЫ
(НА МАТЕРИАЛЕ ЯЗЫКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ
МИХАИЛА СТЕЛЬМАХА)**

Алла Горобець

Винницкий национальный аграрный университет
Украина, г. Винница, ул. Солнечная, 3
e-mail: allagor1992@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2212-6416>

В статье проанализированы элементы лексико-семантического поля «время»

Ключевые слова:

**LEXICO-SEMANTIC FIELD “TIME” IN THE COMPOSITION OF
METAPHORS (ON THE MATERIAL OF MYKHAILO STELMAKH ARTISTIC PROSE)**

Alla Horobets'

Vinnitsia National Agrarian University
3 Soniachna St., Vinnitsia, Ukraine
e-mail: allagor1992@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2212-6416>

Introduction. *The article analyzes ...*

Purpose.

Methods.

Results.

Originality.

Conclusion.

Key words.

Текст статті ...

Постановка проблеми (у контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор.

Мета і завдання статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антомонов А. Ю. Исследование структурной организации лексико-семантического поля : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Киев, 1987. 215 с.
2. Гурецька М. В. Лексико-семантичне поле «роздратування». *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Г. Л. Аркушин та ін.]. Луцьк, 2011. № 3: Філологічні науки. Мовознавство, Ч. 2. С. 98–102.
3. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. Київ: Вид-во Київського державного лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.
4. Дрібнюк О. Т. Функції метафори у публіцистичному стилі. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, т. 8. С. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24. (дата звернення: 10.11.2018).

REFERENCES

1. Antomonov A. Yu. Issledovanie strukturnoy organizatsii leksiko-semanticheskogo polya: dis. kand. filol. nauk : 10.02.19 «Teoria yazyka». Kiev, 1987. 215 s.
2. Huretska M. V. Leksyko-semantychne pole «rozdratuvannia». *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky*. Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky; [redkol.: H. L. Arkushyn ta in.]. Lutsk, 2011. № 3: Filolohichni nauky. Movoznavstvo, Ch. 2. S. 98–102.
3. Denysova S. P. Typolohiia katehorii leksychnoi semantyky. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho derzhavnoho linhvistychnoho un-tu, 1996. 294 s.
4. Dribniuk O. T. Funktsii metafory u publitsystychnomu styli. *Mova i kultura*. 2011. Vyp. 14, t. 8. S. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24. (data zvernennia: 10.11.2018).

Горобець Алла Володимирівна, аспірантка кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри української та іноземних мов Вінницький національний аграрний університет (Україна).

Горобець Алла Владимировна, аспірантка кафедри українського мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри українського та іноземних мов Вінницький національний аграрний університет (Україна).

Horobets Alla, post-graduate student of the Ukrainian Language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Assistant of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, National Agrarian University, Vinnytsia (Ukraine).

IV. УМОВИ ОПЛАТИ

Вартість однієї (повної чи неповної) сторінки становить 45 грн. Збір покриває витрати, пов'язані з редактуванням статей, макетуванням та друком журналу. За пересилку збірника сплачує автор (під час отримання його у відділенні «Укрпошти» чи «Нової пошти»).

Оплата здійснюється лише після підтвердження редколегією прийняття статті до друку.

Одноосібні статті докторів наук друкуємо **безкоштовно**.

Кошти переказувати на картку для виплат ПриватБанку **4149 4991 0824 8434** (Прокопчук Людмила Володимирівна).

V. ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Редакційна колегія залишає за собою право на рецензування, редагування і відхилення статей. Статті, оформлені з порушенням вимог, не будуть розглянуті.

За зміст публікації, достовірність викладеної в ній інформації, дотримання автором принципів академічної доброчесності, а також за правильність перекладу та транслітерування відповідальність покладено на автора(ів).

Передрук матеріалів журналу – тільки з дозволу автора й редакції.

Публікація статті в збірнику передбачає автоматичну згоду автора(ів) на розміщення її електронного варіанта на сайті збірника та на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України.

Для опублікування статті потрібно надіслати на e-mail: **naukovizar@gmail.com** (Раднєвич Юлія Сергіївна, тел. 067-878-62-11) такі матеріали:

- 1) оформлену відповідно зазначених вимог статтю (**petrenko.doc**);
- 2) авторську довідку **українською та англійською мовами** (**petrenko_dovidka.doc**): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, у якій працює(ють) автор(и)), електронна адреса автора(ів)), поштова адреса чи відділення «Нової пошти», контактні телефони.
- 3) відсканований чек про оплату публікації (**petrenko_oplata.pdf**);
- 4) відскановану рецензію-рекомендацію наукового керівника, засвідчену печаткою установи, де він працює (для аспірантів і дослідників, які не мають наукового ступеня) (**petrenko_rez.doc**).

VI. КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Редакція збірника «Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія»,

вул. К. Острозького, 32, корп. 1, каб. 313, м. Вінниця, Україна, 21001.

Телефон: (0432) 27-55-89.

<https://sites.google.com/site/naukazapmovoznavstvo/> – сайт збірника, який містить: політику (мета та завдання) наукового видання; склад редакційної колегії; процедуру рецензування та дотримання редакційної етики; порядок оформлення та подання публікації для оприлюднення;

<http://www.vspu.edu.ua> – сайт університету, де в рубриці «Оголошення» розміщено інформаційний лист, а в рубриці «Наукова робота» – архів випусків збірника;

naukovizar@gmail.com – електронна адреса редколегії для надсилання матеріалів.

Контактні телефони:

067 765-63-41 (Завальнюк Інна Яківна – головний редактор).

067 878-62-11 (Раднєвич Юлія Сергіївна – технічний редактор).

ОГОЛОШЕННЯ

Втрачений оригінал свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 8416 від 06.02.2004 р. вважати недійсним.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 27

Збірник наукових праць

Статті подано в авторській редакції

Головний редактор – **І. Я. Завальнюк**
Заступник головного редактора – **І. В. Гороф'янюк**
Відповідальний секретар – **Л. В. Прокопчук**
Технічний редактор – **Ю. С. Раднєвич**

Підписано до друку 26.12.2018 р.
Формат 60x84/8
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. др. арк. 17,55
Наклад 100 прим.

Видавець і виготівник ТОВ «фірма «Планер»
Реєстраційне свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців серія ДК № 3506 від 25.02.2009
21050, м. Вінниця, вул. Визволення, 2
Тел.: (0432) 52-08-64, 52-08-65
<http://www.planer.com.ua> E-mail: sale@planer.com.ua